

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Tarih Anabilim Dalı

Hasret GÜLKAYNAK

ANNA KOMNENA VE TARİHÇİLİĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Qiyas SHUKUROV

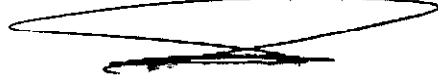
Yozgat – 2018

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

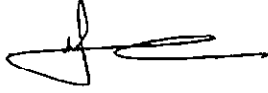
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalı 80110314010 numaralı öğrencisi Hasret GÜLKAYNAK'ın hazırladığı "Anna Komnena ve Tarihçiliği" başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 14/03/2018 Çarşamba günü saat 15:00'da yapılmış, tezin onayına ~~OY ÇOKLUĞU~~ / OY BİRLİĞİYLE karar verilmiştir.

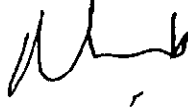
Başkan : Dr. Öğr.Üyesi M. İbrahim YILDIRIM

Üye : Dr. Öğr.Üyesi Qiyas SHUKUROV

Üye : Dr. Öğr.Üyesi Murat TURAL

Üye : Dr. Öğr.Üyesi Ersin ADIGÜZEL

Üye : Dr. Öğr.Üyesi Serkan POLAT

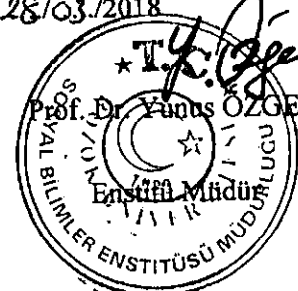
ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun ...28../.03../2018.. tarih ve ..04 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

28/03/2018

Prof. Dr. Yunus ÖZGER

Enstitü Müdürü

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Anna Komnena ve Tarihçiliği” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2018

Hasret Gülkaynak

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VI
ÖNSÖZ.....	VII
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu ve Sınırları.....	1
Araştırmanın Önemi ve Hedefleri.....	2
Bibliyografik Tahlil.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

ANNA KOMNENA VE DÖNEMİ

1.1. Anna Komnena Döneminde Bizans.....	6
1.2. Ailesi ve Yaşamı	26
1.3. Eğitim-Öğretim Hayatı.....	34
1.4. Saray İçi İlişkileri ve Taht Kavgalarındaki Yeri	40

İKİNCİ BÖLÜM

ALEXIAD: ESERİN TAHLİLİ VE ÖNEMİ

2.1. Eserin Nüshaları, Tercümelere ve Esere Dair Bazı Önemli Çalışmalar	46
2.2. Alexiad'ın Yazımında Kullanılan Kaynaklar.....	48
2.3. Alexiad'ın Muhteviyatı.....	56
2.4. Alexiad'ın Tarihsel Anlam ve Önemi.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANNA KOMNENA’NIN TARİHÇİLİĞİ

3.1. Tarihçilik Anlayışı.....	69
3.2. Anlatıcılığın Nitelikleri ve Hitabeti	82
3.3. Tarih Metodolojisi.....	88
3.4. Nesnelliğin Sınırları	93
3.5. Olayların Aktarımında Neden-Sonuç İlişkisi	100
3.6. Bizans ve Günümüz Tarihçiliğine Etkileri	105
SONUÇ.....	109
BİBLİYOGRAFYA	114
ÖZGEÇMİŞ.....	121
EKLER.....	122
DİZİN	125

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Anna Komnena ve Tarihçiliği

Hasret GÜLKAYNAK

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Qiyas SHUKUROV

2018-Sayfa: 127+VIII

Jüri:

Bizans İmparatorluk prensesi Anna Komnena, XII. yüzyıl Bizans tarihçileri arasında önemli bir yere sahiptir. İyi eğitim almıştır. Bizzat Anna Komnena tarafından yazılan *Alexiad*, I. Alexios Komnenos'un 1081-1118 yılları arasındaki hareketli saltanat sürecinin öyküsüdür. Anna, Alexios Komnenos ile ilgili bilgilerin dışında, aile üyeleri ve içinde büyüdüğü toplum hakkında da fikir verir. Çalışma tarihsel olayları hem akıcı bir şekilde anlatır hem de okuyucunun gözünde canlandırmasını sağlar. Anna, kendi deneyimlerine yaptığı göndermeler konusunda son derece öznedir; çalışma boyunca bir yazar olarak varlığı hissedilir. *Alexiad* hem konusu hem yazarı bakımından değerli bir kaynak olup bir ortaçağ kadını tarafından yazılmış ve günümüze ulaşmış önemli bir tarihi materyaldir. Bu tezi oluştururken de özellikle *Alexiad* üzerinde duruldu.

Anna Komnena ve Tarihçiliği isimli tezimiz üç bölüme ayrılmış olup, birinci bölümde Anna ve yaşadığı dönem ele alındı. Bu bölümde Anna'nın ailesi, eğitim-öğretim hayatı ve yaşadığı dönemde meydana gelen taht kavgalarında nasıl bir rol üstlendiği incelendi. İkinci bölümde eseri *Alexiad* tahlil edildi. Üçüncü bölümde ise Anna'nın tarihçiliği ele alındı. Diğer bir önemli unsurda Anna'nın açıkça sergilediği tarafgirliktir. Bu noktadaki eleştiriye rağmen *Alexiad* dönemin Bizans İmparatorluğu'nu, Bizans-Türk ilişkilerini, Doğu Akdeniz politikalarını ve Haçlı seferlerini anlamak açısından önemli bir kaynaktır.

Anahtar Kelimeler: Bizans İmparatorluğu, Bizans Tarihçiliği, Anna Komnena, *Alexiad*.

ABSTRACT

Master Thesis

Anna Komnena and her Historiography

by

Hasret GÜLKAYNAK

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Qiyas SHUKUROV

2018-Page: 127+VIII

Jury:

Byzantine princess Anna Komnena, has got an important place among the Byzantium historians. She has a good education. *Alexiad* that is written by Byzantium princess Anna Komnena is the history of 1. Alexios Komnenos active reign between 1081-1118 years. Except the information about Alexios Komnenos Anna give an opinion also family members and the society that she grew up. The study explain historical events fluently as well as provide the readers visualization.

Moreover, it's extremity subjective for allusions to her experiments; during the study her entity is perceived as a writer. *Alexiad* is an important source both as it's subject and as it's writer that is written by a woman reached the modern days as a historical material. Particularly it was emphasized on *Alexiad* while this thesis composing.

The thesis which is called Anna Komnena and her historiography, branch three part, Anna and the era is the subject of the first chapter. It's analyzed Anna's family, education life and her role in the fight for the throne in this chapter. Anna's work *Alexiad* analyzed in second chapter. Anna's historiography came up in third chapter. Another issue is the prejudice that frankly Anna exhibited. In spite of the criticism at this point, *Alexiad* is very important source to understand era of Byzantium Empire, Byzantium-Turkish relations, East Mediterrenean policy and the crusades.

Key Words: The Byzantine Empire, The Historiography of Byzantium, Anna Comnena, *Alexiad*.

KISALTMALAR

Akt.	:Aktaran
BGST	: Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vedğr.	: ve diğerleri
vol.	: Volume
Yay.	: Yayın

ÖNSÖZ

Kadınlar üzerine çalışmalar yapmak ya da yaşamlarının belli bir yönünü incelemek, toplumdaki rollerini aydınlığa kavuşturmak açısından elzemdir. Onlar biyolojik rollerinin ötesinde, toplumda yaşamsal önem taşıyan bireylerdir. Her sahnede rol oynayan, en kanlı savaşların, en tehlikeli dönemlerin dahi merkezinde olan ve hatta kimi durumlarda doğrudan ya da dolaylı yoldan etki eden kadınların tarih boyunca görünürlüklerinin yok edilmeye çalışılması kabul edilemez bir durumdur. *Anna Komnena ve Tarihçiliği* adını taşıyan bu çalışmayı ortaya koyma isteği; bir tarihçi olarak kadınların tarihteki başarılarını ve önemini göstermeye çalışmak, tarihlerini ve talihlerini anlamak ve bu uğurda ortaya bir şeyler koymak fikri üzerinden gelişmiştir. Zira dünyanın dört bir yanında kadınlar üzerine yapılan çalışmalar yetersizdir ve konumları da genel olarak erkek üzerinden tanımlanır. Mesela geleneksel tarihe baktığımızda saray kadınlarının konumları her zaman imparator üzerinden tanımlanırdı. Bu çalışmada ise Anna Komnena'yı imparator kızı olarak adlandırmaktan ziyade onu bir kadın tarihçi, bir bilim insanı olarak ele almanın önemi üzerinde duruldu.

İnsanlık tarihinin oldukça ciddi bir bölümünü temsil eden Bizans İmparatorluğu, var olduğu döneme ve sonrasına toplumsal, siyasi, kültürel ve birçok yönüyle önemli etkilerde bulunmuştur. Ayakta kaldığı süre boyunca adından sıkça söz ettiren tarihsel bireyler de yetiştirmiştir. Bu kişilerden biri de, dönemin Doğu Akdeniz'inin siyasi ve kültürel tarihi hakkında çok kıymetli bilgiler içeren eserin sahibi Anna Komnena'dır. Onun eseri *Alexiad*; Bizans tarihi ve Haçlılar başta olmak üzere Türk tarihi için de değerli bir kaynaktır.

Eser, ele alınırken mümkün olduğu kadar yazarın yaşadığı dönemin koşulları göz önünde bulundurulur. Bilinir ki her tarihçi kendi döneminin, yaşamının ve perspektifinin tarihçisidir. Sahip olduğu inanç ve değerler de eserin biçimlenmesinde doğrudan rol oynar. Yaslanılan bu kabul üzerinden Anna'nın öznel durumları da açıklanabilir. Özellikle Anna'nın tarihçiliği konusu ele alınırken dönemin siyasi, sosyal ve kültürel özellikleri sıkça vurgulanır.

Çalışmanın kapsamını, Anna Komnena'nın yaşadığı dönemin genel özellikleri, yaşamı, eğitimi, saray içi ilişkileri, siyasi mücadelesi, tarihçiliği, araştırma-yazma yöntemleri ve etkileri oluşturur. Temel amacını ise, Anna'nın

tarihçiliğini anlamak ve açıklamak teşkil eder. Dolayısıyla, özellikle gerekmediği sürece ayrıntılı tarihsel dönem açıklamalarından kaçınıldı.

Çalışma boyunca karşılaşılan sorunlardan biri olan kaynak yetersizliği göz önüne alındığında ülkemizde Bizans tarihi ve özellikle Bizans kadınları hakkında pek fazla çalışma yapılmamış olması, bu konuda atılan her adımın ne kadar önemli olduğunu kanıtlar derecededir. Araştırma esnasında incelenen çalışmalar genel olarak onun tarihçi ve imparator kızı olması hasebiyle önemli olduğuna dair yüzeysel ve basmakalıp bilgiler verir. Tarih boyunca toplumdaki cinsiyete dair ön yargılar sağlam iradeli, bilgili, donanımlı ve entelektüel kadınların araştırılmasına ket vurduğundan bu alanda yapılan çalışmalar tatmin edici değildir. Metodolojik açıdan yetersiz çalışmalar yapıldığını söylemek ne yazık ki mümkündür. Bu nedenle çalışmanın büyük çoğunluğunda ve imkânlardahilinde batılı kaynaklardan yararlanıldı.

Çalışmada mümkün olduğunca sade ve anlaşılır dil kullanılmaya çalışılmıştır. Gereksiz ve konuyla alakası olmayan bilgi vermekten kaçınılmıştır. Yöntem olarak Anna'nın yaşadığı dönem göz önünde bulundurularak değerlendirilmeye çalışılmış ve her bölümde farklı bağlamlarda ele alınmıştır.

Çalışma süresince teşekkürü borç bildiğim en önemli kişi, araştırmanın yapılması konusunda beni yönlendiren ve esin kaynağı olan, çalışma boyunca anlayışını ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Qiyas SHUKUROV'dur; kendisine sonsuz minnet ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca lisans ve yüksek lisans öğrenimim süresince, değerli bilgi ve görüşlerinden istifade ettiğim; bölüm başkanımız sayın Prof. Dr. Taha Niyazi KARACA şahsında Bozok Üniversitesi Tarih Bölümündeki tüm hocalarıma teşekkürü borç bilirim. Tezin içeriğinin ve yapısının gelişmesinde katkısı olan, kullandığım tüm çalışmaların sahiplerine, bilgi üretimindeki etkilerinden dolayı teşekkür ederim. Çalışma boyunca başta annem Emine Çelik olmak üzere bütün aile fertlerinin, küçük büyük, akademik veya gündelik yaşamsal çok kişinin emeği var üzerimde; gülümseten, destekleyen, soran ve arayan tüm kardeşlerime ve dostlarıma sonsuz teşekkürler.

Hasret GÜLKAYNAK

Yozgat, 2018

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu ve Sınırları

Anna Komnena ve Tarihçiliği başlıklı çalışma, Bizans İmparatoru I. Alexios Komnenos'un kızı Anna Komnena'nın kişiliğini, yaşamını ve iktidar mücadelesindeki rolünü göz önünde bulundurarak, ortaya koyduğu *Alexiad* isimli eseri üzerinden tarihçiliğini anlamayı ve açıklamayı konu edinir. Araştırmada genel olarak *Alexiad* merkeze alınmıştır. Zira hem konusu hem yazarı bakımından dikkate değer bir eserdir. Eserin konusu birçok devleti ve kültürü etkileyen ve ilgilendiren konulara ışık tutarken yazarımız da pek çok alanda isminden söz ettirir.

Anna Komnena özellikle üç çalışma alanı için oldukça önemlidir. Bunlardan biri 12. Yüzyıl Bizans'ında onun kadın olarak verdiği sosyo-politik mücadele ve eril toplumsallıkta kendini görünür kılabilmiş olmasından dolayı yer almayı hak ettiği toplumsal cinsiyet çalışmaları alanıdır. Bu çalışmalar kadının tarihsel dönemlerdeki etki ve gücünü gösteren bir örnek olarak Anna'yı ele alır ve proto-feminist tipolojisini tanımlayarak çağdaş tartışmalara model göstermek amacını taşırlar.

İkinci çalışma alanı, yazım ve anlatım özelliklerine odaklanan edebiyattır. Bu alanda ortaya konulan eserler, kimi zaman Anna'nın edebi niteliklerinin kaynaklarını ve tarihsel önemini işlemeye çalışırken kimi zaman da onu belli bir dönem aralığında eşine rastlanmayan bir edebi eser ortaya koyduğu düşüncesi ile ele alırlar. Özellikle ikinci gruptakiler, Anna'yı tarihçi olmaktan daha çok tarihsel-otobiyografinin güzel ve özgün örneklerinden birini veren edebiyatçı olarak görmeye eğilimlidirler.

Üçüncü olan ve çalışmada konumlanılan alan ise tarihtir. Elbette diğer çalışma alanlarındaki emekleri ve çıkarılan ürünleri önemsememek doğru değildir. Hatta belli açılardan Anna'nın tarihçiliğini anlamakta büyük yardımlar ve katkılar sağlamaktadırlar ki, çalışmada onlardan da yararlanılmıştır. Ancak asıl olarak tarihçi olma niteliğiyle ve bugüne kadar katkısını, etkisini sürdürmüş bir tarih metni yazmasını sağlayan tarihçilik anlayışı ile ele alınmıştır.

Araştırmanın sınırları Anna'nın tarih alanındaki yeri, önemi, katkıları ve etkileri olarak belirlendi. Dönem analizlerine, kuramsal tarih tartışmalarına ya da ayrıntılı karşılaştırmalara başvurulmadı. Zira bahsi geçen meseleler çalışmanın sınırlarını aşıp yapısını bozmaya müsaittir. Anna'nın tarihçiliği, kendi yaşadığı dönem, yazdığı eser ve eserinde ortaya koyduğu tarihçilik anlayışı bakımından

metodolojik olarak inceleme yolu seçildi. İzlenilen yol, belirlenen bölüm ve altbaşlıklar ile kullanılan kaynaklar da katkıları ve destekleri bağlamında seçilip kullanıldı. Çalışmanın yapısını bozacak tartışmalara ya da kaynaklara mümkün olduğunca ve başarılabildiği ölçüde kayılmamaya çalışıldı.

Çalışma üç bölüme ayrılır. Anna Komnena'nın Dönemi'ni ele aldığımız bölümün ilk alt başlığı dönem Bizans'ının genel hatlarıyla anlatılması üzerine kuruldu. O dönemde meydana gelen önemli olaylar, iç ve dış ilişkiler anlatıldı. Bunu, Anna'nın ailesi ve yaşamı, eğitim ve öğretimi, saray içindeki ilişkileri ve taht kavgasındaki konumu konularındaki başlıklar izledi. İkinci bölümde, Anna'nın tarihçiliğini, tarih alanındaki katkı ve etkilerini anlamamıza araç olan *Alexiad* eseri ele alındı. Buradaki başlıklar, Anna'nın eserini oluştururken kullandığı kaynaklar, eserin muhteviyatı ve elbette ki tarihsel anlam ve önemi odaklı olarak belirlendi. Üçüncü bölüm ise Anna'nın tarihçilik anlayışı üzerinedir. Burada Anna'nın tarihçilik anlayışı köken ve beslendiği kaynaklar bakımından incelenmeye çalışıldı. Tarihçiliğin bir parçası olan güçlü anlatımın nitelikleri ve hitabeti incelendi. Anna'nın metodolojisi, nesnellik ile ilişkisi ve olayların aktarımında neden-sonuç ilişkisini nasıl kurduğu ve kendisinden sonraki çalışmalara ne etkileri olduğu konuları da birer başlık altında incelenmeye çalışıldı.

Çalışma, dünyada ve Türkiye'de öncelikle Bizans ve Selçuklu tarihi alanında verilen eserler daha sonra tarih yazımı ve tarih felsefesi üzerine yapılan incelemeler ışığında; İmparator Alexios Komnenos'un entelektüel kızı Anna Komnena'nın yaşadığı dönemi, aldığı eğitimi, siyasi duruşunu, mücadelesini ve en önemlisi tarihçiliğini ele alacak şekilde sınırlandırıldı. Anna'nın yaşadığı dönemin Bizans'ı genel hatlarıyla resmedildikten sonra Anna'nın doğumu, yaşamı ve ölümü ile ilgili yapılan araştırmalar ve ortaya konulan eserler imkânlar dâhilinde incelendi. Bu bilgiler ışığında Anna Komnena'nın kim olduğu ve bir tarihçi ciddiyetiyle bu mesleği nasıl icra ettiği ortaya konulmaya gayret edildi.

Araştırmanın Önemi ve Hedefleri

Araştırmanın önemi konusundaki ilk işaret edilmesi gerekenlerden biri, 12. Yüzyıl Bizans'ında hanedana mensup bireyin, çağın sosyo-politik, askeri ve idari konularında bilgi veren bir eser yazmış olmasıdır. Bu eser, o dönem için birinci derece bir başvuru kaynağıdır ve hem bu eserin hem de eserin yazarının tarih alanı açısından önemini görmek ve göstermek elzemdir. Yapıt, bir de dönemin Türk

devletleri, toplulukları ve Türk meşhurları hakkında bilgiler içeriyorsa bunu Türkiye’deki tarih çalışmalarına bir katkı olarak sunmak bu konu üzerinde durma gerekliliğini daha da arttırmaktadır.

Hazırlanan tez çalışması, kendi hedefini ve amacını belirleme zorunluluğuna sahiptir. Diğer yandan, hedeften daha ilerisine gidebilir veya hedefi gerçekleştiremez. Dolayısıyla çalışma, hedefini belirlerken katkı sunmayı umduğu noktalar bağlamında kalırsa kendisi için daha gerçekçi ve mütevazı bir yol belirlemiş olur. Bu bağlamda, çalışmanın temel hedefi, Türkiye’deki tarih çalışmalarına ve özellikle Bizans tarihi çalışmalarına katkı sunabilmektir.

Tarih alanında yapılan çalışmalar pratik yarar kaygıları ile gerçekleştirilmezler. Önemli olan tarihin kendisini, insani yaşamı, geçmişi ve bugünü anlamaktır. Anlama çabası bir bağlam içerisinde gerçekleşir ve elde edilecek bilgilerin yararları başka çalışmalarla belirlenir. Tüm bunları öngörmek kati derecede mümkün olmasa da, araştırmanın temel amacı, Bizans tarihine dair önemli bir metodolojik çalışmayı gerçekleştirmek ve seçilen konu aracılığıyla yapılacak araştırmalara katkıda bulunmaktır. Binaenaleyh Anna Komnena’nın tarihçiliği üzerine yapılan çalışma, yalnızca Bizans tarihi üzerine bir inceleme değildir. Zira Bizans tarihindeki metinleri ve kişileri çalışmak, Türk tarihinin geçmişine dair de önemli katkılar sunabilecek çalışmalardır. Bu anlamda hedefi, yalnızca kendi kurduğu bağlam içerisinde değil ulaşabileceği türlü konular bağlamında küçük de olsa bir katkı sunmayı gözetmekten bağımsız düşünülemez.

Güncel birçok tartışma ve çalışmaya konu olan Anna Komnena ve eseri *Alexiad*, ülkemizde pek fazla üzerinde durulmamış bir konudur. Böylesine önemli konunun çalışılmaması eksikliklerdir. Zira Anna’nın *Alexiad*’ı verdiği tarihi bilgiler açısından kimi noktalarda biriciktir. Böyle bir eseri meydana getiren yazarı tanımak, eserini çalışmak ve bunu tarih alanına ürün olarak sunmak da bir başka hedeftir. Kısacası hedefimiz, üzerinde çok fazla durulmamış olan önemli bir kadın tarihçiyi, eserini, tarihçiliğini ve etkilerini araştırarak ülkemizdeki tarih çalışmalarına naçizane katkı sunabilmeyi başarmaktır.

Bibliyografik Tahlil

Bizans tarihi ve tarihçiliği konularında hem Bizantologlar hem de bu çalışma açısından önem arz eden kaynaklar ve yararlanılan birçok değerli eserler bulunur.

Bunları ana kaynaklar, Türkiye’de yapılan çalışmalar ve dünyadaki araştırmalar olarak sınıflandırdık.

Temel kaynağımız Anna Komnena’nın *Alexiad* adlı eseridir.¹ Bu eser Bilge Umar tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Metnin orijinal dili Rumca’dır. Eser çeşitli dillere çevrilmiş olup bu çalışmada eserin İngilizce ve Fransızca evirileri de göz önünde bulundurulurak tahlil edilmeye çalışıldı. Çalışma boyunca, Umar’ın aydınlatıcı ve yönlendirici notlarının yardımıyla *Alexiad* merkeze alındı. Bir yandan dönemin Bizans’ı hakkında bilgileri elde etmede, diğer yandan Anna’nın tarihçiliğini besleyen kaynakları ve muhteviyatı ortaya çıkarmada ve Anna’nın tarihçiliğinin tüm niteliklerini açıklamada başat kaynak oldu. Anna’nın tarihçiliğini, nesnelliğini ve yöntemlerini ele alırken kullanılan başlıca kaynaklar ise Niketas Khoimates’in *Historia*,² Mikhail Psellos’un *Khronographia*,³ Ioannes Kinnamos’un *Historia*,⁴ Mikhael Attaleiates’in *Tarih*,⁵ Ioannes Zonaras’ın *Tarihlerin zeti*,⁶ Georgios Akropolites’in *Vekayiname*,⁷ Nikephoros Bryennios’un *Tarihin z* adlı yapıtlardır. Adı geçen kişiler Anna’nın ağdaşlarıdır. Yapıtları gerek mukayese etmek ve gerekse verdikleri bilgiler bağlamında sık sık başvurulan kaynaklar olmuşlardır. Bunun yanı sıra dönemin Bizans’ı ele alınırken başvurulan bazı yapıtlar, bu alanda kuşkusuz çok kıymetli eserler olan Georg Ostrogorsky’nin, ‘Bizans Devleti Tarihi’, John Julius Norwich’in ‘Bizans’, Carolyn Cannor’un ‘Bizans’ın Kadınları’ isimli yapıtlarıdır.

Bizans’a, Anna’nın yaşadığı dönem ve yakın çevresine dair siyasi tarih konusunda, o dönemin diğer tarihçilerine ise önemli noktalarda yer verildi. Özellikle Zonaras ve Khoniates’e imparatorluk meselelerinde ve Anna’nın anlattıkları ile karşılaştırmalarda başvuruldu. Çağdaş Bizans çalışmalarından döneme ve Anna’ya ışık tutanlar olarak George Ostrogorsky’nin *Bizans Devleti Tarihi*’nden yararlanıldı. Ayrıca John Julius Norwich’in *Bizans Gerileme ve kş Dönemi III* adlı yapıtı siyasi yapı ve ilişkiler konusunda yardımcı oldu. Caroly L. Connor’ın *Bizans’ın Kadınları* ve Barbara Hill’in *Bizans İmparatorluk Kadınları* adlı eserleri, Anna’nın kişiliğinden tarihçiliğinin niteliklerine kadar birçok konuda oldukça zengin ve

¹ Anna Komnena, *Alexiad*, ev. Bilge Umar, İnkılap Kıtapevi, İstanbul, 1996.

² Niketas Khoniates, *Historia*, ev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1995.

³ Mikhail Psellos, *Khronographia*, ev. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.

⁴ Ioannes Kinnamos, *Historia*, ev. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2001.

⁵ Mikhael Attaleiates, *Tarih*, ev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

⁶ Ioannes Zonaras, *Tarihlerin zeti*, ev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

⁷ Georgios Akropolites, *Vekayiname*, ev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

doyurucu açıklamalarla önemli yararlar sağladı. Ek olarak, Alexander A. Vasiliev ve Timothy E. Gregory'nin Bizans üzerine olan eserlerinden, özgün yorumlar ve tartışmaları bağlamında yararlanılmaya çalışıldı.

Kimi İngilizce kitap ve makaleler aracılığıyla, çalışmayı detaylandıracak ve bağlantılandıracak şekilde yararlanmaya çalışıldı. Lynda Garland'a'nın *Byzantine Empresses: Woman and Power in Byzantium*, Anna Aloito'nun *Anna Komnene: A Woman of Power Without a Crown*, Leonora Neville'nin *Lamentation, History, and Female Authorship in Anna Komnene's Alexiad*, Niki Touriki'nin *Ekphrasis in the Alexiad* adlı çalışmaları, özellikle Anna'nın tarihçiliğinin spesifik ama kritik noktaları ile dönemin önemli figürleri üzerine açıklamalar bağlamında çok yardımcı oldu.

Önemli bir tarihçi olan Edward H. Carr'ın *Tarih Nedir* adlı eseri, Anna'nın tarihçiliğini anlamaya çalışırken, bir tarihi okuma ve anlama zemini sağlaması açısından çok yararlı oldu. Collingwood'un, *Tarih Tasarımı* da aynı konuda ve ek olarak Anna'nın beslendiği kaynakların tarih alanındaki yeri ve anlamı konularında önemli bilgiler verdi.

Türkiye'de, Bizans Tarihi üzerine yapılan araştırmalar ve buna yönelik incelemeler oldukça sınırlıdır. Yusuf Ayönü'nün *Selçuklular ve Bizans*, Radi Dikici'nin *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Hasan Bahar'ın *Roma ve Bizans* adlı kitapları ile Tunay Karakök'ün *Türkiye'de Bizans Tarihçiliğinin Genel Durumu bir Bibliyografya Denemesi* ve Suat Başar Çağlan'ın *Alexiad Üzerinden Bizans Edebiyatında Düzyazı* adlı yüksek lisans tezi, çalışma boyunca yol gösterici oldu. Türkiye'de Bizans'a dair yapılan çalışmalar söz konusu olduğunda *Mikhail Psellos'un Khronographia'sını* Türkçeye çeviren Işın Demirkent'i, *Niketas Koinates'in Historia'sını* aynı şekilde dilimize kazandıran Fikret Işıltan'ı anmamak büyük bir eksiklik olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANNA KOMNENA VE DÖNEMİ

1.1. Anna Komnena Döneminde Bizans

Anna Komnena'nın tarihçiliğini incelemeye odaklanan bir çalışma, söz konusu yazar ve tarihçiliği üzerinde önemli etkileri olan dönem ve koşullar ile beraber incelenmelidir. Zira o, gençlik döneminden itibaren genel olarak ailesi özel olarak babası dolayısıyla bu koşullardan birçok bakımdan etkilenir. Bu nedenle çalışmada, ilk olarak dönemin Bizans'ının sosyo-politik durumu ve Anna üzerinde etkisi olmuş önemli olayları genel hatlarıyla ele alınmalıdır. Başlangıç olarak odaklanılacak olan mesele ise Anna'nın babası Alexios Komnenos'un imparator olma sürecidir.

Genç bir general olan Alexios Komnenos, 4 Nisan 1081'de, Ayasofya'da taç giyerek, Bizans İmparatorluğu'nun başına geçer.⁸ Culus tarihi, Bizans'ın ciddi sorunlar ve zorluklarla yüz yüze olduğu sürece denk düşer. Zira on yıl önce, imparatorluk Selçuklu Devleti'ne karşı tarihinin en büyük yenilgisini almıştır. Malazgirt Meydan Muharebesi'nde alınan yenilginin sonuçları ve etkileri sarsıcıdır. Yenilgi sonrası Bizans İmparatoru Romanos esir düşer; yiyecek, işgücü ve asker konularında ciddi sorunlar yaşanır. Bunlar Alexios dönemine kadar artarak devam eder. Malazgirt'in ardından İmparator Romanos (1068-1071) ile Sultan Alp Arslan arasında olumsuz bir süreç yaşanmaz. Öyle ki, Alp Arslan, Romanos'u serbest bırakma konusunda iyi niyetli ve övgüye değer bir tutum sergiler. Serbest bırakma karşılığında büyük toprak talebinde de bulunmaz. Gücünü ve otoritesini ispatlamış biçimde politikalarını devam ettirir. Esirini kullanma veya küçük düşürme tavrı göstermez.

Bizans için asıl sorun, iç ilişkilerde, özellikle de saray içerisinde ortaya çıkan gerilim ve kavgadadır. Malazgirt yenilgisinin asıl yıkıcı etkisi buradadır. Malazgirt yenilgisi, Bizans yönetim otoritesinin dağılmasına, gelişen bir iç savaş sürecine ve Bizans adına Ön Asya'da iktidar boşluğuna neden olur.⁹ İlaveten, Konstantinopolis'te bir saray ayaklanması baş gösterir. Romanos'a eskiden beri

⁸ John Julius Norwich, *Bizans; Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082 – 1453)* c.III, çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 33.

⁹ Jason T. Roche, "In the Wake of Mantzikert: The First Crusade and the Alexian Reconquest of Western Anatolia", *History*, vol. 94, 2009, s. 139.

düşmanlık besleyen kişilerin başını çektiği bir grup, süreci fırsat bilerek harekete geçerler. Zonaras'ın aktardığına göre, Kaisar Ioannes Doukas ve aslen bir tarihçi olan Psellos'un başını çektiği grup, İmparatoriçe Eudokia'yı bir manastıra sürer. Ardından eski kocası Konstantinos Doukas'tan olma en büyük oğlu Mikhael'i tahta çıkarırlar.¹⁰ Ayaklanma sonucunda Romanos tahttan devrilir. Her ne kadar tahtı tekrar elde etmek istese de, çabaları başarısızlıkla sonuçlanır. Nihayetinde Doukas'ın emriyle gözlerine mil çekilir ve bir süre sonra ölür.¹¹

Bulgaristan'da vuku bulan büyük bir ayaklanma ile Balkan Yarımadası'nda hem Macarlar'ın hem de Peçenekler'in etkili olduğu bir kargaşa süreci yaşanır. Güney İtalya'da Normanlar, ücretli asker olan Roussel de Bailleul liderliğindeki ayaklanma ile 16 Nisan 1071'de Bari'yi* fetheder. Bu ayaklanma, o dönemde yüksek komuta kademesinde asker olan Alexios Komnenos tarafından bastırılır ve Roussel esir düşer. Ancak bu esaret kısa sürer. Zira Alexios'un karşısında tahtta hak iddia eden iki kişi daha vardır ve Alexios rakiplerle savaşabilmek için Roussel ile anlaşır.¹²

Taht üzerinde hak iddia eden diğer iki kişi, Dyrrhakhion valisi Nikephoros Bryennios ile *Phokas ailesine mensup Anatolikanthema'sının strategos'u*¹³ Nikephoros Botaneiates'tir. Onların hak iddiası ise başka bir çatışmaya zemin teşkil eder. Ancak Bryennios ve Botaneiates'in Konstantinapolis'e gerçekleştirilmesi planlanan saldırılar henüz olgunlaşmadan büyük bir isyan başlar. Bu isyanın gücü ile başa çıkamayan imparator, Konstantinapolis'i terk etmek zorunda kalır. O dönem için en güçlü korunma yöntemi olan dini sığınmaya başvurur. Saçlarını bir keşiş olarak kazıtır ve dokunulmaz olabilmek için bir manastıra sığınır.

İsyan süreci ve sonrasında yaşanan tahtı ele geçirme mücadelesi, Botaneiates'in zaferi ile sonuçlanır. Botaneiates, bu zaferin gücüyle Konstantinapolis'e girer. Alexios, boyun eğer. Biatı kabul eden Botaneiates, Alexios'u orduların başkomutanı olarak atar. Onu, askeri dehası ve gücüyle Bryennios'u yıkıma uğratmakla görevlendirir. Alexios, Kutalmış oğlu Süleyman Şah

¹⁰ Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 139.

¹¹ M. L. Levchenko, *Bizans Tarihi*, çev. Maide Selen, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 225.

*Bari, yaklaşık beş yüz yıl Bizans'ın elinde kalmıştır. Eski ve zengin bir yerleşim yeri olan Bari, Bizans İmparatorluğu'nun zayıf dönemlerinde önemli bir hedefi haline gelmiştir.

¹² Norwich, *Bizans*, c. III, s. 34.

¹³ Ioannes Kinnamos, *Historia*, haz. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 4.

tarafından yardımına yollanan 2000 Türk atlısı sayesinde¹⁴ görevi başarıyla yerine getirir. Zonaras, Süleyman Şah'ın bu yardımı neden yaptığına dair bilgi vermez. Sonuçta Alexios, Bryennios'u mahkûm eder, Konstantinapolis'e gelir. Ancak Konstantinapolis'te umduğu gibi karşılanmaz. Başka bir isyanı bastırmakla görevli olarak Anadolu'ya gönderilir.

Alexios, askeri başarılarından ötürü halkın gözünde kurtarıcı olarak görülse de, tahttan uzak bırakıldığını bilmektedir. Görevlendirilmelerden hoşnut değildir. Bu konuda haksız da sayılmaz. Zira Botaneiates, taht üzerindeki hâkimiyetinin meşruiyeti ve korunması konusunda ciddi kaygılara sahiptir. Taht için tehdit oluşturacak güç sahiplerini uzak tutma çabasındadır. Alexios'un görevlendirilmelerinin temelinde de bu vardır.

Botaneiates, tahtı aldıktan sonra, kişisel ve düşünsel kontrol zayıflığı gösterir. Din adamları ve halk karşısında meşruiyetini sağlamak için kimi adımlar atmışsa da, istediği karşılığı alamaz. En başta, meşruluk için gerekli en önemli şeyi, yani devrik İmparator Mikhael'in dört yaşındaki oğlunu tahta ortak etmeyi gerçekleştirmez. Bu, onu halkın gözünde ciddi anlamda aşağı düşürür. Bir de kocası Mikhael hayatta olmasına rağmen, Alanya İmparatoriçesi olan Maria ile evlenir. Buna rağmen evliliği gerçekleştiren Botaneiates, azizlerce *ılımlı zina* sayılan bir eylem gerçekleştirdiğinden, Ekmek-Şarap Ayini'ne* katılmamakla cezalandırılır ve halkın gözünde saygınlığını yitirir.¹⁵

Botaneiates gün geçtikçe popülaritesini kaybeder. Buna karşılık, ilk savaşımdan bu yana hiçbir mücadeleyi kaybetmeyen ve isyanları bastırarak halkın gözünde kurtarıcı rolünü alan Alexios'un ünü giderek artar. Ayrıca imparatorluk soyundan gelmek gibi oldukça önemli ve saygın bir kimliği de vardır. Ancak önemli bir işi daha gerçekleştirmesi gerekmektedir ki, bu da kendisi gibi soylu biriyle aile kurmaktır. Alexios bu adımını, Andronikos Doukas'ın kızı Irene ile evlenerek atar. Soylu bir aile ile akrabalık tesis etmiş olur. Böylece iki aile önemli bir güç olarak birleşir.¹⁶ Bu evlilik ile saraydaki en güçlü iki aile arasındaki gedik kapanır. Bu ilişki

¹⁴ Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 153.

* Ekmek-Şarap, Hz. İsa'nın havarileri ile birlikte yediği son akşam yemeğinin anıldığı ayın. Tanrı'nın sofrası olarak da isimlendirilir. Botaneiates'in bu ayinden menedilmesi ehemmiyet ve kutsiyet açısından oldukça ağır bir cezadır; halkın gözünden düşmesinde ciddi etkisi olur.

¹⁵ Norwich, *Bizans*, c.III, s. 35.

¹⁶ Barbara Hill, *Bizans İmparatorluk Kadınları; İktidar, Himaye ve İdeoloji*, çev. Elif Gökteke Tut, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s.70.

din adamları ve aristokrasi tarafından Botaneiates'in evliliğine nazaran daha olumlu karşılanır. Ancak asıl destek, Botaneiates ile evlenen Maria'dan gelir. Zira Maria'nın sadakat önceliği, VII. Mikhael'in eski karısı olduğundan ötürü Doukas ailesine aittir. Alexios da evliliği sayesinde artık ailenin üyesi olur. Bu da Maria'nın yardımlarına bir zemin sağlar. Maria, desteğini daha rahat verebilmek ve daha meşru kılabilmek adına Alexios'u evlat edinir. Nikephoros Botaneiates'in duruma itirazı olduğuna dair bir veri yoktur. Botaneiates'in, eşinin etkisi altında zayıf bir kişilik sergilediği bilinir.¹⁷ Hatta durumdan memnundur. Zira Alexios ile olan ilişkisini askeri olarak sürdürür. Böylelikle Alexios üzerindeki etkisini arttırır pozisyonunda görünür. Alexios, artık ona bağlı bir evlat gibidir.

Alexios, Botaneiates tarafından Selçuklular üzerine sefere gönderilir. İş işten geçmeden yaşlı imparatorun kurtulmak gerektiğini düşünen Alexios için beklediği fırsat ve avantaj budur. Zira Alexios siyasi cinayetten ziyade ordu müdahalesi ile tahtı elde etmekten yanadır. Kirli değil güçlü ve meşru anılmak ister. Botaneiates'in isyanı ve hükmü boyunca Komnenos ailesi olarak izledikleri yol da bu ikisi üzerine kuruludur. Özellikle öz annesi Anna Dalassene'nin kabiliyeti sayesinde güçlü kalacakları biçimde konumlanırlar. İsyân süresince düşman görünmekten kaçınırlar. Hatta politik güç bile elde ederler. En önemlisi de Alexios, Botaneiates'in ordu komutanı olması sayesinde, daha sonra kendisine sadık kalmayı sürdürecektir yetenekli komutanlarla birlikte görev yapma ve ilişki kurma şansını elde eder.¹⁸

Böylece Alexios'un eli artık güçlüdür. Şartların olgunlaştığına karar verdiğinde kendisine verilen sefer görevini harekete geçmek için kullanır. Sadık generallerine ve ordusuna, Selçuklular üzerine sefere çıkmaktan ziyade kendi arzuları için Edirne yakınlarında toplanma emri verir. Alexios'un niyeti, çok geçmeden saray içerisindeki düşmanlarınca öğrenilir. Derhal Alexios'a karşı hazırlık başlar. Ancak Alexios, en büyük destekçilerinden biri olan İmparatoriçe Maria sayesinde yapılan hazırlığın bilgisini alır ve daha erken davranarak 14 Şubat 1081 günü kardeşi Isaakios ile birlikte yola çıkar.

Irene'nin kardeşi Anna'nın kocası Georgios Palaiologos'un desteğini alırlar. Hazırlıkların ardından Kaisar Ioannes'e çağrıda bulunurlar.¹⁹ Ioannes'i kendi

¹⁷ Norwich, *Bizans*, c.III, s. 36.

¹⁸ J. T. Price, *An Analysis of the Strategy and Tactics of Alexios I Komnenos*, Master Thesis, Texas Tech University, 2005, s. 17.

¹⁹ Norwich, *Bizans*, c.III, s. 37.

mücadelelerine ikna etmek isterler. Zira ilk denemelerinde Ioannes, çekindiğinden ve güvensizliğinden destek vermeyi reddeder. Ancak ikinci çağrı bir tercih sunmaktadır. Bu, Anna'nın şu cümlelerinden anlaşılır: “*Çok güzel bir akşam yemeği hazırladık, lezzetli sosu da hazır. Eğer ziyafetimize katılmak istersen bir an önce gel ve soframızda yerini al*”²⁰ Çağrı, *lezzetli sosu da hazır* sözünden anlaşıldığı gibi tüm hazırlıkların yapıldığını söyler. Ayrıca *bizimle birlikte olmak istiyorsan* diyerek tercih imkânı da sunar. Şölen vurgusu ise, zaferden emin olmayı ve destek talep etmeyi ifade eder.

Çağrı karşılık bulur ve Kaisar Ioannes Doukas, Komnenos kardeşler ile birlikte ayaklanmayı seçer. Hazırlıklarını yapar ve yola koyulur. Yolculuk esnasında, sonucu itibariyle oldukça önemli bir karşılaşma meydana gelir. Kaisar, yolculuğun bir yerinde Meriç nehri civarında Türklerle karşılaşır. Askeri güç açısından her türlü katkının kendilerine getireceği yararı bilecek kadar zeki ve deneyimlidir. Karşılaşmayı, fırsata çevirmek üzere harekete geçer. Ardından verecekleri mücadelede kendi saflarında savaşmaları için, Türklere türlü vaatler içeren anlaşma sunar. Bu antlaşmayı kabul eden Türkler, Kaisar ile yolculuğa koyulurlar. Böylelikle Kaisar, verilecek mücadele için önemli bir taze kan elde etmiş olur.²¹

Kaisar'ın yolculuğunda gelişmeler böyle iken, Komnenos kardeşler hattı iyice kızıdır. Öyle ki, iki üç gün sonra Alexios ve Isaakios başkaldırma için hareket emrini verirler. Ancak bu emir, beraberinde çözülmesi zor ve zorunlu olan önemli bir problem meydana çıkarır: Başkaldırı zafer ile sonuçlanırsa, imparator kim olacak?

İlk gece konaklanan Skhiza köyünde, sorunun cevabı için tartışmalar başlar. Komnenos kardeşler, emirleri altındaki ordularını da tartışmaya dâhil ederler. Yönetecek kişinin meşruiyetini yönetilecek olanların itaat ve sadakatine dayandırmak gerektiğinden böyle yaparlar. Ayrıca ordu içerisinde iki kardeşin de destekçisi vardır ve gruplar kendi diledikleri kişinin imparator olmasını istemektedir. Komnenos kardeşler bunun bilincindedir. Tam meşruiyet için de ortak kabulün gerekliliğinin farkındadırlar. Yine de, doğru kişiyi seçmek temel kaygıdır. Özellikle Alexios'u destekleyen Kaisar, onun aile için önemli kazanımlar getireceğini, kazandığı savaşlarla gücünü ve deneyimini kanıtladığını belirtir. Alexios askeri

²⁰ Norwich, *Bizans*, c. III, s. 33.

²¹ Komnena, *Alexiad*, s. 77.

başarıları ve ordu içerisinde taşıdığı otoriteden dolayı bir adım ileridedir. Bu durumun farkında olan Isaakios da kararını Alexios'tan yana neticelendirir:

“Zaman böyle geçip gitmekte iken [bir gün] tüm askerler Başkomutan otağının önünde toplantıya çağrıldılar... O zaman Isaakios kalktı, mor ayakkabıları alarak, onları kardeşine giydirmek istedi. Bunun için birkaç girişimini, öteki reddedince [nazlanınca], ‘Bırak şu işi yapayım’ dedi, ‘Tanrı senin kişiliğinde ailemizi [erk’e] getirmek istiyor.’”²²

Komutanlık konusundaki yeteneği, askeri yanına çekme konusundaki başarılı gayretleri ve askerlerce daha çok sevilmesinin de etkileriyle Alexios imparator ilan edilir.²³ Kimin imparator olacağı konusu önemli bir saflaşmayı beraberinde getirmişse de, herhangi çatışma söz konusu olmadan bu şekilde sonuçlanır.

Isaakios'un tavrının ardında, kardeşinin ordudaki geniş kesimce desteklendiğinin bilgisi yer alır ki Alexios yükselmesini gerçekten de askerlikteki şanına borçludur.²⁴ Sonuçta Alexios, kardeşi dâhil tüm çevresinin ve ordunun onayını alarak imparatorluk unvanını elde eder. Lakin bu çevrenin dışında olan ve Komnenosların enişterleri Nikephoros Melissenos da Botaneiates'e karşı ayaklanma planlar. Botaneiates, planı öğrenir öğrenmez Alexios'a anlaşma mektubu gönderir. Mektup, imparatorluğun Doğu ve Batı olarak paylaşılmasını önermektedir. Alexios, imparatorluğu paylaşma konusunda kati şekilde isteksizdir ancak herhangi ret durumunda Botaneiates'in Melissenos ile birleşeceğinden endişe ettiğinden cevabı kaçamak bir şekilde verir. Artık tek hedefi Başkent'e bir an önce gidip tahtı ele geçirmektir ki hemencecik yola koyulur.²⁵

Hızlı şekilde hareket etmesi gereken Alexios'un, Konstantinopolis'e girmek konusunda net bir stratejisi yoktur. Strateji konusunda Kaisar ile uzun görüşme yapar ve Konstantinopolis'in içinden yardım almak konusunda anlaşılır. Georgios Palaiologos, gayretli çalışmaları sonucunda başarı sağlar. Botaniates'in Edirnekapı'yı korumakla görevlendirdiği Kelt asıllı Nemçelilerle rüşvet karşılığında anlaşır.²⁶

²² Komnena, *Alexiad*, s. 79-80.

²³ Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 158.

²⁴ Paul Lemerle, *Bizans Tarihi*, çev. Galip Üstün, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 107.

²⁵ Norwich, *Bizans*, s. 37-38.

²⁶ Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 158.

Alexios'un ordularının sur diplerinde beklediği günün şafağında verilen emir ile Edirnekapı açılır. İsyan ordusu Ioannes Dukas'ın desteğiyle²⁷ ciddi savunma zorluğuyla karşılaşmaksızın Konstantinapolis'e girer. Bunda Alexios'un askeri olarak yaptırdığı antlaşmanın kolaylaştırıcı gücü kadar, halkın Botaniates'e karşı tepkili tavrı da etkili olur. Halk, fazlasıyla tepkili olduğu ve zayıf kabul ettiği imparatora karşılık, Bizans'a bağlı, güçlü ve başarılı bir imparatoru tercih eder. Ancak Botaneiates teslim olmaz. Mücadele sürerken Alexios'un ordusundaki Trakyalı, Makedon ve Rumlar'dan oluşan istilacı grup ve Başkent'teki ayak takımı da, yağma ve tecavüz akınına girer. Halka, bir düşmana davranılacağından daha kötü davranırlar.²⁸ Yağma harekâtı, halkta ciddi boyutlarda tepki oluşturur. Botaneiates ve Alexios arasındaki savaş, karara bağlanmadıkça, bu harekâtın devam edeceği ve daha kötü şeylere yol açacağı gerçeği belirir. Din adamları hemen araya girer ve yenildiğini anlayan Botaneiates'e teslim olma çağrısında bulunurlar. Botaneiates, önce unvanını ve ayrıcalıklarını korumaya yönelik taht ortaklığı önerir. Ancak teklifi reddedilir. Tahttan elini çekmek durumunda kalır. Dokunulmazlık sağlaması için manastıra sığınır ve keşiş olur.²⁹

Alexios, askeri sınıfın ve büyük arazi sahiplerinin desteğiyle, başkentteki bürokratları ve idareyi yenilgiye uğratar.³⁰ Aristokrat ve asker kökenli bir ailenin zeki, güçlü, generallik meziyeti olan, diplomat karakteri taşıyan ve oldukça iyi idareci olan üyesi olarak, tüm siyasi ve toplumsal bunalımının içinden aranan adam olarak ortaya çıkar.³¹ İktidarı elde etmede aldığı desteğin arkasındaki en temel etkenler bunlardır. İktidarı ele alır almaz, Bizans'ın politik, ekonomik ve askeri hasarlarını telafi edecek bir politika izlemek zorunda kalır.³² Zira yönetimi ele aldığı anda, imparatorluk hazinesi neredeyse boştur. Ordu düzensizdir. Malazgirt yenilgisi sonrasında yaşanan iç çatışmalar nedeniyle parçalanma tehlikeleri ciddi boyutlardadır. Diğer yandan imparatorluğa tehdit oluşturan unsurlar aktif hâldedir. Norman lideri Guiscard, Bizans topraklarını zaptetme niyetindedir. Sırplar

²⁷ Auguste Bailly, *Bizans Tarihi* c. II, çev. Haluk Şaman, Tercüman 1001 Temel Eser Yayınevi, İstanbul, s. 308.

²⁸ Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 159.

²⁹ Norwich, *Bizans*, s. 38-39.

³⁰ Alexander A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevabil Alkaç, Alfa Yayınları, İstanbul, 2016, s. 430.

³¹ Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, çev. A. Gökçe Bozkurt, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 104.

³² Jason T. Price, *An Analysis*, s. 17.

huzursuzdur. Peçenekler ve Kumanlar saldırılar için fırsat kollamaktadır. Selçuklu Türkleri'nin Anadolu'daki nüfus ve nüfuzu gün geçtikçe artmaktadır.³³

Tüm bunlara rağmen, Alexios, ilk olarak Konstantinopolis'in alınışı esnasında yaşanan yağma, tecavüz ve benzeri diğer suçlardan sorumlu olan barbarları cezalandırmaya girişir. Zira kente ve halka verilen zararı gidermek için bir şey yapılmazsa oluşan hoşnutsuzluk artacaktır. Bir etkiyi ortadan kaldırmak için o etkiyi yaratan kuvveti ortadan kaldırmak gerektiğinden, barbar askerlerin ve ayaktakımının cezalandırılması emri verilir. İmparatorluğu elde etmiş olan ve iktidarını halk nezdinde pekiştirmek isteyen Alexios, kati ve eli çabuk davranır. Ciddi çalışmalar sonucunda barbarlar toplanır, yatıştırılır ve gerekli biçimde cezalandırılırlar.³⁴

Yine de Alexios'un kafası rahat değildir. Barbarları şehre o soktuğundan, olaylardan en az onlar kadar sorumlu olduğunu bilir. En azından ilerde böyle bir sorumluluk yüklemesiyle oluşabilecek muhalif söylemlerin gelmesi mümkündür. İşi sıkı tutmak ve olgunca sorumluluğu üstlenmek adına, patrik ile görüşür. Sorumluluğunun hesabını verebilmek için yardım ister. Patrik, meselenin hâllolması için kilise mahkemesine başvurur. Yargıçlar, Alexios'a ve onunla aynı kandan olup ayaklanmaya katılanlara ceza verir. Cezalar toplumun manevi hassasiyetlerine seslenir şekilde günah çıkarma ritüellerini içerir. Komnenoslar da cezaları haklı bulurlar ve içtenlikle kabullenirler.³⁵

Maria'nın, yeni imparatorun gelişiyle saraydan ayrılması gerektiği halde ayrılmamasından dolayı saray içinde bazı anlaşmazlıklar ortaya çıkar. Maria, Alexios'un üvey annesi olsa da gerekli adımların atılmamasını meşrulaştırmamaktadır. Üzerine, Alexios'un on beş yaşındaki karısı Irene Doukas'ı, annesi, kız kardeşleri ve büyükbabası Kaisar ile birlikte daha küçük bir saraya yerleştirmesi eklenir. Böylece sorunlar daha da karmaşıklaşır. Alexios'a karşı tepkiler gittikçe büyür. Alexios'un, çocuğunun annesini boşayıp Alania'lı (Calonoros) Maria ile evleneceği söylentileri hayli artar. Bizans'ın siyasi geleneklerine uygun olmayan hareketlerinden ötürü huzursuzluklar baş gösterir. Bir de Alexios'un, karısını tahta ortak etmemesi hem politik hem de ahlaki olarak Bizanslılar ve özellikle de Doukas ailesi için bir hakarettir.

³³ Emrullah Kaleli, "İmparator I. Alexios Komnenos (1081-1118) Döneminde Bizans ve Haçlılar Arasındaki İhtilaflar", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 2014, sy. 13, s. 974.

³⁴ Norwich, *Bizans*, c.III, s. 39.

³⁵ Komnena, *Alexiad*, s. 108.

Alexios'un, zekâsından ve karakterinden beklenmeyecek olan tavırlarının ardında öz annesi Anna Dalassene'nin olduğu düşünülür. Zira onun Doukas ailesinden nefret ettiği bilinir. Alexios, bir süre öz annesinin etkisinde kalsa da, sonunda hem böyle güçlü ve soylu bir aileyi hem de Bizans geleneklerini karşısına almanın ciddi bir nezaketsizlik olabileceğini farkeder. Öz annesinin güç paylaşımı konusundaki isteksizliğine göre hareket etmekten vazgeçip eşi Irene'ye taç giydirir. Böylece güç paylaşımı korunur. Tabi Alexios'un kendi potansiyel gücünün birliği de sağlanmış olur. Maria ise oğluyla birlikte, Mangana Manastırı'nın bitişiğindeki villaya çekilir. Onlara Isaakios Komnenos eşlik eder. Kaisar rütbesi ise, söz verildiği gibi, Nikephoros Melissenos'un olur.

Saray içi ilişkiler, hem kişisel hem de ailesel bağlamda düzelmeye başlar. Alexios rahat nefes alır. Ancak, politik cephede çok daha ciddi sorunlar vardır. En başta da, Alexios'un en büyük düşman saydığı Normanların saldırıları gelir.³⁶ Norman lideri Robert Guiscard, Sicilya Krallığı'nın başlangıcı olan *Apulia Dukalığı*'ni kurduktan kısa süre sonra bakışlarını Bizans İmparatorluğu'na çevirir.³⁷ Çok geçmeden de eyleme geçer. Alexios'un taç giymesinin hemen ardından Doğu Roma İmparatorluğu'na karşı geniş çaplı saldırı başlatır. Askeri olarak yorgun olan Bizans, hayli ciddi bir tehlike ile yüz yüzedir. Tabi karşılarında hırslı, kurnaz, fizik olarak güçlü, dediğim dedik ve iktidarı elde etme arzusu ile motive bir komutan vardır.³⁸

İtalya'da sahip olduğu araziler sayesinde neredeyse Roma İmparatorluğu'nun varisi haline gelen Guiscard, tahta yönelik bazı planlar yapar. Aslında planları, 1073 yılında VII. Mikhael'in, Robert Guiscard'a askeri ittifak karşılığında yaptığı teklif ve anlaşmaya dayanır. Mikhael, Guiscard'a, önce erguvan odada doğan* kardeşlerinden birinin Robert'in kızıyla evlenmesini teklif eder. Guiscard, teklife yanaşmaz. Ardından Mikhael, yeni doğan oğlu Konstantinos'u müstakbel damat adayı olarak

³⁶ Timothy E. Gregory, *Bizans Tarihi*, çev. Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 290.

³⁷ Lemerle, *Bizans Tarihi*, s. 110.

³⁸ Komnena, *Alexiad*, s. 42.

**Porphyrogennetos* olmak demektir. Hanedan üyelerine özgü bir unvandır. Bir bakıma İmparatorun doğması anlamına gelir. Büyük çocuk olmaktan daha önemlidir. Bu unvanı almak için çocuğun bizzat büyük saraydaki mor odada doğmuş olması gerekir. Bu oda kraliçelerin doğum yapmaları için özel olarak tahsis edilmiş odadır. Bkz. Komnena, *Alexiad*, s. 9.

önerir.³⁹ Guiscard, teklifi kabul eder. Kızının imparatoriçe olma fırsatını kaçırmaya niyetli değildir. Kısa sürede müstakbel gelin Konstantinopolis'e gönderilir.⁴⁰

1078 yılında Nikephoros Botaneiates, IV. Mikhael'i devirir. Kızının varlığı ona meseleye karışma hakkı getirir. Ancak hemen harekete geçmez. Aralık ayında Konstantinopolis'e üç ayrı amaçla elçi gönderir. Elçiler, Botaneiates'ten kızı Helena'nın hakkını isteyecek, o dönemde imparatorlukta hizmet veren çok sayıda Norman'ı kazanacak ve orduların başkomutanı Alexios Komnenos'u kendi yanına çekecektir. Ancak sonuç başarısızlıktır; Guiscard, elçileri istenildiği şekilde başarılı olamadığından sefere çıkmaya karar verir. Sefer başladığında, Alexios cephesi bütün gücünü Normanlarla mücadeleye vermek zorunda kalır. Zira Normanların amacı Bizans imparatorluk tacıdır. Guiscard'ın ilk hedefi de İstanbul yolunu açacak olan Dyrrhakhion'un zaptıdır.⁴¹ Dyrrhakhion, Alexios'un stratejik konumu açısından çok önemlidir. Zira burası Makedonya ve Trakya üzerinden Konstantinopolis'e ulaşılmasını sağlayan yolun ilk uğrağıdır.⁴²

Dyrrhakhion'un zapt edilmesi, politik hamlelerin önünü keser. Zira saldırının hedefi belli ve katidir. Artık ne Guiscard geri adım atacaktır ne de Alexios yapılan saldırıya cevap vermeme lüksüne sahiptir. Alexios, ya kendisini ispatlayacak bir zafer kazanacaktır ya da teslimiyet bayrağını çekecektir. Zor durumda kalan Alexios, düşmana karşı müttefikler bulmaya girişir.

Askeri konularda olduğu kadar diplomatik konularda da başarılı olan Alexios, papa VII. Gregorius ve İmparator IV. Heinrich* ile müzakerelere girişir. Donanma bakımından çok zayıf olduğundan, kendisine bir donanma ittifakı bulmak derdindedir. Hedefinde en uygun ve en doğru tercih olarak Venedikliler vardır. Zira Venedik, Adriyatik denizinde hareket serbestisini kendisi için sağlamak istemektedir. Herhangi kudretli bir devletin Adriyatik denizinin iki kıyısına da hâkim olmasını önlemek amacındadır. Dolayısıyla, donanma yönünden güçlü olan Norman saldırıları, Venedik için de ciddi tehdittir. Bu koşullarda Venedik'e istediklerini

³⁹ Norwich, *Bizans*, s. 42.

⁴⁰ Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi (BYZANTIUM 330-1453)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016, s.343.

⁴¹ GeorgOstrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011, s. 330.

⁴² Lemerle, *Bizans*, s. 110.

*Kutsal Roma İmparatoru ve Sicilya Kralı.

veren Alexios, bir deniz cumhuriyeti olan Venedik'in yardımını sağlar.⁴³ Savaşa dâhil olan Venedik, Norman donanmasını bozguna uğratar ve Dyrrhakhion'un denizden ablukası sona erer.

Kuşatma karadan devam eder. Guiscard, imparatorluk kuvvetleri üzerinde zafer kazanır ve şehri ele geçirir. Böylece Konstantinopolis'e açılan kapı kırılmış olur. Ardından Larissa kuşatılır. Ancak Guiscard'ın kendi topraklarında çıkan bir isyan, geri dönmesini zorunlu kılar. Kumandayı oğlu Bohemond'a bırakır.⁴⁴ Guiscard için işler kötüye gitmeye başlar. Bizans mukavemeti gittikçe güçlenir ve Alexios'un ordularının baskısı ile Normanlar geri çekilir. İlk başlarda toprak kaybeden Alexios, zamanla akıntıyı tersine döndürür; Normanları Sicilya'da yener. Alman Kralı IV Henry'e 360.000 altın vererek Normanları topraklarına sürmesi için Kuzey İtalya'ya saldırtır.⁴⁵

Süreç Alexios'un istediği şekilde ilerler. Venedikliler, imparatorun müttefiki sıfatıyla Dyrrhakhion'u geri alır. Guiscard ise topraklarındaki isyanı bastırmayı başardıysa da, yaşanan salgın hastalık sebebiyle ölür. Onun ölümü ile birlikte, Güney İtalya uzun süre karışıklıklarla boğuşmak zorunda kalır. Normanlar, Bizans için tehlike olmaktan çıkar. Bu savaştan asıl kazançlı çıkan taraf Venedikliler olur. Varolan politik durumu kendi payına oldukça iyi kullanan Venedikliler, önemli ticari ve siyasi imtiyazlar elde eder.⁴⁶ Bizans İmparatorluğu'ndan hem Akdeniz ticaret yollarının bazılarının kontrolünü hem de Bizans hudutları içerisinde vergisiz ticaret imtiyazını alırlar. Venediklilerin, Guiscard ve Normanlara karşı desteğinin Bizans'a bedeli bu olur.⁴⁷ Bedel, yalnızca o gün için önemli değildir. Bizans'ın ve Venediklerinin Akdeniz üzerindeki hâkimiyetleri konusunda sonraları önemli etkisi olur.

Alexios, Venedik'in yardımına karşılık, imparatorluk tarihinin en önemli belgelerinden birinin altına imzasını atmak zorunda kalır. Anlaşmaya göre, Venedikli tüccarlar, Bizans toprakları üzerinde, vergi vermeksizin denetimsiz biçimde mal satın almak ve satmak hakkına sahip olmaktadır. Ayrıca malların dörtte birini ve bazı

⁴³ Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 330.

⁴⁴ Norwich, *Bizans*, s. 47.

⁴⁵ Anna Aloito, *Anna Komnene: A Woman of Power Without Crown*, Undergraduate Research Paper, Marquette University Department of History, 2011. http://epublications.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=jablonowski_awa_rd, s. 4, [erişim tarihi: 10.05.2016].

⁴⁶ Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 331.

⁴⁷ Aloito, *Anna Komnene*, s. 5.

antrepoları kendilerine ayırma hakkı verilir. Böylelikle, Bizans İmparatorluğu içinde Venedik ticaretinin, Bizans ticaretinden bile çok kayırlığı durumu ortaya çıkar. Anlaşma, ilerleyen zamanlarda Venedik'i Akdeniz'de oldukça güçlü hale getirecek sürecin başlangıcını teşkil eder.⁴⁸

Alexios ise Bizans'ın gücü ve kendi iktidarı için yarar sağlamak ile meşguldür. Ancak mücadelesi hem siyasi hem de askeri anlamda bununla nihayete ermez. Zira Bizans'ın hâkimiyeti altındaki topraklar ve etki alanları birçok nedene bağlı olarak sürekli tehdit altındadır. Tehditler, Guiscard örneğinde olduğu gibi taht mücadelesinin yanı sıra farklı kavimlerce yöneltilen toprak ve güç savaşı olarak da karşımıza çıkar. Alexios, ilk nedenle gerçekleşen tehdidi zorlukla bastırdıktan hemen sonra ikinci nedenle ortaya çıkan bir tehditle karşı karşıya kalır. Tehdidin öznesi, aslında önceden beri Bizans'a karşı konumlanan Peçeneklerdir. Türlü ittifak ve destekler sayesinde hayli gelişmiş ve büyümüş orduya sahip olan Peçenekler, 1090 yılında Bizans tahtının surları önüne kadar ilerlerler. Ayrıca Alexios'un Peçeneklerle mücadelesini fırsat bilip denizden İzmir'e doğru ilerleyen bir başka güç de vardır. Söz konusu güç, Bizans savaş metotlarını Botaneiates'in elinde esirken öğrenmeyi başarmış olan, Zonaras'ın *önemsiz bir Türk ama gayet kurnaz*⁴⁹ olarak tarif ettiği Çaka Bey'e aittir. Zonaras neden önemsiz der bilinmez ancak onun oldukça önemli ve güçlü bir Türk beyi olduğu başarıları ile ortadadır. Danişmend Bey'e bağlı beylerden olan Çavuldar Çaka olduğu tespit edilen Çaka Bey,⁵⁰ Botaneiates zamanında esir alınır. İmparator'a sunulan Çaka Bey, yetenekli faaliyetleri bilindiğinden '*protonobilissimos*' unvanı ile hizmete alınır⁵¹ ve ona değerli hediyeler verilir.⁵² Bizans'ın savaş ve yönetim biçimlerine dair önemli bilgiler elde eder. Peçeneklerle anlaşarak Bizans'ı sıkıştırır.⁵³ İmparatorluk şehrine karşı yapılacak

⁴⁸ Lemerle, *Bizans Tarihi*, s. 110.

⁴⁹ Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 165.

⁵⁰ Halil İnalcık, "İzmir'i Fetheden Bizans'ı Titreten Türk ÇAKA BEY", *NTV Tarih Dergisi*, (Ocak, İstanbul, 2013), s. 52.

⁵¹ Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı I. Kılıç Arslan*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1996, s. 6.

⁵² Charles M. Brand, "XI ve XII. yüzyıllarda Bizans'ta Türk Varlığı", çev. Melek Öksüz, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, sy. 43, 1989, s. 118.

⁵³ Yusuf Ayönü, *Selçuklu- Bizans Münasebetleri (1116-1308)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007, s. 15.

kesin saldırının denizden yapılması gerektiğini anlar.⁵⁴ Saldırısını İzmir'e yapar ve şehri ele geçirerek İzmir Türk Beyliği'ni kurar.⁵⁵

Konstantinopolis, hem karadan hem de denizden kuşatılmış olarak endişe dolu bir kış tecrübe eder. Kurtuluş ise Bizans siyasetinde çok ünlü olan ve Alexios'un da hayli başarılı olduğu taktikle, iki Türk'ü birbiri aleyhine kışkırtma taktiği ile gelecektir.⁵⁶ Alexios, Peçeneklere karşı Kumanları yardıma çağırır.⁵⁷ Kumanlar, ilk Peçenek saldırıları gerçekleştiği sıralarda onlarla beraber hareket eder. Ancak elde edilen zaferlerin ardından ganimetlerin ve gücün paylaşımı konusundaki talepleri kendi istedikleri biçimde karşılanmadığından Peçenekler'e karşıt bir tutum alırlar. Fırsatı değerlendiren Alexios, Kumanlar'la Peçenekler'e karşı anlaşma yapar ve Kumanlar'ı kendi tarafına çekmeyi başarır. Kumanlar 1091 ilkbaharında devlet arazisine girerler. Alexios'un ordusu, 29 Nisan 1091'de hem Kumanların desteği hem de Kumanlarla birlikte hareket eden Rumlar sayesinde Peçenekleri bozguna uğratar. Bozgun sonunda Peçenekler'e karşı çok büyük kıyım gerçekleşir.⁵⁸ Bu kıyım öyledir ki, sayıca hayli büyük bir kalabalığı ihtiva eden Peçenek ulusu, bir günde neredeyse yok edilir.⁵⁹

Anlaşılabacağı üzere Alexios dönemi, Bizans için oldukça önemli tehditlerle karşılaşılın ve bunların bir şekilde yok edildiği dönemdir. Bu dönemde kazanılan zaferlerde, Alexios'un yaptığı antlaşmaların ve kurduğu ittifakların payı büyüktür. Önemli bir başka tehdidi, yine böyle bir antlaşma sayesinde yok edecektir. Tehdit, Peçenekler ile olan savaşımında oldukça güçlü donanma ile kendisine saldırmış olan Çaka Bey'dir.⁶⁰ Antlaşmasının öznesi ise Çaka Bey'in damadı Sultan I. Kılıç Arslan'dır.

Alexios, özellikle donanma yönünden kendisine tam güven sağlayacak orduya sahip değildir. Aslında yeterli gücü vardır. Ancak ard arda gelen büyük savaşlar yorgunluğa ve kimi zayıflıklara neden olur. Dolayısıyla hem ordu güçlerini geliştirmek niyetindedir hem de olası tehditlere karşı çalışmalar içerisinde. O

⁵⁴ Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, s. 332.

⁵⁵ İnalçık, "İzmir'i Fetheden Bizans'ı Titreten Türk ÇAKA BEY", s. 52.

⁵⁶ Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s. 441.

⁵⁷ Hasan Bahar, *Roma ve Bizans Tarihi; Krallık, Cumhuriyet, İmparatorluk ve Doğu Roma*, Kömen Yayınları, Konya, 2010, s. 170.

⁵⁸ Bahar, *Roma ve Bizans Tarihi*, s. 170.

⁵⁹ Komnena, *Alexiad*, s. 255.

⁶⁰ İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016, s. 313.

sıralarda kulağına tanıdık bir isim ile ilgili haberler gelir. Peçenekler karada yenilmiş olsa da, denizde Çaka Bey bağımsız güç ve tehdit olarak durur. Gelen haberler de, Çaka Bey kanadında pek zayıflama olmadığı yönündedir. Müttefikleri adeta imha edilirken Çaka Bey, hem donanmasını hem de fetih bölgesini hayli geliştirir.⁶¹ Beyliği, Çanakkale Boğazı'na kadar genişler. Bu cesur ve zeki Türk Beyi vücuda getirdiği güçlü donanması sayesinde adaları işgal eder.⁶² Bir yandan adalardaki zenginlikleri elde ederek tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek maddi gücü elde etmek istemektedir. Diğer yandan ise politik ideallerini tahtı ele geçirmeye kadar vardıracak bir amaç ortaya koyar. Bu durum Anna'nın eserinde şöyle aktarılır:

*“...ona, Çaka'ya ilişkin olarak daha ayrıntılı bilgiler geldi; karada ve denizde uğradığı yenilgilerin hiçbirisi bu adamı ilk tasarılarından vazgeçirmemişti; tersine o, kendine Emir dedirterek hükümdarlara özgü kılıklara bürünmüştü ve sanki kendisinin hükümdarlık sarayı[nın bulunduğu kent] imiş gibi İzmir'de oturup, yeniden adaları talan etmek, Byzantion'un kendisine kadar gelmek ve eğer olabilirse İmparatorlukta baş makama [taht'a] çıkmak için bir donanma hazırlamaktaydı.”*⁶³

Çaka Bey'in hattında durumlar bu şekilde olgunlaşırken, Alexios, bir an önce ne yapacağını belirlemek ve harekete geçmek durumundadır. Zira varolan koşullar içerisinde ciddi zafiyetlerle karşılaşma ihtimali belirir. Hemen Çaka Bey'in durum ve hareketlerini tam olarak teyit ettirip hareket hazırlıklarına başlar. Ancak Alexios, Çaka Bey'e karşı geliştirilen harekâta öncülük etmez. Zira hem taht yönetimi için gerekli görevlerini yerine getirmek durumunda hem de deniz savaşları konusunda bilgili bir komutanın daha etkili olacağını bilmektedir. Çaka Bey'e karşı kesin zafer elde etme amacıyla olan Alexios, önce Konstantinos Dalassenos yönetiminde bir donanma gönderir.⁶⁴ Ardından daha güçlü ve yok etmeye dönük saldırılar için Draç'dan kayınbiraderi Ioannes Doukas'ı getirterek onu donanmanın Büyük Dukası, Başkomutanı olarak atar. Doukas, Çaka Bey üzerine saldırıya geçer. Yaklaşık dört aylık saldırı ve kuşatmanın ardından Doukas zafer kazanır.⁶⁵ Çaka Bey ve Doukas

⁶¹ Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi-2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2014, s. 19.

⁶² Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016, s. 286.

⁶³ Komnena, *Alexiad*, s. 265.

⁶⁴ Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 89.

⁶⁵ Komnena, *Alexiad*, s. 266-267.

arasında, Çaka Bey'in serbestçe geri çekilmesini kabul eden bir anlaşma yapılır. Ancak Doukas sözünde durmaz ve Çaka Bey'e saldırarak filosunu yok eder.⁶⁶

Uğradığı yenilgi üzerine yaşadığı zorluklar Çaka Bey'i hedeflerinden vazgeçirmez. Küçük bir gemi ile İzmir'e dönmeyi başarır. Döner dönmez donanmasını yeniden inşa etmek için işe koyulur. Kısa sürede haberi alan Alexios, beklemeksizin yeni bir saldırı emri verir. Ancak Alexios, bununla da yetinmez. Çaka Bey ile askeri mücadeleye girerken aynı zamanda onu yıpratabilecek kimi antlaşmaları da devreye sokmayı düşünür. Zira Çaka'nın ilerleyişinden ve tahttaki egemenliğine vereceği zararlardan hayli korkmaktadır. Bu nedenle, o sıralarda Türkmen Beyleri'ni hükmü altına almaya çalışan Sultan I. Kılıç Arslan'a⁶⁷ mektuplar yazar. Mektupları, Sultan I. Kılıç Arslan'ı Çaka Bey'e karşı kışkırtmak amacıyla. Mektuplardan bir bölümü, Alexios'un I. Kılıç Arslan'ı nasıl etkilediğini görmek adına alıntılanmak yerinde olur:

“Şanı büyük Sultan Kılıç Arslan! Biliyorsun ki Sultanlık sana baba mirası olarak geçmiştir. Oysa senin kayın baban Çaka görünüşte Rum devletine karşı silahlanıyor ve kendisine [Rum uyrukları ağzından] Basileus dedirtiyor ama besbelli ki bu bir aldatmacadır. Aslında, öylesine büyük deneyim sahibi bulunan ve son derecede bilgili bir kişi olan o, kendisinin Rumlar üzerinde Basileus'luğa hiçbir hakkının bulunmadığını ve bu kadar büyük bir devletin başına geçmesinin olanaksız olduğunu biliyor. Kurduğu bütün tezgah sana karşı yönelmiştir. Bu durum karşısında sen onu ne başıboş bırakmalısın ne de cesaretini yitirmelisin; yapman gereken, erk'inden yoksun bırakılmamak için uyanık durmaktır. Bana gelince, ben Tanrının yardımıyla onu Rum ülkesinin sınırlarından kovarım; seni de kendi çıkarın için, ülkelerini ve egemenliğini uyanıklıkla korumaya ve olabilirse barışçı yollardan, o bunu istemezse silahla, onu yeniden kendi buyruğuna almaya davet ederim.”⁶⁸

Alexios, Çaka Bey'in I. Kılıç Arslan'a karşı harekete geçtiğini ve hâkimiyetinde gözü olduğunu söyleyerek, I. Kılıç Arslan'ı kışkırtır. Çaka Bey'in, hem Bizans hem de Anadolu Selçuklu Devleti için tehlike olduğu vurgusundan hareketle ittifak yoluna gitmeyi ister. Alexios'un bu hamlesi karşılık bulur ve ittifak gerçekleşir. Zira uyarı mektubunun üzerine I. Kılıç Arslan Çaka Bey'i yakalamak ve

⁶⁶ Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 8.

⁶⁷ İnalçık, “İzmir'i Fetheden Bizans'ı Titreten Türk ÇAKA BEY”, s. 53.

⁶⁸ Komnena, *Alexiad*, s. 270.

gerekli tedbirleri almak üzere hemen harekete geçer. Çaka Bey'in üzerine yürür. Bizans ile mücadele veren Çaka Bey, bir de Sultan'ın ordusunu karşısında görünce, anlaşma yolunu seçer. Zira yorgun ve eksik donanması Rum ve Sultan güçleriyle savaşılamayacak durumdadır. Işın Demirkent de, I. Kılıç Arslan'ın Çaka Bey'i kendi hâkimiyetine tehdit olarak gördüğünü, ona karşı Alexios ile anlaşmayı bu nedenle kabul ettiğini ve onun üzerine sefere çıkarak teslim aldığını anlatır.⁶⁹ Çaka Bey, sultan ile hısımlık bağı nedeniyle hasım olmak istememektedir. Sultan I. Kılıç Arslan da, Çaka Bey'in anlaşma eğilimli tavrı karşısında anlayışlı ve saygılı bir tavır sergiler. Onu, yemeğe davet eder. Ancak bu davet, Çaka Bey ile anlaşmayı değil, ondan ve verdiği rahatsızlıklardan kökten kurtulmayı hedefler. I. Kılıç Arslan, akşam yemeği sırasında Çaka Bey ile sofrasını bölüşürken, kayın babasını ortadan kaldırır.⁷⁰ Oluşan savaş ve kargaşa ortamından hayli rahatsız olan I. Kılıç Arslan, bir an önce barış ve tam hâkimiyet ister. Alexios'a elçiler gönderir. İstediklerini alabileceği bir antlaşma önerir. Nitekim iki hükümdar, bu elçiler aracılığıyla uzlaşır ve süreci sonlandırırlar.⁷¹

Doğudaki topraklarda Bizans'ın kaygıları azalır. Ancak Alexios, Sultan I. Kılıç Arslan'ın varlığını da Konstantinopolis karşısında tehdit saymaktadır. Onu İznik'ten çıkarmayı amaçlar.⁷² Ayrıca, Türklerle yapılan savaşlar sonrasında Türk güçlerinin Anadolu'daki ilerleyişinin artık açıkça yerleşmeye kaydığına şahit olur. Dolayısıyla Türkler'e karşı verilecek savaşın yalnızca I. Kılıç Arslan'ı İznik'ten çıkarmakla sınırlı kalmaması gerektiğini düşünür. Papa II. Urbanus'tan ve Avrupa'dan makul miktarda paralı asker ve destek ister. Ancak isteğinin çok ötesinde ve dışında bir hadise vuku bulur. Alexios'un kendisini Anadolu topraklarını ele geçirme görevine hazırladığı süreçte, I. Kılıç Arslan büyük bir kalabalığın Konstantinopolis'e doğru ilerlediğini haber alır.⁷³ Gerçekten de I. Haçlı seferi kapsamında oluşturulmuş Haçlı ordusu, Anadolu topraklarından geçmek üzere Konstantinopolis'e doğru yürür. Hilalin ve Haçın dünyası karşı karşıya gelecektir.⁷⁴

⁶⁹ Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 20.

⁷⁰ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2005, s. 124.

⁷¹ Komnena, *Alexiad*, s. 271.

⁷² İnalçık, "İzmir'i Fetheden Bizans'lı Titreten Türk ÇAKA BEY", s. 53.

⁷³ Amin Maalouf, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 19.

⁷⁴ Henri Pirenne, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 11.

Bir kabule göre Haçlı seferi, Kutsal Mezar dediği Kudüs'e gitmek isterken birçok zorlukla karşılaşan Pierre adlı bir keşişin vaazlarına dayanır. Geleneksel kabule göre, Pierre, daha önceki yolculuğunda Türklerden ve Sarazenlerden çok çekmiş olarak döner. Bu nedenle kin beslemektedir. Amacına ulaşamamanın verdiği öfke ile bir plan yapar ve tüm Latin devletlerinde okunması için bir vaaz hazırlar.⁷⁵ Başta Franklar olmak üzere tüm Hristiyan dünyasına bir çağrı yapar:

*“Tanrısız bir ses bana, Fransa’daki tüm Kontların önünde şunu duyurmamı buyurmuştur ki, [Kontların] her biri Kutsal Mezar’da saygı duası etmek için yurtlarından ayrılmalıdır ve hem bütün güçleriyle, hem de içlerinin bütün ateşiyle, Kudüs’ü Agarenos’lardan [Türklerden] kurtarmayı, kendilerine görev edinmelidir.”*⁷⁶

Pierre’in vaazı karşılık bulur. Çağrısının özü, Hristiyan inancı taşıyanların dini hassasiyetlerine ve Hristiyan iktidarların arzularına dokunur: İnançları, sömürüye basamak yapan yönetimlerin de bulunduğu bu çağda⁷⁷ Hristiyan âlemine inançsal ve politik açıdan oldukça değerli bir hedef sunar. Geri bildirim alması da zor olmaz. Zira ordularını Tanrı’nın en güçlü ordusu kabul eden Hristiyanlar için,⁷⁸ din ile savaş arasında bağ kurmak gayet kabul edilebilir. Kudüs’ü elde etmeye yönelik Haçlı seferi çağrısı hem dini içeriğe hem de askeri içeriğe sahiptir. Hristiyan âleminde karşılık bulan çağrı, on binlerce kişilik bir ordunun harekete geçmesine ön ayak olur.

Ünlü Bizantolog Vasiliev, Haçlı Seferleri’nin Pierre’nin çağrısına dayandığı yönündeki iddianın bugün artık reddedildiğini söyler; bu reddin ötesinde bir açıklama yapmaz.⁷⁹ Runciman ise Clermont konsilinde papa Urbanus’un konuşması esnasında Pierre’in orada olmadığını söyler.⁸⁰ Ancak Selçuklu kaynaklarına dayanan Işın Demirkent, bu reddedilen iddianın yerinde daha somut ve gerçek nedenler olduğunu anlatır.⁸¹ Pierre’yi, misyonerlik faaliyetleriyle bilinen Pavlus’a benzetmek

⁷⁵ Gregory, *Bizans Tarihi*, s. 295.

⁷⁶ Komnena, *Alexiad*, s. 303.

⁷⁷ Metin İşçi, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul, 2011, s. 139.

⁷⁸ Gregory, *Bizans Tarihi*, s. 294.

⁷⁹ Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s. 461.

⁸⁰ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, c. I, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s. 89.

⁸¹ Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 11.

mümkündür. Pavlus, İsa'nın havarilerinden olmamasına rağmen etkisi İsa'dan daha fazladır.⁸²

Alexios'un Türkler'in ilerleyişine ve egemenliğine dair Papa'dan talep ettiği askeri destek, Papa Urbanus tarafından olumlu karşılanır.⁸³ Tüm Avrupa için bir fırsat olarak değerlendirilir. Zira Papalık da Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden ve Türk ilerleyişinden dolayı endişe içindedir.⁸⁴ Papa, politik ve ekonomik amaç ve çıkarları doğrultusunda, Doğu'ya yönelik tüm Batı'yı kapsayan bir seferi öngörür. Bunun için Batı'daki kavgacı, otorite tanımaz, şiddet eylemleri ile etrafa korku salan şövalyeleri, topraksız köylüleri ve yoksulları, Doğu'nun ganimetlerini elde etmek vaadiyle toplar. Dini motifler itici motivasyon olarak kullanılır ancak tamamen siyasi amaçlı bir seferi vaaz eder.⁸⁵

Haçlı Seferleri'nin arkasındaki politik saik ve ideolojik içerikleri işaret etmek adına, ortaçağ tarihçisi Le Goff'un değerlendirmeleri ilginçtir. Le Goff, Kilisenin, Haçlı Seferleri'nin, adil savaşı ve adaleti sağlayıp şiddeti önlemenin tek yolu olarak gören barış hareketlerine yaslandığını söyler. Adil savaş düşüncesi, dönemin Papa'sı tarafından Hristiyan askeri gücünü yönetmenin bir aracı olarak kullanışlı görülür. Kilise, Hristiyanlığın Müslümanlıkla savaşmasına yol açan görkemli haçlı seferlerine hazırdır.⁸⁶ Kudüs ve Mesih odaklı dinsel coşkunun gittikçe artması, Papalığın politik hedeflerine ciddi zemin oluşturur. Bu hedeflerin başında, kâfirlere karşı savaşçı öfkeye sahip şövalyeleri kullanarak yürütülecek bir savaş aracılığıyla Hristiyan aleminin en tepesindeki yeri tam anlamıyla sağlamlaştırmak gelir. Papa, en yüksek lider olma arzusunu mümkün kılma fırsatını bulur.⁸⁷ Dini motifler ve motivasyonlarla bezeli politik hedefler bütünü, I. Haçlı Seferi'nin asıl arka planıdır. 1096 yılında Papa II. Urbanus, inisiyatifi kullanır; Fransa'nın Clermont kentindeki kilisede oluşturulan Konsil üzerinden çağrısını yaparak seferi başlatır.⁸⁸ Uzun

⁸² Eduart Caka, *Pavlus'un Mektupları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2009, s. iii.

⁸³ Sayime Durmaz, *Haçlılar ve Doğu Hristiyanlığı -XI. - XIII. Yüzyıllar-* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 5.

⁸⁴ Öngül, *Selçuklular Tarihi-2*, s.23.

⁸⁵ Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı*, s. 25.

⁸⁶ Henri Pirenne, *Ortaçağ Kentleri*, çev. Şadan Karadeniz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 65.

⁸⁷ Jacques Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, çev. M. Timuçin Binder, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 111.

⁸⁸ Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 90.

soluklu bir güç mücadelesi artık başlamış olur.⁸⁹ Haçlı ordusu, Konstantinopolis'e yaklaştıkça yankısı da genişler. Anna, Haçlıların gelişini şu şekilde betimler:

*“Keltler, birbirini izleyerek, silahlarla, atlarla, diğer çeşit askerlik donanımıyla geldiler durdular. Bu adamlardaki coşku ve atılğanlık öylesineydi ki, bütün yolları doldurup kapladılar; bu Kelt askerlerinin yanı sıra, kum tanelerinden ve yıldızlardan daha çok sayıda silahsız insan, omuzlarında palmiye dalları, haçlar taşıyarak yürümekte idiler...”*⁹⁰

Avrupa'nın her tarafından toplanan orduların buluşacağı yer Konstantinopolis idi.⁹¹ Sefere katılanlar arasında, çok farklı ülkelerden askerler ve insanlar vardır. Ancak yapılacak seferin yolculuk şartları konusunda fikirleri bile yoktur. Dini motivasyonlarla güdümlenmiş olarak hareket etmektedirler. Lakin seferin zorlukları baş gösterdiğinde, sözü edilen insan kalabalığının zaptedilmesinin ne kadar zor olduğu da açığa çıkar. Erzak yokluğu, varılan yerlerde gelişen yağma hareketleri ve kitlenin aşırı istekleri kontrol edilemez seviyelere varır.⁹² Hedef Kudüs'tür; ancak bu zaptedilemez güruhun gelişi ve Konstantinopolis'e zarar verme ihtimalleri, Bizans'ı hayli endişelendirir. Alexios bu kalabalık ve barbar⁹³ topluluktan büyük rahatsızlık duyar. Bununla birlikte kontrol edilme ihtimali zayıf olan Haçlı ordusuna komuta eden sekiz komutandan dördünün Norman ve Bizans'a karşı ayaklanmış eski komutanlar olması endişeleri arttırır.⁹⁴ Bu nedenle Alexios ve arkadaşları, yaklaşan orduyu, bir süredir beklenen müttefikler olarak görmekten ziyade Bizans'a karşı potansiyel tehdit unsuru olarak telakki ederler. Görüşleri haksız ve yersiz değildir. Örneğin, Norman lideri Bohemond gibi, daha önce Bizans'a karşı savaşmış olan kişilerin güçlü varlığı, endişeleri pekiştirir.⁹⁵ Haçlıların geçtikleri yerlerde yağma ve tahribe başvurduğu haberleri de hoşnutsuzluğu teyakkuz haline getirir.⁹⁶

⁸⁹ Aydın Usta, “Haçlılar ve Doğu Hristiyanları Arasındaki İlişkiler”, *Belleten*, c. 77, sy. 239, Ankara, 2013, s. 373.

⁹⁰ Komnena, *Alexiad*, s. 304.

⁹¹ Güray Kırpık, *Haçlılar (1095-1120)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 19.

⁹² Cahen, *Haçlı Seferleri*, s. 105.

⁹³ Zeynep Güngörmez, *Haçlıların Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'daki Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2010, s. 14.

⁹⁴ Bahar, *Roma ve Bizans Tarihi*, s. 171.

⁹⁵ Kaleli, *İmparator I. Alexios Komnenos*, s. 978.

⁹⁶ Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s. 461 – 462.

Anna, *Alexiad*'da bu konulara özellikle vurgu yapar. Onun, Haçlı seferinin kutsal hedefleri veyahut Hristiyanlık adına icra edilen eylemlerle bir alıp veremediği yoktur. En azından *Alexiad*'daki yazdıklarından aksi yönde bir sonuca varmak pek mümkün değildir. Ancak Konstantinopolis'in ele geçirilmesi hedefini taşıdığını iddia ettiği Bohemond'u (yani Robert de Gusicard'ın oğlunu) ve yandaşlarını aktarış şekli hayli önemlidir. Anna, Bohemond'un ve yandaşlarının farklı hedefleri olduğunu söylerken, onları hem kutsal sefere hem de Bizans'a karşı nefret edilesi bir varlık olarak resmeder:

“...en yoksul halk takımı, gerçekten Efendimizin mezarında saygı duası etmek ve kutsal yerleri görmek isteğiyle yola çıkmışlardı; ama, özellikle Bohemond [Rumların düşmanı Robert de Guiscard'ın oğlu ve ardılı] ile onun yordakçıları gibi sapık adamlar, yüreklerinin dibinde başka bir tasarım ve umut beslemekte idiler; belki de bu arada başkentin kendisini ele geçiriveririz diye umuyorlardı, olaya bir çıkar sağlama vesilesi bulduk diye bakıyorlardı.”⁹⁷

1096 yılında Batı Avrupa'dan ilk Haçlılar Konstantinopolis'e gelirler. Alexios, elinden gelen yardımı yapmaya karardır. Alexios'un yardım etmede iki amacı vardır: birincisi Latinleri olabildiğince hızlı bir şekilde topraklarından uzaklaştırmak, ikincisi yeniden Anadolu'ya girmek için onların varlığından yararlanmak.⁹⁸ Ancak tek şart, esas amaç olan Kutsal Topraklar'dan başka bir amaca yönelinmemesidir. Eğer Haçlılar omuzlarında taşıdıkları Haç'ı unutup kendi başlarına hareket etmeye kalkıştırlarsa işler değişecektir.

Türlü olaylar ve sorunlar yaşanır. Sözün özü I. Haçlı Seferi başarıyla sonuçlanır. 19 Haziran 1097'de İznik Bizanslılara teslim edilir.⁹⁹ 3 Haziran 1098'de Antiocheia Haçlıların eline geçer. 15 Temmuz 1099'da Hristiyan askerleri Kudüs'e girer ve tüm Müslümanları kılıçtan geçirip Yahudileri de büyük sinagogda diri diri yaktıktan sonra Kutsal Kabir Kilisesi önünde dua ederler.¹⁰⁰ Sefere komuta eden iki öncü lider aralarında yoktur. Boudin kendisini Urfa Kontu ilan eder. Bohemond ise Antakya prensi olmaya karar verir. Alexios Komnenos, Kudüs'ün fethi haberine sevinir ancak Antakya'daki gelişmeler canını sıkır.

⁹⁷ Komnena, *Alexiad*, s. 305.

⁹⁸ Jean-Claude Cheynet, *Bizans Tarihi*, çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi, Ankara, 2005, s.94.

⁹⁹ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 115.

¹⁰⁰ Norwich, *Bizans*, s. 63.

1107'de Bohemond batıya döner. İtalya başta olmak üzere Bizans İmparatorluğu'nu istilaya başlar. Buna hazırlıklı olan Alexios, Bohemond'u 1108'de Dyrrhakhion'da yenilgiye uğratır.¹⁰¹ Anadolu'da da Türklerin Haçlılar ile mücadelesinden yararlanan Alexios, Batı Anadolu'da birkaç kenti daha ele geçirir. En sonunda, Haçlıların Başkent'ten Anadolu'ya geçişi ve Bohemond'un planları etrafında şekillenen tehditkâr durum Alexios'un İznik'i alışı ile sonuçlanır. Bu zaman aralığında yaşanan birçok çatışma ve karmaşadan Alexios hükümdarlığını sürdürerek çıkar.

Bizans İmparatorluğu'nun nüfuz ve kudreti Alexios zamanında kuvvetlenir. Bu dönemde, Malazgirt'te alınan ağır yenilgi ardından imparatorluk kudretinin tekrar tesisi yolunda önemli başarılar elde edilir. Bir anlamda Alexios, Bizans'ı eli kulağında bir dağılmadan kurtarır.¹⁰² Alexios, başarılı ve daha çok askeri niteliklere bürülü bir iktidar hayatı yaşar. Devlet ve ordu müesseselerinin ilişkilerini neredeyse iç içe kurarak egemenlik gücünü ciddi biçimde sağlam kılar. Toplumsal gelenekleri, kabulleri ve koşulları göz önünde tutan eylemleri ile meşruiyetini canlı kılar. Başarılarının sırrı buradadır. Bununla birlikte, Venediklilerle yaptığı antlaşma başta olmak üzere, ekonomi, devlet yönetimi ve ordu konularında yaptığı çoğu değişiklik nedeniyle de sıkça eleştirilir. İmparatorluk otoritesinin güçlenmesi ile yeni Komnenoslar Hanedanı kurulur. Bununla birlikte, Alexios'un ölümüne doğru olan zaman dilimi içerisinde aile içerisinde ihtilaflar ve veraset meselesi iyice ayyuka çıkar.¹⁰³ Alexios'un karısı Irene ile kızı Anna, Anna'nın kocası Nikephoros'un tahta çıkmasında anlaşarak türlü planlar yaparlar.¹⁰⁴ Beri tarafta Alexios'un varis atadığı II. Ioannes Komnenos vardır. Bu ihtilaf ve taht mücadeleleri içerisinde hayli önemli olaylar gelişir. İşte bütün bu olayların hem etkisinde hem de büyük ölçüde merkezinde olan biri vardır: Ünlü Bizanslı kadın tarihçi Anna Komnena.

1.2. Ailesi ve Yaşamı

Anna Komnena ve eseri *Alexiad* üzerinden tarihçiliğini inceleyip açıklama çabası, onun ve bütün eylemlerinin dönemsel koşullarını aktaran ön çalışma ile başlatıldı. Bu önemli ve gerekli bir adımdır; ancak tek başına yetersiz kalacaktır. Zira bazı yapıtların oluşma koşulları ve yaratıcısının karakteri, yapıtın anlamı ve yazarın

¹⁰¹ Bahar, *Roma*, s. 171.

¹⁰² Gregory, *BizansTarihi*, s. 297.

¹⁰³ Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 183.

¹⁰⁴ Gregory, *BizansTarihi*, s. 301.

nitelikleri hakkında ciddi ipuçları verir. Bu, *Alexiad* ve Anna için ziyadesi ile geçerlidir. Dolayısıyla *Alexiad*'dan ve Anna'nın tarihçiliğinden bahsederken Anna'nın hayatı, karakteri ve ilişkileri incelenmelidir.

Anna Komnena, 2 Aralık 1083 Cumartesi günü imparator Alexios Komnenos ile Irene Komnena'nın ilk çocuğu olarak Konstantinopolis'te dünyaya gelir. Babası Alexios onu, Konstantinos Doukas ile nişanlar. Böylece tahtın varisleri de onlar olur. Ancak Anna'dan sonra doğan en büyük erkek kardeş, tahtın yolunu, geleneksel yasalar çerçevesinde kesin olarak kapatır. Anna, bir İmparatorluk ailesinin ilk çocuğu olmanın en önemli ve değerli imtiyazından cinsiyetinden dolayı faydalanamaz. Zira egemen ideoloji, tahtı ilk doğan erkek çocuğun hakkı olarak kabul eder.¹⁰⁵ Ne feodaliteye dayalı toplumsal yapı ve gelenekler ne de siyasi örgütlenme Anna'nın tahtı elde etmesine izin verir. Aslında böylesi bir durum, ortalama bir imparatorluk kadını için doğrudan sorun teşkil etmez. Zira verilen eğitim ve öğretilen kültür, kadını kendi konumu ve toplum içerisindeki rolü açısından şekillendirir. Zira Bizans'ta iktidar ve egemen ideoloji erkek olan imparatorun üzerinde temsil olunur. Fakat bazı uygun veya mümkün koşullarda, imparatoriçelerin yönetim kademelerinde ve hatta bizzat iktidarda kontrolü ele aldığı görülür.¹⁰⁶ Anna da imparatorluk ile aile olgularının iç içe geçtiği ve Bizans tarihi içerisinde kadınların siyasal yaşamda etkin olarak rol aldığı bir dönemde yaşar. İmparatorluk kadınlarının gücünün bilgisine ve doğrudan deneyimine sahiptir.¹⁰⁷ Bu nedenle kadın olmasına rağmen, kadınların iktidardaki etki ve söz sahipliğine şahit olarak büyür. Siyasal alandaki hırs ve amaçları, bu şahitliğin oluşturduğu zeminden beslenir. Annesi ve babaannesi de, siyasal alandaki karar mekanizmalarında yer alma konusunda ısrarcı ve istekli olmasında etkili olurlar.¹⁰⁸

Anna, toplumsal yapı içerisinde, belirli konumda bulunan bir kimseden beklenen davranış kalıpları anlamına gelen *toplumsal rol* kavramını alt üst eder.¹⁰⁹ Siyasi ve kültürel nedenlerle önüne geçemediği iktidar imtiyazını kaybetme

¹⁰⁵ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 190.

¹⁰⁶ Lynda Garland, *Byzantine Empresses: Woman and Power in Byzantium Ad 507-1204*, Routledge, London & New York, 2014, s. 1.

¹⁰⁷ Ellen, Quandahl & Susan C. Jarratt, "To Recall Him ... Will be a Subject of Lemantation: Anna Comnena as Rhetorical Historiographer", *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, vol. 26, No. 3, 2008, s. 310.

¹⁰⁸ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 189-190.

¹⁰⁹ Peter Burke, *Tarih ve Toplumsal Kuram*, çev. Mete Tunçay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014, s. 48.

karşısında, sürekli olarak kendi karakterini ve birikimini bileyler. Hırslı ve muktedir¹¹⁰ olarak tanımlanabilecek olan karakteri, taht kavgası verdiği dönemden tarihçi olarak kalemini konuşturduğu eserine kadar açık biçimde görülür. Bu sürece, oluşturduğu bilgi birikimi de aktif olarak eşlik eder. Yaşamı boyunca siyasi alanda da, bilimsel alanda da ciddi ilişkiler kurar ve karakterinin tüm inceliklerini kullanır.

Yaşamında oldukça belirleyici olarak öne çıkan, hırslı, güçlü ve bilgili olma gibi nitelikler, yalnızca Anna'nın kendi öznel gelişimine ve çabalarına bağlanamaz. Yaşamı boyunca anne ve babasından hayli etkilenir; yani onların karakteristik özelliklerini benimser. Babası ve etrafındaki güçlü kadınlar, büyüdüğü zaman dilimi boyunca onu, Bizans saltanatında politik açıdan bilgili ve etkili olma noktasında etkiler.¹¹¹ Kendini yetiştirirken onları örnek almayı hiçbir zaman elden bırakmaz. Özellikle babası Alexios'un yaşamı ve siyasi süreçleri göz önüne alındığında, hırslı ve muktedir olmasının babasından geldiği rahatlıkla söylenebilir. Nasıl ki Alexios'u farklı dönemlerde yaşadığı zorluklar ve buhranlar yıldırmasaydı, kızının yaşamı da zorluklar karşısında yılmamak üzerine kuruludur.

Benzer etkileşim ve etkilenim annesi Irene için de geçerlidir. Irene de, Alexios'un onu geri planda bıraktığı süreçte sabırlı ve güçlü durarak eninde sonunda tacı ve gücü kapar. Bu anlamda Anna ile anne ve babası arasında, onun yaşamına, karakterine ve arzularına tesir etmiş önemli bir etkilenimin olduğu açıktır. Anna'nın cenaze töreninde yapılan konuşmasında da esas vurgulardan biri bunun üzerinedir. Bu konuşmanın bir bölümünde nasıl anne ve babasına benzediği ve onların güzel niteliklerini nasıl miras aldığı özenlice anlatılır.¹¹²

Saray yaşamı ve ilişkileri içerisinde anne ve babasının Anna üzerinde etkisi, doğrudan bir etkidir. Ancak bir de Anna tarafından rol model alınan figürlerin dolaylı etkileri vardır. Bu figürler, Anna Dalassene ve Alanialı Maria'dır. İkisi de sosyo-politik olarak etkili, güçlü ve zeki kadınlardır. Anna'ya rol model olma vasıfları da bu niteliklerinden ötürüdür.

Anna Dalassene'nin etkisi büyüktür. Dalassene, Alexios Komnenos'un öz annesidir. Dönemin tarihsel gelişimine bakıldığında, kendisinin ismini özellikle oğlunun siyasi iktidarı alma ve elinde tutma çabalarında etkin ve yönlendirici kişi

¹¹⁰ Suat Başar Çağlan, *Alexiad Üzerinden Bizans Edebiyatında Düzyazı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2011, s. 23.

¹¹¹ Aloito, *Anna Komnene*, s. 7.

¹¹² Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 80.

olarak bilinir.¹¹³ Hatta onun tahtın arkasındaki asıl güç ve hükmedici olduğu bile söylenir. Kocas ve oğlu üzerindeki belirleyici etkisinden dolayı, onlardan daha güçlü görüldüğü bile olur. Örneğin, birinci bölümde aktardığımız gibi Irene ve Maria arasında kalan Alexios'un kararlarında annesinin etkisi kendi iradesinden daha kuvvetlidir.

İktidardaki yılları neredeyse bitmek bilmeyen tehditlerle dolu olan ve Bizans'ın hayatta kalmasını sağlamaya çalışan Alexios, Konstantinopolis'ten uzaklaşmak durumunda kaldığında, yerine bakacak güvenilir bir yöneticiye ihtiyaç duyar. Böylesine anlarda yardımına ilk başvurduğu kişi, öz annesi Anna Dalassene'dir. Zekidir, imparatorluk hanesi içerisinde bir imparatorluğu yöneten başarılı bir kadındır. Hırslıdır, hükmedici ve anaerkildir. İşte tüm bu nitelikler, küçüklüğünden bu yana kendisi ile yakın ilişkide olan Anna'nın bilgi ve güce olan tutkusundaki ana ilham kaynaklarıdır.

Anna Dalassene'nin, siyasal konumu sayesinde, çoğu imparatorluk kadınından daha aktif toplumsal hâkimiyeti olur. O dönem her zaman geçerli olduğu gibi, manastır inşa etmek banisine önemli bir prestij getirir. O da bizzat kurdurduğu *Hristos Pantepoptes*¹¹⁴ manastırı sayesinde din adamlarının ve manastırların güçlü ve aktif himayecisi rolünü üstlenir. Siyasi ve toplumsal alanda sürekli iktidar ve kontrol hırsı ile hareket eder. Ancak Malazgirt savaşından ve Doukas ailesinin yükselişinden sonra tahta karşı komplo suçlamasıyla sürülür. Çocukları ile birlikte 1072'de Prinkipo Adası'na gönderilir ve kendisi de tıraşlanarak rahibe olur.¹¹⁵ Ancak kariyeri burada bitmez. Bir şekilde VII. Mikhail'in sarayına döner ve bir oğlunu imparatoriçenin kuzeniyle evlendirmeyi başarır. Hayatta kalan ikinci oğlu Alexios ise 1077'de Ioannes Doukas'ın torunu Irene ile evlenir.¹¹⁶ Alexios'un seferlerde olduğu zamanlarda, zekâs ve deneyimi ile saygı uyandıran Anna Dalassene, atamalar, terfiler, unvanlar, bağışlar, maaşlar ve vergi konularında Alexios'un yerine karar vermek üzere görevlendirilir.¹¹⁷ İdari becerileri ve zekâs onu zamanının en güçlü ve nüfuzlu kadını yapar. Anna, *Alexiad*'da büyük annesini özellikle anlatması gerektiğini belirtir ve onun yaptıklarını ona ait erdemler olarak tanımlayarak hayranlığını övgü dolu sözlerle gösterir:

¹¹³ Aloito, *Anna Komnene*, s. 2.

¹¹⁴ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 169.

¹¹⁵ Cannor, *Bizans'ın Kadınları*, s. 335.

¹¹⁶ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 70.

¹¹⁷ Cannor, *Bizans'ın Kadınları*, s. 335.

“O yalnız kendi cinsinin büyük onuru olmakla kalmıyordu. Erkeklerin de onuru ve tüm insan soyunun övüncü idi; imparatorluk erk’ini ele geçirmiş şu bilinen Monomakhos’un döneminden bu yana, babamın egemenliğine kadar, imparator sarayının tümüyle rezilleşmiş ve çılgın aşk serüvenleriyle onursuzlaşmış haremni, o kusursuz yolda, değişimden geçirdi ve hayranlık uyandırıcı hale getirdi.”¹¹⁸

Anna Komnena, yaşamının önemli bir bölümünü saray içerisinde geçirir; saray yaşamı sayesinde güç ilişkilerinin önemini kavrar. Bir kadın olarak, saray ilişkileri içerisinde hangi konumun onu nerede tutacağını imparatora en yakın kadınlardan görüp öğrenir. Irene’nin kocasının yanında yer almasını gözler. Bunun, kamusal anlamda, Anna Dalassene’nin sivil hükümeti denetim altında tutması kadar önemli ve güç verici olduğunu kavrar. Alanialı Maria üzerinden, siyasi ve toplumsal güce sahip bir kadının kendisini nasıl ayakta tutacağını ve bunun için imkânlarını nasıl yaratacağını öğrenir. Garlanda, Maria’nın destekçileri arasında kendi iletişim ağını sağlama yeteneğinden bahseder.¹¹⁹ O dönem için bu bile, bir kadının iktidara yakın kalma gücünün bir görüntüsüdür. Bahsi geçen imparatorluk kadınları, farklı şekillerde iktidar içerisinde yer almış olduklarından ve önemli güç figürleri olmalarından dolayı Anna’nın kahramanları idiler.

İfade edilenlere ek olarak, Anna özellikle zamanın erkeklerine has rolleri oynayabilen kadınlara ilgi gösterir. Zira erkek olarak dünyaya gelmemesinden dolayı siyasi ve toplumsal anlamda karşılaştığı engellerin ve yaşadığı sıkıntıların farkındadır. Farkındalığı, kadınlara bakış açısında da kendini gösterir. Eserinin kimi yerlerinde, bazı kadınlar için *erkek gibi* ifadesini kullanır. Anna, bu şekilde değerlendirip rol model aldığı kadınlar sayesinde gücün köklerinin nerede yattığını ve önemini kavrar: İmparator’a yakın durmak olabilecek en güçlü konumu sağlar.

Anna için güç konusu hayli önemlidir. Zira bağlayıcı ve garantileyici bir güç ile doğrudan ilişkilenecekçe, konumunun ve imkânlarının her zaman potansiyel tehdit altında olduğunu, diğer imparatorluk kadınlarının yaşadığı süreçlerden bilir. Toplumsal ve siyasal gelenekler açısından kendisinin imparator olamayacağı barizdir: Taht üzerindeki hâkimiyet çabalarında, özne olarak kocası Bryennios’u seçer. Zira güce en yakın kişiye yakın olmanın önemini bilir. Bunu sağlamanın en önemli ve kolay yolu ise Anna’nın en yakını olabilecek kişi olarak kocasıdır. Bilgi ve

¹¹⁸ Komnena, *Alexiad*, s. 114.

¹¹⁹ Garlanda, *Byzantine Empresses*, s. 183.

deneyimlerini amaçları için ortaya koyduğu stratejilerine birer destek olarak kullanır. Kendisi için mümkün olmayan mevkileri kocası için ister ki onun sayesinde güç, erk ve iktidar ile doğrudan ilişkilenebilsin ve sahiplik kurabilsin.

Anna'nın güç ile ilişkisi ve ilişkisini inşa etmesinde önemli katkıları olan imparatorluk kadınlarına bağı böyledir. Söz konusu ilişki, daha çocukluğunda biçimlenmeye başlar. Sekiz yaşında iken, İmparatoriçe Maria'nın devrik İmparator VII. Mikhael Doukas'tan doğurduğu ve tahtın veliahdı olan oğlu Konstantinos Doukas ile nişanlandırılır.¹²⁰ Yeni nişanlanan çift, siyasi olarak önemli imtiyazlara sahip olur. İki imparatorluk soyundan aile birleşir ve Anna ile Konstantinos, imtiyazların kullanımı konusunda en aktif güce sahip hale gelir. Sahiplikleri, İmparator Alexios'un, Konstantinos'u veliahtlığa ataması ile daha da pekişir ve güçlenir. Zira Konstantinos ve Anna çiftinin, İmparator ve İmparatoriçe olmalarının önü açılır. Kurduğu ilk ilişki, Anna Komnena'nın yaşamı boyunca beklentilerini biçimlendirecek içeriklere sahip olur. Ne var ki hem sarayı hem de çiftin kendi yaşamını belirleyecek ilişki ve doğurduğu imtiyazlar, Irene'nin erkek çocuk doğurması ile birlikte ciddi şekilde sarsılır. Zira imparatorun oğlu olduğunda, siyasal ve toplumsal geleneklerin öngördüğü ve hatta zorunlu tuttuğu şey, beklenmeyen bir durum olmadığı sürece erkek evladın veliaht sayılmasıdır. Alexios da kararını bu yönde verir. Veliahtlığa, o sıralarda 4-5 yaşlarında olan büyük oğlu Ioannes'i atar. Bizanslı kronik yazarı Khoniates'in de belirttiği üzere, Alexios, oğlu Ioannes'i, diğer çocuklarından ileri tutar. Kati bir karar verir ve Ioannes'i halefi olarak seçer. Onu, *Basileos* unvanı ile onurlandırır.¹²¹ Anna'nın, hayatının akışını değiştiren ve belki de kaderini belirleyen olayın öznesi kardeşi Ioannes olur. Kardeşine olan düşmanlığı ve taht için vereceği mücadelenin ilk temelleri de bu süreçte atılmış olur.

Sözü edilen gelişmelerin ardından, Konstantinos, başkentten ayrılır ve kırsaldaki aile mülküne çekilir. Ancak İmparator Alexios ile ilişkilerinde herhangi bir gerilim veya bozulma olmaz. Yaşamını kendi mülkünde sürdüren Konstantinos, 1096 yılında ölür. Anna da, bir yıl sonra, pek de istekli olmadığı ancak anne ve babasının isteğine karşı gelmediği bir zamanda, bir diğer Rum soylusuyla, Nikephoros Bryennios ile evlenir. Nikephoros, vaktiyle Alexios ile hasım durumda bulunmuş daha eski Nikephoros Bryennios'un oğludur. Her ne kadar eski bir hasım aileye üye

¹²⁰ Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 166.

¹²¹ Niketas Khoniates, *Historia: Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995, s. 3.

olsa da genç Nikephoros, İmparator'dan büyük saygı ve sevgi görür. O kadar ki Alexios ona *Kaisar** unvanını verir. Anna ise, başta isteksiz olmasına karşın daha sonraları bu evlilikten çok memnun kalır ve kocasına büyük bir sevgiyle bağlanır. Anna'nın kocasına olan hayranlığını eserindeki şu pasajlardan da anlayabiliriz:

*“...işte eşim böyle herkesten belirgin biçimde üstündü. Kardeşim İmparator Ioannes çeşitli barbarlar üzerine sefer ettiğinde, seferlere onunla birlikte gitti. Onun Suriye üzerine saldırışında da onu izledi ve Antakya kentini onun egemenliğine yeniden koydu. Ama eşim Kaisar, yazınla uğraşmayı, yorgunluklar ve çileli çalışmalar arasında bile unutamazdı ve değerleri nedeniyle ün kazanan çeşitli yazılı metinler kaleme almıştır. Bu arada özellikle imparatoriçenin buyruğu üzerine, babam, Rumların imparatoru Alexios'un tarihini** de yazmaya çeşitli kitaplara bölünmüş bir yapıt içinde, onun egemenliği döneminde yapılan işleri anlatmaya girişti.”¹²²*

Eşi ile sürdürdüğü hayatından memnun olan Anna'nın evliliğinden 4 çocuğu olur ve 40 yıla varan bir süre birlikte yaşarlar. Bu birliktelik, basit bir aile yaşantısı olarak sürmez ve özellikle Anna'nın taht konusundaki istek ve hırsı ile yaşanan çalkantılı süreçlere tanıklık eder. Zira Anna, yukarıda da belirtildiği gibi, gücün doğrudan sahibi olmanın önemini anlar ve bilir. Gücü elinde tutmak adına, babası İmparator Alexios'un 1158 yılında ölümü sırasında ve onu izleyen günlerde, annesi Irene ile birlikte tahta kardeşi Ioannes'in değil, kocası Bryennios'un geçmesi için türlü çabalara girişir. Hatta kardeşi Ioannes'i öldürmeyi amaçlayan bir komploya bile karışır. Bu konu, Anna'nın taht kavgasındaki konumu üzerine tartışırken daha ayrıntılı ele alınacaktır. Ancak belirtilmelidir ki, Anna'nın hem bireysel hem de ailesel ilişkilerinin tamamı dönüp dolaşıp politik hırs ve güç arayışına odaklanır.

Anna'nın ailesinin önemli bir ferdinden de söz açmamak olmaz: Babasının ölümünden sonra tahta geçecek olan kardeşi Ioannes. Anna, kardeşi hakkında eserinde pek fazla bilgiye yer vermez. Bu kardeşine taht kavgası nedeniyle duyduğu nefretten olsa gerektir. Ioannes'in esmer tenli, geniş alınlı, basık yanaklı, burnunun ne yassı ne kemerli ikisinin arasında bir halde olduğu, kara gözlü ve neşeli

*M.S. 4. Yüzyıldan beri imparator kendine yardımcı olacak bir ya da iki tane imparator atıyordu. Dolayısıyla sözcük “yardımcı imparator” anlamına geliyor.

**Bahsedilen kitap Alexios Komnenos dönemindeki olayları, o sırada vuku bulan I. Haçlı Seferini nakleden, *Alexiad* gibi tarih anlatımının en önemli yapıtlarından biridir. *Tarihin Özü* adlı bu eser, Türk tarihi için de büyük önem taşır.

¹²² Komnena, *Alexiad*, s. 11-12.

görüldüğü gibi tasvirler mevcuttur.¹²³ Ioannes hayranı olan Kudüs Krallığı Şansölyesi ve Sur Başpiskoposu Surlu Giyom, onun Mağribi lakabıyla anıldığından bahseder, ayrıca *Kaloianis** diye başka bir takma adı olduğunu söyler. Son derece ciddi ve dindar olduğu, laubalilikten ve şakalardan hoşlanmadığı ve mütevazı bir karaktere sahip olduğu da bilinir. Kardeşi Anna'ya ve yandaşlarına, taht kavgaları sonrasında verdiği cezanın hafifliğinden de affedici ve müsamahakâr birisi olduğu anlaşılır.¹²⁴

İlişkiler ve figürler içerisinde Anna, kendini ve iradesini ayakta tutmayı başarmış birisi olarak oldukça önemli ve etkin bir aktördür. Bireysel yaşantısı ve aile/taht ilişkileri ile oldukça önemli olayların öznesi olmuş olan Anna, bir aristokratın dünya görüşüne sahip olacak kadar bilgi ve deneyim birikimine sahiptir. Birikiminin belki de en önemli kaynağı, Bizans'ın en ünlü şairlerinden biri olan Teodoros Prodromos'un yapıtlarının neredeyse hepsi ile bağlantılı olan annesi Irene'dir.¹²⁵ Irene kültürel konularda oldukça ilgili ve başarılı ayrıca buradan getirdiği anlayışlı ve toplumsal olaylara ilgili kişiliği ile çok sevilen bir figürdür. Anna, eserinde annesinin portresini şu şekilde çizer:

*“...Ermişlerin kitaplarını okur, düşünceye dalar, hayır hasenat işlerine kendini verirdi ve özellikle, durumlarına ya da sürdürdükleri yaşam biçimine bakarak, Tanrı hizmetinde olduğunu anladığı, kendini dua etmeye ya da ayin havaları söylemeye adanmış kişilere iyiliklerde bulunurdu.”*¹²⁶

Anna'nın aktardığı bu özellikleri destekleyen önemli veriler vardır. Örneğin, İmparatoriçe Irene'nin teoloji ve edebiyatla ilgilendiği bilinir. Kültürel ve düşünsel birikimi öyledir ki kayınbiraderi Nikephoros Bryennios tarafından kaleme alınmış bir tarihçe ona ithaf edilmiştir. Yazılı ilime verdiği önem, Alexios'un saltanatının tarihçesinin yazılmasını emretmesinden de bellidir.¹²⁷ Anlaşılmaktadır ki Irene'nin asıl etkisi ve gücü toplumsal ve kültürel konulardadır.

Anna, anne ve babasına yoğun bir sevgi duyar. Niki Touriki, Anna'nın anne ve babasını diğer karakterlerden açık bir şekilde üstün tuttuğunda dile getirilir.¹²⁸

¹²³ Norwich, *Bizans*, s. 81.

*Güzel Ioannes.

¹²⁴ Norwich, *Bizans*, s. 82.

¹²⁵ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 172.

¹²⁶ Komnena, *Alexiad*, s. 367.

¹²⁷ Cannor, *Bizans'ın Kadınları*, s. 338.

¹²⁸ Niki Touriki, “Ekphrasis in the Alexiad”, *Diogenes I*, 2014, s. 53.

Fakat birçok bağlamda göstermeye çalışıldığı gibi onlarla ilişkisi sevgi ile sınırlı kalmaz. Babasından aldığı karakteristik özelliklerin yanında, annesinden de *Alexiad*'ı yazacak birikimin motivasyonunu ve bilgi aşkını alır ki bu birikim ve bilgi aşkı, onun eserini ve tarihçiliğini anlamada oldukça önemlidir. Bu nedenle, *Alexiad*'ı ve Anna'nın tarihçiliğini işlerken bize yol göstermesi için bir sonraki başlığı Anna'nın hangi bilgi alanlarına ilgi duyduğunu, kimleri çalıştığını, kimlerden eğitim aldığını ve etkilendiğini verecek şekilde eğitim ve öğretim hayatına ayırmak gerekir.

1.3. Eğitim-Öğretim Hayatı

Anna Komnena, tüm bir Bizans tarihi boyunca benzerine ender rastlanır bir saray kadınıdır. Kişisel yaşamının politik, kültürel ve toplumsal izleri, önemli sonuç ve etkilerle doludur. Buna verilebilecek en iyi örnek ise babası Alexios'u anlatan *Alexiad* adlı eseridir. Söz konusu tarih metni ve dönem anlatısı olarak birçok tartışmanın merkezi olma özelliğini sürdürmektedir. Anna'nın yaşadığı dönemde böylesine eseri kaleme almak, her saray kadınının sahip olamayacağı eğitime ve birikime sahip olmak demektir. Eğitiminin ve birikiminin nasıl ilişkilendiğini ve ne içerdiğini kısaca tartışmak, Anna'nın eserini ve özellikle de tarihçiliğini anlamada bir hayli yararlı olacaktır.

11. ve 12. Yüzyıl Komnenoslar döneminin Bizans eğitim sistemi ve entelektüel iklimi hayli zengindir. Başkent Konstantinopolis gramer, yazı sanatı ve retorik öğreten, imparator ve patrik tarafından kontrol altında tutulan okullar ağına sahiptir.¹²⁹ Bu yüzyıllar içerisinde özellikle Anna Komnena'nın yaşadığı süreçteki Bizans, eğitim seviyesi ve niteliği bakımından oldukça verimli dönemini yaşar. Eğitimdeki nitelik ve ürün zenginliğine dayalı dönem, daha önce yapılan kimi çalışmalar sayesinde ortaya çıkar. 9. Yüzyıldan itibaren âlimlerin faaliyetleri ve özellikle 11. Yüzyılda reform yapılan Konstantinopolis Lisesi'nin gelişimi *Kültürel Rönesans*'a zemin oluşturur.¹³⁰ Bu müthiş bir Rönesans'tır; Antik Yunan kültür ve bilgi birikiminin bir canlanması, işleniş söz konusudur.

11. ve 12. Yüzyıllar, genel olarak Hristiyan Avrupa'da temel dönüşümlerin yaşandığı dönem olarak kabul edilir. Le Goff, bu dönüşümün içeriği üzerine özellikle iki vurguda bulunur: Avrupa hümanizminin doğuşu ve doğa ile akıl kavramları

¹²⁹ Robert Browning, "Enlightenment and Repression in Byzantium in the Eleventh and Twelfth Centuries", *Past & Present*, No. 69, 1975, s. 4.

¹³⁰ Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s. 551.

konusundaki tartışma ve ilginin artışı.¹³¹ Temel olarak antik kültürün yeniden yorumlanması üzerinden düşünüldüğünde, hem Le Goff'un vurguladığı dönüşüm iklimi ile hem de geliştirdiği Rönesans ile oldukça önemli ürün ve kişilerin yetişmesini sağlar.

Yaşanan değişim ve gelişen Kültürel Rönesans, üzerine yoğunlaşan düşünsel disiplinlerin artışına, onlarla kurulan ilişkinin güçlenmesine ve eğitimin paralel olarak biçimlenmesine ön ayak olur. Bahsi geçen yüzyıllardaki eğitimin ruhu, klasik çağa göre uyarlanmış ve biçimci bir yapıdadır: Biçim, içeriğe göre çok daha önemlidir.¹³² Bu, klasik Helen kültürünün bir biçimde hadım edilmesi anlamına gelir. Klasik çağa göre uyarlanan eğitim, tüm içeriksel müfredatın (felsefe, etik, siyaset konularının tartışılmasının, sorgulanmasının) üzerinden atlayıp, tamamen hitabet ve toplumsal geleneklerin biçimsel öğretimi odaklı kalır. Daha çok formel yapıları ile bilinen, retorik, gramer ve toplumsal davranış biçimlerindeki derslerin verilmesi bunun en açık kanıtıdır. Tabi ki burada, genel eğitim algısının tarif edildiğini, eğitimin genel konularının yapısından bahsedildiğini söylemekte yarar var. Zira bu resmi eğitim içeriklerinin dışında, özel ve kişisel amaçlı daha yüksek seviyeli bir eğitimin, elbette saray ve aristokrasi çevrelerinde olmak üzere var olduğu da bilinmektedir.

Bizans'ın eğitim iklim ve içeriğinin her iki türünün de temelde erkekler için olduğu belirtilmelidir. Bizans dünyasının genel koşulları içerisinde, kadınların ileri derecede okuryazar olması beklenmez. Onlara böyle bir düzeye varmaları için eğitim de verilmez. Yalnızca ev konuları ile ilgilenmeleri gerektiği kabul edilir. Aksi yönde kimi eğitilmiş tekil örneklerle rastlansa da, kadınların alabildiği sistemli bir eğitim olduğuna dair veri yoktur. Okul hayatları olmayan Doğu Roma kızları için daha ziyade bazı dışa dönük karakterlerin eğitimi konusunda çalışmalar vardır.¹³³ Tabi, kültürel ve bilgisel iktidarı önemli bir güç olarak gören kimi aristokrat ailelerin kızları, basit bir okuma- yazma ile yetinmez. Quandahl ve Jarratt'ın da belirttiği gibi, bu dönemde elit kadınların eğitildiği bilinmektedir; tabii Anna'nın derin Antik Yunan eğitimi pek de alışıldık değildir.¹³⁴ Bu nedenle ailelerden kimilerinde

¹³¹ Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, s. 89.

¹³² Browning, *Enlightenment and Repression*, s. 5.

¹³³ Norman H. Baynes & H. St. L. B. Moss, *Byzantium: An Introduction East Roman Civilization*, Oxford University Press, London, 1948, s. 201.

¹³⁴ Quandahl & Jarratt, "Anna Comnena as Rhetorical Historiographer ", s. 311.

kızlarına özel öğretmenler tutulduğu görülür. Hatta kimileri babalarının kültürel faaliyetlerinden etkilenererek farklı bilgi alanlarına yönelir.¹³⁵

Anna Komnena bir aristokrat hatta İmparator kızıdır. Sistemli bir eğitim görmemişse de, iletişim ve ilişkileri için kimi özel dersler alır. Ailesi ileri Aristotelesçi metinleri okumasını engellemek istediklerinden Anna, gizlice Ephesoslu Mihail'den dersler alır.¹³⁶ Bu dersler, saray içi ilişkilerde etkin rol almaya başlayana kadar ihtiyar bir hadımdan edindiği gramer ve şiir dersleri türündendir. Anna'nın hitabetinin ve yazım niteliklerinin gücünü besleyenler de bunlar olur. *Alexiad'* da şiir ve gramer eğitiminin anlatım tarzına katkıları açıkça görülür. Fakat Anna, söz konusu derslerle yetinmez. Onun eğitimi, ne başkalarından aldıkları ile ne de birkaç alan ile sınırlıdır. Çok farklı alanlarda çalışmalar yapar. Kendi çabaları ile kendisini eğitir. Neville, onun eğitimi ile ilgili geniş içeriği şöyle özetler:

*“Anna, Antik felsefe ile mutludur; Aristoteles'i işleyen yorumları kabul eder. Antik trajedi ve komedileri okur, Sophocles'in oyunlarına dair anlamlı dokundurmalar yapar. Matematik, Astronomi ve babasının hekimi ile coşkulu biçimde tartışmasına yetecek kadar da tıp çalışmıştır. Homeros'u çok iyi bilir; eline tarihi aldığı zaman babasının başarılarını anlatan yeni bir İlyada yazmıştır.”*¹³⁷

Anna, çaba ve hırslarının sonucu olarak iyi eğitim alır. Antik dönemden Homeros'u, lirik şiir yazarlarını, trajedi yazarlarını, kimi tarihçileri, Sokrates, Aristoteles ve Platon gibi hatipleri, filozofları okur.¹³⁸ Zaten eğitim ve öğretim hayatının en temel zeminini de felsefe ile olan ilişkisi oluşturur. Khoniates, onun birikiminden bahsederken tüm bilim alanlarında bilgili olmasının yanında ayrıca felsefe ile olan uğraşısını dile getirir.¹³⁹

Anna'nın temelde Antik Yunan kültür ve bilgi birikimine yaslanmış olmasının iki nedeni olduğunu söylemek mümkündür. İlk neden tarihseldir. Bundan kasıt, Anna'nın yaşadığı dönem ve öncesi göz önüne alındığında düşünce tarihinde en etkili ve en ciddi gelişmeleri sağlamış olan kültürün, Antik Yunan kültürü

¹³⁵ Donald M. Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001, s. 9.

¹³⁶ Judith Herrin, *Bizans; Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 317.

¹³⁷ Leonora Neville, *Anna Komnene: The Life & Work of a Medieval Historian*, Oxford University Press, New York, 2016, s. 7.

¹³⁸ Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s. 553.

¹³⁹ Khoniates, *Historia*, s. 6.

olmasıdır. Bu nedenle Anna'nın şiir, gramer, felsefe ve tarih eğitiminin/okumalarının ana referans noktası Antik Yunan'dır. Zaten içinde yaşadığı çağ bu birikime odaklanmış bir dönemdir. Kendisi de eğitimi ile ilgili konuşurken, referans noktasına dair özellikle vurgular yapar:

“Ben, Anna... yazın'ın yabancı olmamakla kalmıyorum, ayrıca bir de Hellen dilini derinlemesine incelemişliğim var, güzel konuşma sanatını ihmal etmeden [felsefeyle de ilgilendim] Aristoteles'in kapsamlı bilimsel yapıtlarını, keza Platon'un diyaloglarını dikkatle okudum. Tinsel yönümü dörtlü bilgi ile olgunlaştırdım; [bunları anlatmamın bir nedeni var] gerçekten bu övünme değil; hem doğa vergisine ve benim kendi öğrenme düşkünlüğüme borçlu olduğum özelliklerimi hem çok yüce tanrının bana sonradan kazandırdığı, rastlantıların da etkisiyle kazandığım özelliklerimi açıklamam gerekiyor...”¹⁴⁰

Anna'nın Antik Yunan kültür ve düşünce tarihine dair çalışmalarının diğer nedeni ise ilgi ve amaçlarıdır. Anna, aristokrat bir saray ailesinde büyür ve doğal olarak eğitimi de üst perdeden gerçekleşir. Sıradan ve gündelik olarak görülen düşünceler ve çalışmalar, saray ailesine mensup bireyler için basit kalır. Bu nedenle avamın anlamayacağı düşünülen konular, belli ölçüde estetik bakış ve zihin isteyen alanlar olarak şiir, tarih ve felsefe ana seçimdir. Dolaylı olarak ise Anna'nın saray yaşamı, bu yaşam içerisinde politik ve stratejik adımlarla karşı karşıya kalması onu eğitsel ilgi alanlarına iter. Buradan hareketle söyleyebiliriz ki, büyük oranda politik tartışmaların ve anlatıların sahibi olan Antik Yunan tarih ve felsefe düşünürleri, Anna'yı eğitecek en önemli kaynaklardır. Anna'nın ihtiyaç duyduğu en önemli destek de yanı başında mevcuttur; ailesi. Anna, “...kendisini bu kadar gözettikleri için anne ve babasına teşekkür eder” ve ailesi hiçbir zaman “...tabi ki hristiyanlaştırılarak güvence altına alınmış ve illa ki ahlaki gelişime eğilimli olarak felsefe çalışmasına karşı çıkmamıştır.”¹⁴¹

Büyük bir destekle ve imkânla eğitim ve öğretim hayatını şekillendirmiş olan Anna'nın, önemli bir avantajı da babaannesi Anna Dalassena tarafından büyütülmesidir. Yaşadığı süre boyunca Bizans siyasal hayatında etkili olan Dalassena, yüksek eğitilmiş ve zeki bir kadındır. Akşam yemeklerine elinde kitapla

¹⁴⁰ Komnena, *Alexiad*, s. 9.

¹⁴¹ R. Sorabji, *Aristotle Transformed: The Ancient Commentators and Their Influence*, Cornell University Press, New York, 1990, s. 397.

gelir, dogmalar üzerine filozoflardan ve azizlerden bahsederek tartışmalar yapar.¹⁴² Bu nitelikleri ile Anna Komnena üzerinde hayli etkileri olur. Zira Alexios'un sefere gittiği dönemlerde, imparatorluk işlerinden sorumlu olduğu kadar, Anna'nın yetiştirilmesi ve eğitiminden de sorumludur.¹⁴³ Anna'nın bilgi ve birikimine bakıldığında bu kadının sorumluluğunu oldukça başarılı bir biçimde yerine getirdiği görülür.

Anna'nın, babaannesinden ayrı olarak, eğitimi ve çalışmaları konusunda kişisel rol modeli ve etki odağı vardır: Annesi Irene. Irene'nin Anna üzerindeki etkisi hayli kuvvetli ve derindir. Anna, annesinin etkisi üzerine ve bazen de onun kadar derin olmaya dair korkusuna ilişkin şunları söyler:

*“Çoğu kez ona hayranlık duyardım ve bu duygu ile bir gün ona şöyle dedim: Sen kendi kendine nasıl oluyor da böylesine yüce dorukları gözlemlemeye çabalıyorsun? Ben ise böyle şeyleri kulağımın ucuyla bile dinlemeye cesaret edemiyorum. Bu adamın yazdıkları öylesine derin düşünceler yansıtmış ve öylesine ruhun içinden geliyormuş ki, okuyanın başını döndürüyormuş.”*¹⁴⁴

Yaşadığı döneme ve aldığı eğitime göre çarpıcı bir istisnadır Anna.¹⁴⁵ Annesine olan hayranlığı da aşıkârdır. Aslında olmak istediği kişiyi ve erişmek istediği bilgeliği annesinde görür. Diğer yandan ise kendine dair özgüven eksikliğini ve olmak istediği kişi olamama ihtimalinin psikolojik ketlenmesini annesine olan hayranlığında yaşar. Anne Irene, anlaşılmaktadır ki, bilge olduğu kadar sezgisel olarak da güçlü bir zihne sahiptir. Anna'nın çalışmasını ve arzularını motive etmekten geri durmaz. Bahsedilen psikolojik ketlenmelerinin adım adım geçilebileceğine dair teşvik etme konusunda oldukça ustadır. Irene'nin, Anna'ya verdiği desteğin bir ifadesi şu cümlelerde açığa çıkar:

*“...Bu ürküntü övgüye değer biliyorum, ben de bu kitapları incelerken titremekten kendimi alamıyorum. Yine de kendimi onlardan ayıramıyorum. Sana gelince biraz sabret, önce diğer yapıtlara eğilecek sonra bunların da tadından nasipleneceksin...”*¹⁴⁶

¹⁴² Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s. 552.

¹⁴³ Gregory, *Bizans Tarihi*, s. 299.

¹⁴⁴ Komnena, *Alexiad*, s. 175.

¹⁴⁵ Nicol, *Bizans'ın Soylu Kadınları*, s. 9.

¹⁴⁶ Komnena, *Alexiad*, s. 175.

Cevap, tıpkı bir eğitmenin öğrencisine yaklaşımında olduğu gibi en önemli içeriği yani teşvik ve cesareti aşılamaktadır. Anna'nın bütün hayatı boyunca sözü edilen teşvik ve cesareti taşıdığını görmek mümkündür. Bunun için taht kavgaları sırasındaki politik stratejilerinden, *Alexiad* adlı eserindeki anlatım gücüne kadar; manastır hayatı sırasında bile okuma yapması ile farklı kişilerle çalışmalarını geliştirmesine kadarki eylemlerine bakmak yeterlidir. Anna, manastıra çekildikten sonra bir grup bilgini yanına toplar ve Aristoteles üzerine yorum ve açıklamalar ister.¹⁴⁷ Eseri *Alexiad*'da Homeros tarzı şiirlere, Antik felsefeye, tarih ve tiyatroya ne kadar aşina olduğu görülmeyecek gibi değildir.

Irene, verdiği cevapla birlikte Anna'ya, bilgeliğe dair yolun ve ortaya koyduğu eserin temelini hazırlar. Anna'ya okunabilir metinlerden sonra birkaç seviye üst olan zor metinlere geçme fikrini işler: Bir anlamda her zaman daha iyisine ve ilerisine gidebileceği ve ulaşabileceği fikrini aşılır. Anna, böylesine etkili ve önemli bir sohbeti anımsarken duygulanır ancak bu duygularını bir tarihçi olarak görev bilinciyle dizginler.¹⁴⁸

Anna, yukarıda ifade ettiğimiz bağlam çerçevesinde rol model olarak kabul ettiği annesinden etkilenecek çalışmalarını gerçekleştirir. Çalışmalarını, *Alexiad*'ı ortaya koyacak kadar ileri götürür. Eser dönemin Bizans'ı, Selçukluları, Rum ve Türk boyları, liderleri, zafer ve yenilgileri için ana kaynaklardan biri olur. Anna da, Antik Yunan tarih, şiir ve felsefesine dair bilgisi ve yorumuyla tarih yazımında belli konuma ulaşır; oldukça önemli figürlerinden birisi olur. Yalnızca Bizans edebiyatının en iyi ve değerli örneklerinden birini vermez. Kendisine verilenin fevkinde, çabalarıyla edindiği eğitimi ve birikimini de kanıtlar.¹⁴⁹ Her şeyden önce baskın kadın olarak bunları başararak döneminin erkek tarihçilerinin bir adım önünde durur. Dönemin Psellos, Bryennios ve Kinnamos gibi erkek tarihçileriyle karşılaştırıldığında, bir kadın olarak hem toplumsal hem siyasi imkânlarının daha dar olduğu koşullarda ciddi başarı örneği ortaya koyar. Bu da onu hem yeteneği hem de zihinsel gücü açısından daha değerli yapar.¹⁵⁰ Rasyonelliği ve entelektüelliği ile hayatındaki bütün olumsuzluklara rağmen dik durur. Kendisinde en değer verdiği şey

¹⁴⁷ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 192.

¹⁴⁸ Connor, *Bizans'ın Kadınları*, s. 353.

¹⁴⁹ Baynes & Moss, *Byzantium*, s. 208.

¹⁵⁰ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 192.

olan zekâsı sayesinde birçok zor durumun üstesinden gelir. Eğitimini ve öğrenimini asla kesmez.

Yaşadığı zor koşulların belki de en önemlisi Anna'nın taht kavgaları sürecinde yaşadıklarıdır. Zira o bir tarihçi olarak tanındığı kadar taht kavgalarındaki etkin rolü ile de hatırlanır. Bu bağlamda onun eserini ve tarihçiliğini tahlil ederken, taht kavgalarındaki rolü ve konumunu da dikkate almak gerekir. Söz konusu rol ve konum, onun metninin içeriği ve vurguları noktasında etkili saiklerdir: Anna'nın tarihçiliğinin bir yandan tarih ve yazım açısından önemli diğer yandan da perspektif ve politik duruş açısından önemli olmasını sağlayan konulardır bunlar.

1.4. Saray İçi İlişkiler ve Taht Kavgalarındaki Yeri

Salt reel-politik ilişkinin ve hâlin içerisinde Anna'nın taht talebi ve mücadelesi, belli bir politika algısını taşır. Anna, önem verdiği kimi değer ve amaçların politik içerimleri hakkında bilince ve yargıya sahiptir. Doğrudan tahtı hedeflemesinin arkasındaki en önemli etken de bu politik bilincin kendisidir. Bu bilinç, bugün proto-feminist¹⁵¹ bir kişi olarak kabul edilmesini sağlayan ve erkeğe ait kabul edilenlerin kadın tarafından da eşit biçimde yapılabileceğini güdüleyen, erkek tahakkümüne karşı duran¹⁵² içeriğe sahiptir. Bununla birlikte, içeriğin kendisini de örgütleyen asıl çerçeve, güç konusundaki teorik-pratik bilgi birikimi ve deneyimidir. Taht kavgası süresince kendini dışavuran bilinci, tarihsel ve felsefi birikimi ile yoğrulur. Bu anlamda siyasi yaşamı, bilimsel çalışmaları ve her iki alanda da ortaya koydukları birbiri ile ilişkilidir.

Anna'nın, hayatında birçok alanında babasından etkilendiğini söyleyebiliriz. Cesaret ve güç konusundaki kavrayışı tıpkı babası gibi politik alanda ve saray içerisinde sürekli olarak etkin olmasını sağlar. Ancak etkin olma hâlinin mutlak hâkim olma arzusu ile birleştiği yerde, söz konusu olan artık tahttır. Küçüklüğünden beri saray içerisindeki ilişkilerden öğrendiği tek gerçek, taht iktidarının asıl güç olduğudur. Özellikle babaannesi Anna Dalassene'nın iktidar üzerindeki etkisi ile aile yönetimini oluşturabilmesi, taht üzerindeki gücün önemine dair etkin örnektir onun için.¹⁵³

¹⁵¹ John Haldon, *A Social History of Byzantium*, Wiley-Blackwell, London, 2009, s. 33.

¹⁵² Bell Hooks, *Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika*, çev. Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün, Aysel Yıldırım, BGST Yayınları, İstanbul, 2014, s. 13.

¹⁵³ Haldon, *A Social History*, s. 244.

Babası, iktidarı elde etmeyi başarır. Lakin Anna, kadın olmasından ötürü, liyakat açısından hak etse bile kültürel açıdan kendi başına başaramayacaktır. Bizans, erkek egemen bir toplumdur. Bütün Bizans tarihi boyunca yalnızca iki kadın (Zoe, Theodora) iktidarı bizzat kendi ellerinde tutmuşlardır.¹⁵⁴ Birçok kadın oğullarına naiplik yapmış ve mutlak hükümdar olarak kararlar almıştır. Fakat iktidarın kadının elinde olmasını Bizans kolay kolay kavrayamayacaktır. Bunun iki nedeni vardı. Birincisi, imparatorun İsa'nın yeryüzündeki temsilcisi olduğunu savunan dinsel ideoloji, diğeri ise Bizanslıların kadınların orduları yönetemeyeceğine ilişkin militarist düşüncedir. Bu bağlamda döneminin çok üstünde olan ve devlet yönetiminde bizzat söz sahibi olan kadınlara bakıldığında onların sadece meşrulaştırma halkası olarak görüldükleri söylenebilir. Fakat söz konusu kadınların güçlerini ve yaptıklarını basite indirmek haksızlıktır. Zira Zoe ve kız kardeşi Theodora'ya baktığımızda bu imparatoriçelerin gücü nasıl ellerinde tuttuklarına, istek ve arzuları doğrultusunda hayatlarını ve imparatorlukları nasıl şekillendirdiklerine şahit oluruz. Yine döneminde mutlak hükümdar olan, imparator unvanı alan Atinalı Irene de Bizans'ta hüküm süren kadınlar söz konusu olduğunda örnek verilmesi gereken güçlü bir imparatoriçedir.¹⁵⁵ Irene 797'den 802'ye kadar oğlunun yerine hükümdarlık eder. Hükümdarlığı tek başına elinde tutar. Zaman zaman yasalar çıkarır.¹⁵⁶ Zoe ve Theodora erkek hükümdar olmadan kısa süre de olsa birlikte hüküm sürerler.¹⁵⁷ Aynı şekilde Anna Komnena'nın da tahtı elde etmek için verdiği mücadele göz doldurur cinstendir. Eşi üzerinden ulaşmaya çalışacağı iktidar için kesin şekilde toplumsal yaşamdan soyutlanana kadar taht kavgasını sürdürür.

8 yaşında Alanialı Maria'nın soylu oğlu Konstantinos ile nişanlandığında, taht konusunda ilk somut kazanımını elde eder. Zira bir erkek evladı olmayan Alexios, kızının kocasını veliaht olarak atamak durumundadır; öyle de yapar. Bu sayede Anna da, bir gün imparatoriçe olma şansı yakalar. Söz konusu durum, belki de, Anna'nın doğrudan içinde olmayan isteği ve/veya perspektifi uyandırmaya başlar: İktidar isteği ve perspektifi. Buraya kadar Anna için her şey olağan seyrindedir. Seyri bozan gelişme, Alexios'un erkek evladının doğmasıdır. Zira Bizans'ın gelenekleri çerçevesinde veliaht olarak atanması gereken kişi, erkek

¹⁵⁴ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 44, 58.

¹⁵⁵ Ahmet Refik Altınay, *Bizans İmparatoriçeleri*, Akt. Muammer Yılmaz, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2012, s. 47.

¹⁵⁶ Herrin, *Bizans*, s. 167.

¹⁵⁷ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 58.

evlattır. Öyle de olur. Ioannes veliaht atanır. Anna-Konstantinos çiftinin iktidar şansı tükenir. Anna'nın yürüteceği taht kavgasının tohumu da atılmış olur. Zira Anna'nın yaşamının en önemli imkânı ve gücü, Anna'ya göre Ioannes'in yüzünden ortadan kaybolur. Hiç bitmeyecek kıskançlık ve zamanla sertleşecek düşmanlık büyür:

*“Anna'nın tüm hayatı boyunca Ioannes'ten nefret etmesinin tek nedeni kıskançlıktır. Alexios'un en büyük çocuğu olarak, daha bebekken VII. Mikhael'in oğlu genç prens Konstantinos ile nişanlanmış ve böylece yaşamının ilk beş yılında Bizans tahtının muhtemel imparatoriçesi olmuştur. Ardından, 13 Eylül 1087 tarihinde İmparatoriçe Irene bir erkek çocuk doğurur: Ioannes. Böylece Anna'nın hayalleri suya düşer.”*¹⁵⁸

Muhtemeldir ki, kendi imparatorluğunu ve soyunu sürdürecektir erkek evladın doğması, Alexios'un iktidarına ve evlatlarına bakışında değişim yaratır. Siyasi ve ailevi bakımdan asıl ilgi Ioannes'in üzerine yoğunlaşır. Siyasi ve askeri olarak özellikle ilgilenilen Ioannes de, ciddi gelişim gösterir. Anna'nın küçük yaşta şekillenen kıskançlığı, söz konusu gelişmelerle ve değişimlerle gelişir; okumaları ve saray içi güç dengelerinde öğrendikleriyle, onunkisi daha hedefli ve iktidar odaklı bir düşmanlığa döner. Ancak bir başka önemli gelişme yaşanır; Anna'nın nişanlısı genç yaşta ölür. Nişanlısının ölümünden bir yıl sonra, Alexios'un daha önce yenilgiye uğrattığı Bryennios'un aynı adı taşıyan oğlu Nikephoros Bryennios ile evlendirilmesine karar verilir. Anna ilk zamanlarda bu evliliğe sadece usulen önem verse de kısa sürede kocasını sevmeye başlar.¹⁵⁹ Zira kocası iyi bir asker ve lider olduğunu kanıtlar; *kaisar* unvanını alır. Kocasının elde ettiği güç, Anna'nın taht arzusunu ve kardeş düşmanlığını yeniden uyandırır.¹⁶⁰

Tahtın önündeki en ciddi engel olan Alexios, zaman içinde gut hastalığından dolayı yürüme yetisini yitirir. Ciddi bir rahatsızlığı vardır. Dayanılması güç acılar çeker. 1118'in 15 Ağustos'una gelindiğinde artık ölmekte olan bir bedene sahiptir. İmparatoriçe ve kızları Alexios'un başında yas tutarken, Ioannes de odaya çağrılır. Ioannes, babasının can çektiğini gördükten sonra ölümünü beklemeden odadan çıkar. Şifahaneyi terk eder. At sırtında giderken imparator olarak kendisine biat etme

¹⁵⁸ Norwich, *Bizans*, s. 80.

¹⁵⁹ Altınay, *Bizans İmparatoriçeleri*, s. 79.

¹⁶⁰ Norwich, *Bizans*, s. 80-81.

göstergesi olarak selamlarla karşılaşır: Destekçileri “*Yaşasın İmparator Ioannes!*” diyerek bağırlarlar.¹⁶¹

Ioannes’in bu şekilde hareket etmesinin en önemli nedeni, annesi Irene’nin taht mücadelesinde Anna’dan yana tavır almasıdır. Irene’nin taht ile ilgili istek ve arzuları kızı Anna’dan yanadır; tahtı kızı Anna ve eşi Bryennios’un almasını ister. Anna tahtı ele geçirirse, kendisinin daha çok söz sahibi olacağını ve gücünü koruyacağını düşünür. Alexios ölmeden önce onu bu karara ikna etmek için hayli çabalar. Alexios’un hastalık dönemi boyunca despot karaktere bürünür. Alexios’a neredeyse her isteğini kabul ettirir.¹⁶² Ancak en önemli konuda Alexios’un iradesini ve kararını kıramaz; tahtı Ioannes’ten aldırıp Anna’ya verdirme konusunda bir karar çıkarttıramaz. Alexios, sağlığının yerinde olduğu dönemlerde, Irene’nin talebini kimi zaman anlayışlı sözlerle düşüneceğim diyerek geçiştirir, kimi zaman da oğlunun yerine damadını seçmesinin doğuracağı siyasi krizleri konu ederek kızgın bir şekilde reddeder.¹⁶³ Ölüm anına kadar da Irene’nin talebine karşılık vermediği görülür.

Ioannes, annesinin, Anna ve Bryennios’un tarafında olduğunu bildiğinden hem taht hem de canı için endişelidir. Bu nedenle babasının ölümünü beklemez. Irene, Ioannes’in davranışını bahane ederek, büyük bir tepki ile son çabalarına girişir. Kocasını ölmeden Ioannes’i ona şikâyet eder. Zonaras’ın aktarımına göre, “*oğlun, sen hâlâ yaşıyorken senin tahtını gasp etmek için çıkıp gitti.*”¹⁶⁴ der. Ancak beklediği cevabı alamaz. Zira Irene’nin bilmediği bir şey vardır. Bizanslı kronik yazarı Khoniates, Ioannes’in babası ölmeden çıkıp gitmesinde Alexios’un parmağı olduğunu söyler: Ioannes, babası ile anlaşır. Onun izni ile gizlice imparatorluk yüzüğünü alır ve bir an önce tahta yerleşmek için harekete geçer.¹⁶⁵ Saflarını güçlendirmek için yandaş toplamaya başlar. Evvela hısımlarına, daha sonra herkese başvurur. Çoğuyla yüzyüze görüşür ve onlardan kendisinden başkasını imparator olarak kabul etmeyeceklerine dair yeminler aldığı günleri hatırlatır. Babası gibi güçlü ve yetenekli bir lider olduğundan politik stratejileri açısından başarılı şekilde ilerler.

İmparatoriçe, Ioannes’in yaptıklarından haberdardır. Ioannes’i, faaliyetlerini bırakması konusunda uyarır. Ioannes onu dinlemez ve saraya yerleşir. Irene, Alexios

¹⁶¹ Zonaras, *Tarihlerin*, s. 182.

¹⁶² Zonaras, *Tarihlerin*, s. 172.

¹⁶³ Khoniates, *Historia*, s. 6.

¹⁶⁴ Zonaras, *Tarihlerin*, s. 183.

¹⁶⁵ Khoniates, *Historia*, s. 4.

öldüğünde Ioannes'e, cenazeye katılması için çağrı yapar; ancak Ioannes hem rakiplerine güvenmediğinden hem de iktidarını henüz sağlama almadığından katılmaz. İktidarını sağlama alma çalışmalarını sürdürür. Kimi noktalarda başarılı kimi noktalarda da başarısız girişimleri olur. Örneğin *kaisar* rütbesine sahip olan küçük kardeşi İsaakios, Ioannes'ten yana tavır alırken, *sebastokrator* öteki erkek kardeş Andronikos, Ioannes ile zıtlasmaktadır ve Anna'nın safında yer alır. Diğer kardeşler olan iki kız kardeş ise yaşça büyük ve evli olduklarından bu mücadelede etkin role sahip değildirler.

Ioannes, tahta geçtikten sonra özellikle ailesine, yani annesi, kardeşi ve eniştesine dair yaklaşım ve tutumunun nasıl olması gerektiğine dair adamlarıyla toplantılar yapar. Tedirgindir. Zira tekrardan bir saray entrikasıyla karşı karşıya kalabilir. Belki iktidar darbesiyle tahtı ele geçirme girişiminde bulunabilirlerdi. Anna ve Irene göz önünde bulundurulur ise bu çok ta uzak bir ihtimal değildir. Onların yapabileceklerine dair korkusu vardır¹⁶⁶ ve yapılabilecekleri engelleme konusunda öncelikle ilişkisel tedbir almak derdindedir. Anna ve eşi, Ioannes'i bu korkuları konusunda haksız çıkarmayacaktır. Ancak Anna, siyasi gelenekler ve hak açısından doğrudan bir talepte bulunamaz. Bu nedenle saray içinden kendinden yana olan desteği ve gücü aktifleştirmeye çalışır. Ioannes'in tacı giymesinin üzerinden henüz birkaç ay geçmişken, Nikephoros Bryennios yanlısı bir grup suikast hazırlığına girer.¹⁶⁷ Bu hazırlıkta kuşkusuz Anna'nın parmağı vardır. Haliç'in hemen dışındaki sayfiye sarayı *Philopation*'da, Bryennios'un yürütücü olarak katılacağı suikast planı, onun tarafından hazırlanır. Ancak plan, Bryennios'un suikasttan vazgeçmesi, sözleşilen zaman ve yerde bulunmaması nedeniyle daha fiiliyata geçmeden başarısız olur. Bryennios'un geri adımından habersiz olan suikast grubu, sarayda başıboş dolaşırken tutuklanır.¹⁶⁸ Böylece Anna'nın taht'a dair tüm planları ve amaçları ortaya çıkar. Anna ve eşi deşifre olurlar. Kaderleri ise Ioannes'in kararlarına bağlıdır.

Suikast planının başarısız olmasının ardından Anna ve eşi hakkında son hükmü verecek olan Ioannes, belki de hiç kimsenin beklemediği kadar merhametli davranır. Çünkü Alexios'un imparatorluk döneminden kalan saray içi kavgalar ve entrikalar ile mücadele etmek istememektedir. Alexios, iktidarını aile üyelerine dayandıran bir yönetim mekanizması kurduğundan ve aile üyeleri arasındaki ittifakı

¹⁶⁶ Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 184.

¹⁶⁷ Khoniates, *Historia*, s. 6.

¹⁶⁸ Norwich, *Bizans*, s. 81.

imparatora bağlar bir yönetimi inşa ettiğinden sorumluluk sahibidir. Alexios'un sistemini sonlandırmak isteyen Ioannes ise aile üyelerine ilkin merhametli davranır; ardından onları iktidardan uzaklaştırarak destekçilerini saray dışından seçmeye koyulur.¹⁶⁹ Kendisine suikast düzenleyip iktidarı elde etmeye çalışan aile üyeleri hakkında danışmanlarıyla görüşür.¹⁷⁰ Hiçbiri işkence ve ölüm cezasına çarptırılmaz. Sonuçta suikastın sorumluları ve destekçileri görevlerinden alınır. Anna'nın eşi Bryennios ise herhangi bir ceza ile karşılaşmaz. Hatta hayatının geri kalanında Ioannes'e sadakatle hizmet eder.¹⁷¹ Ancak Anna, diğerlerine kıyasla önemli bir cezaya çarptırılır: Bütün yaşamını geçirip hayatını şekillendirdiği saraydan kovulur. Artık terk edilmiş ve küçük düşürülmüştür. *Theotokos Keharitomene* manastırında yaşadığı son 35 yılı ise eseri *Alexiad*'ı yazmakla ve daha önce bahsettiğimiz gibi felsefe, tarih ve şiir gibi konuları çalışmakla geçirir.¹⁷²

Bryennios neden suikasttan vazgeçmiştir ve bir imparator olarak Ioannes kendisine dair bu suikast planını neden cezasız bırakmıştır? Bryennios ile Ioannes arasında doğrudan sorun yoktur. Taht kavgasına dair esas tartışmalar, İmparatoriçe Irene ile Anna Komnena etrafında dönmektedir. Bryennios'un suikast ile ilişkilendirilmesinin nedeni ise eşi Anna gibi görünmektedir. Bryennios, iyi bir asker ve politikacı olarak, Bizans'a sadık kalmıştır. Ioannes'in hükümdarlığının yasal ve geleneksel olarak meşru olduğunu bilir. Ona saygı duyar. Aklı başında ve iyi eğitilmiş bir asker olarak bilinen Ioannes, tahta yeni geçmişken ailesinin de içinde bulunduğu durumu kan ile bastırmak yoluna gitmez. Yaptıkları sonucunda tüm kontrolü eline geçirir ve hükümdarlığını perçinler.

¹⁶⁹ Gregory, *Bizans Tarihi*, s. 302.

¹⁷⁰ Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 184.

¹⁷¹ Gregory, *Bizans Tarihi*, s. 301.

¹⁷² Connor, *Bizans'ın Kadınları*, s. 329.

İKİNCİ BÖLÜM

ALEXIAD: ESERİN TAHLİLİ VE ÖNEMİ

2.1. Eserin Nüshaları, Tercümelere ve Esere Dair Bazı Önemli Çalışmalar

Anna'nın tarihçiliği, en temelde *Alexiad*'ın iyi biçimde incelenip anlaşılmasına bağlıdır. Binaenaleyheserin nüshalarına ulaşmak, onlara dair yetkin tercümeyle elde bulundurmak ve hakkındaki çalışmalara yeter derecede ulaşmak elzemdir. Eserin elyazmalarından doğrudan okuma burada mümkün değildir. Zira *Alexiad*, Antik Yunandilinin taklit edilmesi ile yazılmıştır. Taklidi, Antik Yunan dilinin dış formunun benimsenip uygulamasına bağlıdır ki, dönemin edebiyatına hâkim olan günlük konuşma diline tamamen zıt bir ekole ait kabul edilir.¹⁷³ Dolayısıyla o dönemde yaşayan ortalama okuyucunun neredeyse hiç anlayamayacağı bu üst ve ağdalı dil, *Alexiad*'ı doğrudan okumak konusunda özel uzmanlık gerektirir.

Anna'nın kaleminden çıkan müellif nüshasına dair bilgiler yetersizdir. Buna karşılık el yazması olarak temize geçirilmiş ve ardından yayınlanmış örnekleri vardır. Bunlar arasında ulaşılabilir durumda olanlardan bir tanesi, Almanya'da bir manastır yazıhanesinde Bizans tarihi kitaplığındaki *Annae Comnenae Alexiadis libri XV, Volumes 1-2 1839*'dir. Eser, bu konuda uzman olan Ludovicus Schopenus tarafından tedvin edilmiştir.¹⁷⁴ Eserin bilinen ve önemli bir diğer yazımı Corpus Fontium Historiae Byzantinae'e ait olan edite edilmiş versiyondur. Vatikan kütüphanesinde bulunan 1550 tarihli¹⁷⁵ ve Augsburg kütüphanesinde bulunan 1575 tarihli el yazmaları da mevcuttur.¹⁷⁶ Diğer el yazmalarının ait olduğu koleksiyonlar ve isimleri şöyledir: “Codex Coislinianus 311 nüshası: Paris'te Frantziako Liburutegi Nazionale'da Coislin Funtsa koleksiyonunda 311 numara ile kayda alınmış ve muhafaza edilmektedir.¹⁷⁷ Codex Barberinianus 235 & 236 nüshası Vatikan

¹⁷³ Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s. 553.

¹⁷⁴ Ludovicus Schopenus, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae; Anna Comnena Alexiadis Volumen I*, Bonnae Impensis Weberi MDCCCXXXIX.

¹⁷⁵ Biblioteca Apostolica, no: 289, 191 varak,

1550. https://sdbm.library.upenn.edu/?f%5Binstitution%5D%5B%5D=Biblioteca+apostolica+vaticana&q=alexiad&search_field=all_fields [erişim tarihi: 06.06.2017].

¹⁷⁶ Catalogus Graecorum librorum, manuscriptorum Augustinae bibliothecae, Augsburg Library, no; 69, 1575, <https://sdbm.library.upenn.edu/entries/149342> [erişim tarihi: 06.06.2017].

¹⁷⁷ Codex Coislinianus 311, (Coislin Funtsa, *Frantziako Liburutegi Nazionale*, Paris)- Coislin Fonu Katoloğu: s. 301-302. 311. Numaralı kayıt: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k2091387/f322.image> [erişim tarihi: 14.10.2016].

kütüphanesinde bulunmaktadır.¹⁷⁸ *Codex Apographum Gronovii*, *Codex Vaticanus Graecus 981 (prologue and summary)*, *Codex Monacensis Graecus 355 (prologue and summary)*, *Codex Parisinus Graecus 400 (prologue and summary)*, *Codex Florentinus 70,2*, *Codex Vaticanus Graecus 1438*, *Codex Ottobonianus Graecus 131* el yazmalarından ulaşılabilir durumda olanlardır.”¹⁷⁹

El yazmaları, özellikle çevirilerin iyi bir biçimde yapılabilmesi ve Anna’nın anlattıklarının birinci elden farklı düzenlemeler arasında karşılaştırılabilmesi açısından son derece önemlidir. Bu nedenle Anna’nın tarihçiliğini anlamaktan öte *Alexiad*’ın kendisi üzerine metodolojik bir çalışma da daha önemli bir araştırmanın konusu olmayı hak eder.

Alexiad’a dair belli dönemlerde yayınlanan kimi çeviriler söz konusudur. Bunlardan en yaygın yayımlananı, en kolay ulaşılır olanı ve Bilge Umar tarafından *Alexiad* çevirisinde de kaynak alınan versiyon olan Penguin Classics yayınıdır. Diğer tercüme ve yayınlanmış metinlere bakacak olursak; 1879’da Hovgard tarafından Dancaya,¹⁸⁰ 1965’te İtalyancaya,¹⁸¹ tercüme edilmiştir. E. R. A. Sewter’in İngilizceye çevirisini yaptığı versiyon¹⁸² 1969’da ilk basımını gerçekleştirir. 1981’de Almancaya,¹⁸³ 1989’da İspanyolcaya,¹⁸⁴ 1990-91’de Aloe Sideri tarafından modern Yunancaya,¹⁸⁵ 1993’te İsveççeye,¹⁸⁶ 1996’da Diether Roderich Reinsch tarafından Almancaya tercüme edilmiş versiyonlar da mevcuttur.¹⁸⁷

E. R. A. Sewter ikinci basımını birinci basımın revizyonu olarak 2009’da yapar. Bu çeviriden ayrı olarak sık başvurulana, iyi kabul edilen ve rahat ulaşılan bir

¹⁷⁸ Codex Barberinianus 235 & 236 (Biblioteca Apostolica Vaticana) 235 numaralı kayıt: http://digi.vatlib.it/view/MSS_Barb.gr.235 [erişim tarihi: 14.10.2016].

¹⁷⁹ <http://theinfolist.com/php/SummaryGet.php?FindGo=Alexiad> [erişim tarihi: 14.10.2016].

¹⁸⁰ Anna Comnena (Komnene), *Alexiad*, translated O. A. Hovgård. 2 vols. Karl Schønberg, Copenhagen, 1879-82.

¹⁸¹ Anna Comnena (Komnene), *Alexiad*, La precrociata di Roberto il Guiscardo; pagine dall'Alessiade. By Salvatore Impellizzeri. Bari: Dedalo, 1965.

¹⁸² Anna Comnena (Komnene), *The Alexiad*, edited and translated by E.R.A. Sewter. Harmondsworth, Penguin, 1969.

¹⁸³ Anna Comnena (Komnene), *Alexiad, Book 11-13. Anonyme Metaphrase zu Anna Komnene, Alexias XI-XIII: ein Beitrag zur Erschliessung der byzantinischen Umgangssprache*, By. Herbert Hunger. Vienna: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1981.

¹⁸⁴ Anna Comnena (Komnene), *Alexiad*, [Spanish] La Alexiada / Ana Komneno; estudio preliminar y traducción. translated by Emilio Díaz Rolando. Seville: Editorial universidad de Sevilla, 1989.

¹⁸⁵ Anna Comnena (Komnene), *The Alexiad*, translated by Aloe Sideri. 2 vols, AGRA, Athens, 1991.

¹⁸⁶ Anna Comnena (Komnene), *Alexiad*, [Swedish partial translation] Anna Komnenas värld: Bysans på 1100-talet / Alexiaden i urval med inledning, översättning och kommentarer. By Sture Linnér. Stockholm, Atlantis, 1993.

¹⁸⁷ Anna Comnena (Komnene), *Alexiad*, German- Alexias / Anna Komnene, By Diether Roderich Reinsch. Cologne: Du Mont Buch verlag, 1996.

diğer çeviri ise, Elizabeth A. S. Dawes'in 2011'de basılan versiyondur.¹⁸⁸ Yine en çok tercih edilenlerden biri de Bernard Leib'in Fransızcaya yaptığı çeviridir.¹⁸⁹

Alexiad'ın elyazmaları ve çevirileri konusunda en bilinenleri ve kullanımda olanları bunlardır. Anna'nın eserini ortaya koymasının ardından önemi keşfedildikten sonra birçok araştırmaya, çeviriye ve incelemeye konu olan eser, her dönemde yeniden ve daha iyi bir şekilde çevrilip incelenir. Zira Anna ve *Alexiad*, her dönem Bizans, Akdeniz ve Türk tarihi alanlarında farklı bağlamlarda canlanan tartışmalarda yeniden önem kazanır. Bu bağlamda hakkında çoğunlukla derleme formatında, kimi zamanında inceleme araştırma formatında kitaplar ve makaleler yayınlanır. Bunlardan çalışmamızda da faydalanan kimilerinin ve en önemlilerinin bir kaçı şunlardır: Georgina Buckler'in *Anna Comnena: A Study*,¹⁹⁰ Chrystomides'in *A Byzantine Historian: Anna Comnena*,¹⁹¹ Andrew Dyck'in *Iliad and Alexiad: Anna Comnena's Homeric Reminiscences*,¹⁹² John France'in *Anna Comnena the Alexiad and the First Crusade*,¹⁹³ Thalia Gouma-Petersen'in *Anna Komnene and Her Times*,¹⁹⁴ Barbara Hill'in *A Vindication of the Rights of Women to Power by Anna Komnene*¹⁹⁵ adlı çalışmalarıdır.

2.2. *Alexiad*'ın Yazımında Kullanılan Kaynaklar

Alexiad, yazıldığı dönem ve öncesi hakkında önemli içeriklere sahiptir.¹⁹⁶ Bizans, Türk ve Akdeniz tarihi araştırmalarında önemli bir kaynak statüsündedir. Bu nedenle Anna'nın tarihçiliğini araştıracağımız *Alexiad* üzerine bir içerik ve kaynaklar tahlili yapmak yerinde olur. *Alexiad*'ın tahlili, yazıldığı dönem, içerik ve beslendiği kaynaklar açısından hepsini kapsar şekilde gerçekleşmelidir. Böylesi bir tahlil, metodolojik bir gereklilik olduğu kadar daha sonraki bölümde yapılacak

¹⁸⁸ Anna Comnena (Komnene), *The Alexiad*, edited and translated by Elizabeth A. Dawes. London, Routledge, Kegan, Paul, 1928.

¹⁸⁹ Anna Comnena (Komnene), *Alexiad*, [Alexiade], edited and translated into French by Bernard Leib with Paul Gautier, 4 vols. Paris: 1937-76.

¹⁹⁰ Georgina Buckler, *Anna Comnena: A Study*. London, Oxford University Press, 1929.

¹⁹¹ J. Chrystomides, "A Byzantine Historian: Anna Comnena." In *Medieval Historical Writing in the Christian and Islamic Worlds*. Edited by D.O. Morgan. London: School of Oriental and African Studies, University of London 1982.

¹⁹² Andrew Dyck, "Iliad and Alexiad: Anna Comnena's Homeric Reminiscences" *Greek, Roman and Byzantine Studies* 27 (1986), ss. 113-20.

¹⁹³ John France, "Anna Comnena the Alexiad and the First Crusade" *Reading Medieval Studies* 10 (1983), ss. 20-32.

¹⁹⁴ Thalia Gouma-Petersen, *Anna Komnene and Her Times*. New York: Garland, 2000.

¹⁹⁵ Barbara Hill, "A Vindication of the Rights of Women to Power by Anna Komnene" *Byzantinische Forschungen* 23 (1996), ss. 45-52.

¹⁹⁶ Connor, *Bizans'ın Kadınları*, s.329.

incelemelere zemin oluşturmak için de elzemdir. Zira bir eseri ve üreticisini anlamak, ancak o eserin yazımında önemli ölçüde etkisi olmuş dönemin kaynaklarının ve içeriğin bütün bir tahlili ile gerçek gücünü yakalayabilir. Anna'nın dönemine dair inceleme bir önceki bölümde yapıldı. Şimdi kaynakların ve onlar dolayısıyla karşılaşılan içeriğin incelenmesi gerekmektedir.

İlk olarak önemi haiz ayrıma işaret etmek gerekir: Anna'nın kullandığı kaynaklar iki yönlüdür. Bunlardan ilki eserin vizyonunu, Anna'nın yazım niteliklerini ve edebi anlatım gücünü etkileyen kaynaklardır ki büyük oranda Yunan ve Roma kültürlerine dayanan yazılı metinlerdir. İkincisi ise eserin içerisinde anlatılanları ve Anna'nın yorumlamalarına temel sağlayan verileri oluşturan duyular, deneyimler, ilişkiler ve koşullardır. İlk kaynaklara dair örnek, eserin daha girişinden itibaren yaptığı, yazarlara ve yazılı eserlere gönderme türlerinde görülür. Yani yazılı şiir, felsefe ve tarih metinleri ilk kaynaklardır. İkinci türden kaynakları ise Anna kendisi şöyle ifade eder:

“Yaşamımız şu ya da bu yolda sarayla sınırlanmış, güneş görmeden keyif sürmekle geçiyor değildi. ...Söylediğim gibi,[anlattığım] olayların bir bölümünü kendim görüp geçirdim; pek çeşidi olan diğerlerini, seferleri sırasında imparatora yoldaşlık etmiş ve geçenler aracılığıyla, bize, savaşlar sırasında olan bitenleri iletenlerden örgendim; ama en çok, İmparatorun ve Georgios Palaiologos'un bunları anlattığını, sık sık kendi kulaklarımla dinledim.”¹⁹⁷

Eserin tahlilinde ilk durak, yazılı metinleri kapsayan kaynaklardır. Bundaki amaç, kaynakları açığa çıkararak tarihsel anlam ve önemleri üzerine bir şeyler söylemek ve *Alexiad*'da nasıl bir yer tuttuklarına dair açıklamalar yapmaktır. İkinci türden, yani genel olarak eserin içeriğini veren kişilere, ilişkilere ve deneyimlere dayalı olan kaynaklar, eserin muhteviyatına dair inceleme kısmında ele alınacak.

Anna, tarihsel olarak Yunan ve Roma kültürlerinin baskın olduğu bir zaman diliminde yaşar. Bu, Bizans tarihi açısından çözülme dönemine denk gelen bir zaman dilimidir. Doğal olarak, Anna'nın zihin ve birikim dünyasını şekillendiren eserler, sözü edilen kültürlerin ürünüdür. Üstelik Anna bir Hristiyan'dır. Hristiyan inanç ve düşünce öğelerinden de doğrudan etkilenir. Ancak tarihi metin olarak *Alexiad*, edebi ve kültürel dolayımını büyük oranda Antik Yunan'dan alır; tragedyalardan şiirlere,

¹⁹⁷ Komnena, *Alexiad*, s. 466.

tarih kitaplarından felsefe metinlerine kadar. Bu kültürel dolayımın aracılarının başında Homeros'un *İlyada* eseri vardır. *İlyada*, Antik dönemde yaşanmış Truva savaşını anlatan eserdir. Eser, Truva savaşının tamamını değil, Akhilleus'un zafer sürecini kapsayan 51 gününü anlatır ve daha çok Akhilleus'un kitabı gibidir.¹⁹⁸ Tabi burada önemli olan, *İlyada*'nın yazım ve anlatım tekniği açısından nitelikleridir. Zira eser, edebi ve tarihsel metinlere bu bakımdan esin kaynağı oluşturur. *İlyada*, tarihsel olarak da ortaya çıkış süreci ve yazım nitelikleri bakımından oldukça önemlidir. Yunan dili ve edebiyatı profesörü olan André Bonnard, şunları söyler:

“Yenilerde yapılan birtakım yüksek düzeyde çalışmalar İlyada'nın doğuşunun VIII. yüzyılda Ionia'da, doğaçlama söylenen ve henüz değişken yapıdaki şiirin, yazılı ve üstünde çalışılmış bir sanat yapısı olarak toparlandığı dönemde yer aldığı düşüncesini uyandırmıştır. İnsansal kalıtın ilk ve en güzel destanının ortaya çıkması, şu yeni burjuva tüccarlar sınıfının doğuşuyla bağlantılıdır. Eskiden beri var olan, henüz pek kullanılmayan yazıyı, tüccarlar, birden yaygın hale getirirler. Ionialı bir ozan -geleneğin Homeros adını verdiği dahi bir ozan- bu geleneksel doğaçlama epik anlatının, kendisinin seçtiği bir bölümünü sanat yapısı düzeyine erişirir. İlyada'mızı düzenler ve nihayet papirüs üstüne geçirir.”¹⁹⁹

Açıktır ki, *İlyada*, tarihsel ve yazınsal açıdan önemi ve etkisi tartışılmaz bir metindir. Truva savaşındaki olayları, kişileri, kahramanlıkları ve konuşmaları epik şiir tarzında anlatır. Dolayısıyla her ne kadar bir destan olsa da, tarih yazımı açısından da oldukça önemli bir örnek metindir. Antik Yunan *Siteleri** arasındaki ilişkileri, güç mücadelelerini, entrikaları ve farklı düşünce biçimlerini anlamada oldukça önemli bir kaynaktır. Birçok Yunanlı ve Romalı filozof, şair ve tarihçi eserlerinde Homeros'tan alıntı yapar. Onu referans gösterir. Örneğin, Yunanlı filozof Platon'un *Yasalar* adlı eserinden bir alıntı yapmak gerekirse:

“Bence o çağdaki yönetim biçimine herkes reislik düzeni demektedir: Bugün de hem Yunanlılar hem barbarlar arasında birçok yerde görülmektedir; Homeros da Kyklopların yaşayışını anlatırken bir anlamda bunu dile getirir...”²⁰⁰

¹⁹⁸ Homeros, *İlyada*, çev. Azra Erhat - A. Kadir, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. XXXV.

¹⁹⁹ André Bonnard, *Antik Yunan Uygarlığı 1. cilt: İlyada'dan Porthenon'a*, çev. Kerem Kurtgözü, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2011, s. 42.

*Antik Yunan küçük kent devletleri, toplumsal yaşam birimleri.

²⁰⁰ Platon, *Yasalar*, çev. Candan Şentuna – Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 124.

Anlaşılabacağı üzere Homeros, bir bilgi, yorum ve yazım kaynağı olarak başvurulmuş figürdür. Anna da, *Alexiad*'ı yazarken Homeros'tan birçok kez alıntı yapar. Bu alıntılar bir yandan anlattığı konulara dair yorumunu destekleyen etkileyici söylemler iken bir yandan da kendi yazımına da etkisi sinmiş epik sözlerdir. *Alexiad*'da, Homeros gibi söylemek veya Homeros'un deyişleri ile başlayan alıntılar olduğu gibi, aktardıklarına referans olarak kullandığı benzetme amaçlı alıntılar da vardır.²⁰¹ Böylelikle, Anna, Homeros'un epik anlatımına başvurarak kendi anlatımını daha etkileyici ve ikna edici kılmaya çalışır.

Anna, bazen de göndermeler yapar. Bunlar, kimi kişiler için bazı şan, unvan ve sıfatları özellikle seçmek ve bu seçimini güçlendirmek amaçlıdır. Örneğin, “Homeros’un [*savaş Tanrısı*] *Ares* için kullandığı ‘*Kaleler Yıkan*’ sanı tam ona göre...”²⁰² cümlesindeki gönderme, Alexios Komnenos'un tarafında önemli başarılar göstererek savaşan asker Georgios'u methetmek amacındadır. Mitolojik olarak göklere çıkarılmış bir kahramana göndermede bulunarak, hem anlatımını hem de seçimlerini etkili kılmaya çalışır. Benzer göndermeler, savaşta zekânın ve stratejinin ne kadar önemli olduğunu anlatırken yapılır. Anna, konu her ne olursa olsun akla ve zekâyâ ayrı bir önem verir. Eserinde de bu konudaki vurguları rahatlıkla görülür. Kahramansı tarzı bilinçli şekilde kullanır.²⁰³ Özellikle savaş komutanlarının akla uygun hareket etmelerinin ne kadar önemli olduğunu tartışırken, “Homeros’un söylediği üzere, Arabacı da kafayla yener arabacıları”²⁰⁴ cümlesi ile Homeros'a gönderme yapar.

Anna'nın, Homeros'a yazın bakımından yakınlığı aşikârdır.²⁰⁵ Homeros'un *İlyada* eseri kadar *Odyseus* eseri de Anna tarafından kullanılır. Kendi anlatımı içerisinde ozanın dediği gibi demek ya da ozanın sözleriyle söylemek biçiminde bağlanmış ve içerik ve anlatım gücü açısından işlevsel kılınmış doğrudan alıntılar biçiminde kullanılır.²⁰⁶ Bu alıntılar, Anna'nın anlatım gücünü zenginleştirme işlevi görmektedir.

²⁰¹ Komnena, *Alexiad*, s. 69, 169, 316.

²⁰² Komnena, *Alexiad*, s. 87.

²⁰³ Connor, *Bizans'ın Kadınları*, s. 339.

²⁰⁴ Komnena, *Alexiad*, s. 485.

²⁰⁵ Çağlan, *Bizans Edebiyatında Düzyazı*, s. 51.

²⁰⁶ Komnena, *Alexiad*, s. 96, 451.

Antik Yunan şiir, mitoloji, felsefe ve tarih konularında yetkin olan Anna'nın aşinalığı ²⁰⁷ Homeros ile sınırlı değildir. Antik Yunan'ın en büyük trajedi yazarlarından Euripides'i de iyi bilir. Çokça ve ustaca kullanır. Eserinin birçok yerinde, "tragedyacının dediği gibi demek" bağlantılı alıntılar bulunur. Örneğin; *"Tragedyacının dediği üzere, mezarı başında olduğu gibi, şimdi de, onun felaketini anlatırken, gözüm yaşararak öykümü sürdüreceğim."*²⁰⁸

Anna, bu göndermeyi ve benzer olan diğerlerini, kendi psikolojik durumunu aktardığı bir yerde yapar. Bu noktada açıkça görmekteyiz ki kişisel bir durumu aktarırken kişisel bir yakınma edasını aşmak ve durumunun ağırlığını daha iyi verebilmek için bir tragedyacının ifadelerinden yardım almıştır. Yani denilebilir ki trajik bir durumu en iyi ifade edebilecek kişi yine tragedya yazarıdır.

Anna'nın Euripides'i seçmesi, özellikle onu kişisel psikolojik durumlarındaki hüznü ve trajik duyguları verirken tercihi gelişigüzel değildir. Zira Euripides'in tragedyalari, bu tarz trajik durumlara ait duygulanımlari aktarmada oldukça başarılı anlatımlara ve analogilere sahiptir. Bonnard, Euripides'in bu konudaki gücünü ve keşifçiliğini şu sözlerle ifade eder: *"...Euripides insan yüreğinin özündeki iç tragedyayı, bizi yönlendiren ve çoğu zaman yanlış doğru saptıran tutkuların tragedyasını keşfeder."*²⁰⁹

Anna, Euripides'i, zeki bir işçilik ile kullanır. Bir yandan bir tarihçi olarak eserini ortaya koymakta iken diğer yandan Euripides'e yaptığı göndermeler aracılığıyla bazen yansıtmaktan geri durmadığı öznel duygu ve düşüncelerini olabildiğince ustalıkla ve edebi bir tarzda sunmaya dikkat eder. Böylelikle tarih yazımındaki kişisel öğelerini, birer öznel yakınma ve çıkış olarak görünmelerinden kurtarmaya çalışır ki yapılan göndermelerin ve Anna'nın onları kullanımlarının *Alexiad'*ı daha iyi anlatıma sahip kıldığı birçok yerde açıkça görülür.

Anna'nın antik Yunan bilgeliği ve kültüründen etkilendiğini gösterir bir diğer kaynak ise onun tarihçiliğini tartışacağımız bağlamı oluşturan ve ilk tarih yazıcısı olarak kabul edilen Herodotos'tur. Anna, Herodotos'u, çoğu zaman belli karakterleri tanımlarken kullanır: *"Gerçekten, ona (Başkomutan Alexios'a) hala kalmış bulunan,*

²⁰⁷ Connor, *Bizans'ın Kadınları*, s. 339.

²⁰⁸ Komnena, *Alexiad*, s. 14.

²⁰⁹ André Bonnard, *Antik Yunan Uygarlığı 3.Cilt: Euripides'ten İskenderiye'ye*, çev. Kerem Kurtgözü, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2004, s. 14-15.

*Ölümsüzlerden küçük bir bölüm...*²¹⁰ Burada bir savaş döneminde babası Alexios Komnenos'a kalan askerleri tarif eder. Yapılan gönderme, Herodotos'un *Tarih* adlı eserindeki şu pasaja dayanır:

*"Perslerin en seçkinleri olan bu on bin kişi, Hydarnes oğlu Hydarnes'in buyruğu altındaydı. Bunlara Ölümsüzler deniliyordu, nedeni şu: İçlerinden ölüm ya da hastalık yüzünden birisi eksilse, hemen bir yenisi seçilir, sayıları hep on bin olarak kalırdı, ne bir fazla ne bir eksik."*²¹¹

Anna'nın Herodotos'a yaptığı bir diğer gönderme ise Asurlu büyük Ninos'dan bahsettiği pasajda bulunur: Umar, Herodotos'un, Asur başkenti Ninova'yı, Ninos diye andığına, böylece kenti kuran kral Ninos'a göndermede bulunduğuna ve Anna'nın da buna atıfta bulunduğuna işaret eder.²¹²

Açıktır ki Anna, kullandığı kaynakları, ne bağlamda, nasıl ve ne zaman kullanacağını çok iyi bilir. Herodotos ile ilgili kullanımı bu konuda hiçbir eksikliğe sahip değildir. Tüm göndermelerinden anlaşıldığı gibi, tarih yazımı ve edebi anlatım gücü, büyük oranda antik Yunan kaynaklarından beslenir: Aristophanes* ve Polykleitos** da buna dâhildir.

Anna'nın başvurduğu kaynaklardan bir diğeri ise, kutsal kitaplardır. Tabi ki en başta Hristiyan olması nedeniyle İncil gelir. Anna, İncil'i, diğer kaynaklarda da olduğu gibi kendini desteklemek ve kendini meşrulaştırmak için anlatım gücüne referans olarak kullanır. Örneğin, yaşadığı bir andaki duruma dair tepkisini ve kızgınlığını aktarırken daha güçlü ve ikna edici bir anlatım kurabilmek adına gönderme yapar:

*"Kharatikés, Sinop'tan ayrıldığı sırada, Lekesiz Hükümdarımız Tanrı Anası onuruna yapılmış kiliseyi pisletti; tam o sırada sanki Tanrının dileğiyle öç alıcı bir cinin çarpmasına uğramış gibi, ağızından köpükler saçarak yere düştü."*²¹³

²¹⁰ Komnena, *Alexiad*, s. 26.

²¹¹ Herodotos, *Tarih*, çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 545.

²¹² Komnena, *Alexiad*, s. 444.

*"Aristophanes'in deyişi ile 'Cehennemin dibine kadar karanlığı inceliyordu.'" Bkz. Komnena, *Alexiad*, s. 37.

***"...ve şöyle diyelim, [ilkçağda yaşamış yontu ustası] Polykleitos'un Kanon'una uyarlılık gösteriyordu." Bkz. Komnena, *Alexiad*, s. 418.

²¹³ Komnena, *Alexiad*, s. 196.

Anna, burada, Markos İncili'nde İsa'nın cin çıkarmasını anlatan bir bölümdeki tasvire atıf yapmaktadır. Ağız köpürmesi, yere düşmesi gibi belirtiler üzerinden cin çarpması şeklinde betimlediği olay, İncil'de tasvir edilen olayla birebir örtüşür. İlgili bölümdeki tasvir bu noktayı açık kılıyor:

*“Topluluk arasından bir adam onu yanıtladı: Öğretmen, içinde dilsiz bir ruh oğlumu sana getirdim. Onu nerede tutarsa yere atıyor. Çocuğun ağzı köpükleniyor, dişlerini gıcırdatıyor, kaskatı kesiliyor.”*²¹⁴

Anlaşılabileceği üzere, yapılan atıf, bir yandan tepkisinin net ve sert oluşunu verirken, diğer yandan da kendi tepkisini meşrulaştırıcı bir içerik taşımaktadır. İncil atıfları, birçok bağlamda ve birçok yerde gözümüze çarpar. Babasının meziyetlerini anlatırken İncil ile desteklemesinde bile birçok gönderme vardır.²¹⁵ Kutsal kitap üzerinden atıf ve göndermeler, onun anlatım güç ve meşruiyetini çok daha güçlü kılma çabasının ürünüdür.

Anna, sadece İncil'den faydalanmakla kalmaz. Diğer bir kutsal kitap olan Tevrat'tan da yararlanır.²¹⁶ Zira anlatım ve yazım konusunda oldukça özenli, hassas ve geniş tabanlı bir çalışma ortaya koyar. Dini konular ve kutsal kitaplar hakkındaki yetkin bilgisi, eseri boyunca kendisini farklı referanslar ve göndermeler bağlamında göstermeden de duramaz.

Anna'nın Tevrat'a yaptığı farklı bağlamlardaki atıflar eserin birçok yerinde kendini hissettirir. Örneğin, yanlış değerlendirilme korkusunu dile getirirken Tevrat'a atıfta bulunur. Okuyucunun, kendisini yansız olmamakla suçlayacağından çekinen Anna, korkusunu şu cümlede ifade eder: *“Yine korkarım ki alay ediciler benim karşıma Nuh oğlu Ham örneğini çıkaracaklardır.”*²¹⁷

Anna, burada kendisine fazla yüklenilmesini önlemek istercesine bir savunma içindedir ve olası abartılı eleştirileri daha başından savurmak amacındadır. Bunun için de Tevrat'ta yer alan ve kendisine destek olacak bir örneği kullanarak kendisine siper etmektedir. Yazdıklarına ve yazarken açığa çıkardığı öznelliğine²¹⁸ dair eleştirilere bir ön savunma yapmak ister gibidir. Bir başka Tevrat atfını, Nikephoros Diogenes'in düşmanlığının değişmeyeceğine dair görüşlerini pekiştirmek için

²¹⁴ Matta 17: 14-18.

²¹⁵ Komnena, *Alexiad*, s. 468, 503.

²¹⁶ Çağlan, *Bizans Edebiyatında Düzyazı*, s.65.

²¹⁷ Komnena, *Alexiad*, s. 10.

²¹⁸ Connor, *Bizans'ın Kadınları*, s. 340.

kullanır. Bundan başka, teşbihlerini vurgulamak için de kullandığı bölümler vardır. Kimi yerlerde de annesi Irene'nin ve babası Alexios'un erdemlerini, Tevrat'tan aldığı pasajlar ile vurgular.²¹⁹ Anna, bu alıntılarda kendi yazımını güçlendirdiği kadar bilgilendirici de olabiliyor. Örneğin son cümlede, babasının batıl inançlarının olmadığına, onun, yaşama ve ölüme egemen bir Tanrı'ya inandığına dair bilgiler verir.

Anna, kendisinden önceki Yunan kültürünün muazzam değerdeki tarih, felsefe ve sanat metinlerinden anlatım ve yazım gücü açısından yararlanır. Kutsal metinleri ise meşruiyeti sağlamak ve ikna gücü için başvuru kaynağı yapar. Bununla birlikte, bir tarihçi olarak dönemin tarih metinlerinden de yararlanır. Anna'nın bu tarih metinlerine dair kullanımı ise temel olarak içerikseldir. Bunların başında, kendinden önce yaşamış olan ve yaşadığı dönemin önemli bir ismi olan tarihçi Psellos gelir. Psellos tüm bilgi alanlarını kucaklamaya çalışan meraklı biridir. Öğretisi dilbilgisi ve retorikten, doğa bilimlerine ve hatta hukuka kadar uzanır.²²⁰ Anna, sadece eserinde kullandığı bilgiler bakımından değil anlatım tarzı ve yazım niteliği bakımından da Psellos'a çok büyük bir hayranlık ve saygı içerisindedir. Örneğin, Anna, tıpkı Psellos gibi, Skyth/İskit sözcüğünü *Slav*'ları tanımlamakta kullanır. Eserin Türkçeye çevirmeni Bilge Umar'ın da belirttiği gibi, Anna'nın anlattığı şu olay da Psellos'un *Khronographia*'sından alınmadır: “*Monomakhos Rum devletinde hükümdar iken ünlü Georgios Maniakes Sicilya'ya egemen olduğunda, Italos'un babası, oğluyla birlikte, bin zorlukla oradan kaçabildi.*”²²¹

Anna, eşi Nikephoros Bryennios'un *Tarihin Özü* adlı eserinden de sıkça yararlanır. Ancak esere dair kullanımını, buraya kadar sözü edilen metinlerde olduğu gibi, edebi anlatımını güçlendirme ve anlatımını canlı kılma amaçlı gerçekleştirmez. Daha çok belli bir olayı veya durumu almak suretiyle içeriğini geliştirme anlamında gerçekleştirir.²²² Bunun için de doğrudan alıntılardan başka, direkt onun eserine yönlendirmeler dahi yapar.²²³

Ele alınıp işaret edilen kaynaklar, Anna'nın eğitimini aktif olarak kullandığını gösterir. Tümü, Anna'nın tarih yazımında nasıl bir düşünsel ve kültürel birikimin

²¹⁹ Komnena, *Alexiad*, s. 277,370, 482, 503, 511.

²²⁰ Cyril Mango, *Bizans: Yeni Roma İmparatorluğu*, çev. Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 158.

²²¹ Komnena, *Alexiad*, s. 171.

²²² Connor, *Bizans'ın Kadınları*, s. 338, 339.

²²³ Komnena, *Alexiad*, s. 17, 216.

hâkim olduğunu, ne tür imgesel ve göstergesel kodların etkin olduğunu ve bunların yazım niteliklerine ne tür etkilerde bulunduğunu görmek açısından önemlidir.

Alexiad'ın tahlilini tamamlamak için ise ikinci kaynak türü olan deneyimler, duyumlar, veriler ve ilişkiler üzerine konuşulmalıdır. Kaynakların önemi ise *Alexiad*'ın muhteviyatının ne olduğunu ve nasıl oluşturulduğunu açıklamada meydana çıkar. Bahsi geçen kaynaklar, bir sonraki başlıkta incelenecek. Ancak inceleme, burada olduğundan biraz daha farklı olacaktır: Daha ziyade eserin muhteviyatını inceleyip, söz konusu kaynaklara dair göndermeler yapılacaktır. Bu başlık altında yapılan incelemede kaynaklar daha ön planda iken, bir sonraki başlıkta içerik ön planda tutulacaktır. Kaynaklar ise kimi noktalarda muhteviyatın nasıl oluştuğunu açıklamada araç olacaktır.

2.3. *Alexiad*'ın Muhteviyatı

Çalışmamızda diğer bir metodolojik adım da *Alexiad*'ın muhteviyatını incelemektir. Eserin hangi konuları, nasıl bir sıra ve vurgu gözeterek anlattığını işlemek, Anna'nın tarihçiliğini anlamada mevcut veri yığını göz önünde bulundurmayı sağlayacaktır. Eserin muhteviyatını gördükçe, yazarın tutum, tercih ve yazım nitelikleri de daha kolay anlaşılacaktır. Muhteviyatın oluşumunda katkısı olmuş ikinci türden kaynaklara da vurgu yapabilmenin önemli bir yolu muhteviyat incelemesidir. Bu nedenle *Alexiad*'ın yazımında beslenen kaynaklarını incelemenin ardından muhteviyatını da ele almak ve incelemek olmazsa olmazdır. Şunu da belirtmek gerekir ki yalnızca eserin muhteviyatını serimlemeye çalışılacağından büyük oranda *Alexiad*'ın kendisine referansla bir inceleme yapılacaktır.

Alexiad, Anna Komnena'nın, babasının imparatorluk dönemini bütün yönleriyle aktarmaya çalıştığı bir eserdir; diğer bir ifadeyle babası ve kendisinin Konstantinopolis'teki yaşamı ile ilgili tarihsel bir anlatıdır.²²⁴ Ancak eserde kronolojik takip yoktur. Olaylar ard arda anlatılmaz ve birbirini takip etmez. On beş kitaptan oluşan *Alexiad*, birbiri ile iç içe geçen ve birbirine göndermeler yapılarak bağlantılar kurulan anlatı bütünü olarak karşımıza çıkar.

Alexiad'ın ilk kitabı, Alexios'un imparator olmadan önceki başkomutanlık dönemindeki başarılarını, Malazgirt yenilgisinden sonra Anadolu'da baş gösteren kargaşayı ve Türk yayılmasını anlatır. Büyük Selçuklu Devleti sultanı Melikşah'ın

²²⁴ Aloito, *Anna Komnene*, s. 1.

kardeşi Tutuş'un Anadolu'ya saldırısı hakkında ayrıntılı bilgiler verir. Tutuş'un Anadolu'yu talan etme hazırlıklarını, babası Alexios ile Kelt Roussel arasındaki savaşı ve Roussel- Tutuş- Alexios arasındaki ilişkileri anlatır. Anna'nın daha ayrıntılı aktardığı konu, dönemin Rum-Büyük Selçuklu ilişkilerini anlamada çok önemli yer tutmaktadır. Bilge Umar, eserin çevirisinde verdiği dipnotta, bu önemi şu şekilde açıklar:

*“Türk tarih bilimi yazınında, sözü edilen konuda birbirine aykırı iki görüş savunuluyor. Bir görüşe bakılırsa, 1071 sonrasında Anadolu'ya yayılan Türk Beyleri, Selçuklu Büyük Hakanı Alp-Arslan'ın ve onun ölümünden sonra da yerine geçen oğlu Melik Şah'ın bilgisi, izni, buyruğu ile, Selçuklu Devleti adına, Anadolu'nun fethine girişmişlerdi. ...İkinci görüş ise bu beylerin kendi adlarına ve Büyük Selçuklu Devleti'nden herhangi bir görev hatta onay almış bulunmaksızın Anadolu'da akınlar, fetih savaşları yürüttüğünü savunur.”*²²⁵ Anna'nın anlatımı da ikinci görüşü doğrular niteliktedir.

Anna, ilk kitapta 11. Yüzyıl sonlarında bölgedeki siyasi durumu verir: Almanya Kralı Heinrich ile Papa VII. Gregorius arasındaki ilişkilere, Botaneiates ve Bryennios'un faaliyetlerine ve imparatorun akıbetine, Alexios'un mücadelelerine ve elde ettiği başarılarına değinir. Bunların başında Normanlara karşı verilen mücadele gelir. Anna, bu konuda detaylı bilgiler verir. Norman lideri Robert de Guiscard'ın ayrıntılı portresini çizer. Gerçi o dönemde henüz doğmuş değildir ve Guiscard'ı görmemiştir. Dolayısıyla onu kendi gözlemleri doğrultusunda tasvir etmez. İşte burada, ikinci tür kaynaklar devreye girer. Robert hakkında kimi kişilerden duydukları ve duyumlarını zihninde yorumlamaları ile tasvirini gerçekleştirmiş olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu duyumların Robert'e düşman olan kişilere ait olması muhtemel olduğundan yaptığı tasvirin ve verdiği bilgilerin çok da nesnel olmadığı veya kesin doğruluğa yaslanmadığı söylenebilir. Aslında birçok konuda Anna'nın verdiği bilgilerin doğruluğu bir nevi insafına kalmış gibidir. Zira ikincil türden kaynaklara dayanan bilgiler, birçok elden geçmiş ve çoğu zaman aktaranlarca çarpıtmalara tabi tutulmuş içerikte olma potansiyeli taşımaktadır. Hatta son aktarıcı olan Anna'nın bile çarpıtma yapma ihtimali söz konusudur. Yine de Anna'nın verdiği bilgiler, tek somut tasvir ve ayrıntılı bilgi olmasından dolayı önem arz eder. Belirtilmelidir ki Anna'nın kasıtlı tarafgirliği olup olmadığına dair tartışma

²²⁵ Komnena, *Alexiad*, s. 18.

literatürde mevcuttur ve genelde ibre Anna'nın aleyhindedir. Bizans uzmanları, Anna'nın kalemine yeterince hâkim olduğu, tüm atlama ve kaydırmalarda babasını ve kendisini belli bir tarzda anlatma amaçlı olarak bilinçli davrandığı konusunda hemfikirdirler.²²⁶

Birinci kitap, Rum saray gelenekleri hakkında veriler içerir. Örneğin, nişanlandıktan sonra Anna, geleneklere göre gelecekteki kaynanasının konağına taşınır. Yine Robert'in kızı nişanlandıktan sonra Konstantinopolis'te tutulur.²²⁷ Gelenekler ile ilgili bilgiler ilk kitap ile sınırlı değildir. *Alexiad*, Ortodoks Bizans'ın başka geleneklerini de aktarır:

“...İsa'dan beri süregelen Palmiye dalı taşıma adetinin Keltler arasında devam ettiğini ya da din adamlarının tıpkı Vaftizci Yahya gibi, hayvan postundan yapılma bir giysiye büründüğünü bildirir. Ölümle ilgili olarak yas günlerinde, bugün birçok kültürde süregeldiği üzere, siyah kıyafetlerin giyildiği ve cenaze ilahilerinin okunduğu belirtilmektedir.”²²⁸

İkinci kitapta, Alexios'un imparatorluk mücadelesinin çetin süreçleri anlatılır. Alexios ile imparatorluk arasında kurulan bağ ve hükümet darbesi ele alınır.²²⁹ Alexios'un imparatoru devirmeye ne kadar kararlı olduğu, olayların istediği gibi şekillenmediği ve bu süreçte çetin zorluklarla karşılaştığı detaylıca anlatılır. Botaniates'in imparatorluğu elde etmek için yaptığı saldırı, Konstantinopolis'te oluşan kargaşa ortamı ve çaresiz kalan imparatorun tahtını bırakarak manastıra çekilmesi ayrıntılı şekilde verilir.

Üçüncü kitap, Alexios'un egemenliğinin ilk yıllarına dairdir. Bizans'ın çevreden gelen tehditler ve Komnenos ve Doukas ailelerinin çekişmesinden dolayı yaşadığı zor durum ele alınır. Alexios ile eski imparatoriçe Maria arasındaki ilişkiden söz edilir. Maria'nın, Alexios'un eşi Irene'nin, Anna'nın amcası Isaakios'un ve büyük hayranlık duyduğu babaannesesi Dalassena'nın ayrıntılı portreleri çizilir. Normanlarla yapılan savaşlar ve imparatorluktaki yeni görev dağılımından bahsedilir.

²²⁶ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 194.

²²⁷ Komnena, *Alexiad*, s. 49.

²²⁸ Çağlan, *Bizans Edebiyatında Düzyazı*, s. 33.

²²⁹ Sverre Bagge, *Medieval Societies and Historiography*, Akademie Verlag, New Haven, 1966, s. 225.

Anna Komnena, bir prenses olarak, sivil ve dini konularda olduğu kadar askeri konularda verdiği bilgilerle önemli işler yapar. Yine üçüncü kitapta, Alexios'un Normanlara ve Türklere karşı yaptığı askeri hazırlıkları ustalıkla anlatır. Üstelik sadece Bizans ordusunu değil, mücadele içerisinde olduğu orduların silah, donanma ve giysileri hakkında bilgi verir.²³⁰ Savaş taktik ve hilelerinden haberdardır. Bu bilgileri elde etmesinde ikinci türden kaynaklar olarak, saray içindeki askeri konuların konuşulması açıkça etkilidir. Zira babasının imparatorluk süreci sürekli bir savaş halinde geçer; bu çevrede büyüyen Anna da hem olaylara hem konuşmalara hem ilgili hem de yakın durmuştur.

*Alexiad'*ın muhteviyatında yer tutan bir diğer konu, bir yandan oldukça dikkat çekici iken diğer yandan *Alexiad'*ın yazarının kim olduğunun tartışılmasına neden olmuştur. Zira bir kadının, saray kadını olsa bile, bu kadar ayrıntılı askeri ve savaşa dair bilgileri elinde bulundurması kimilerince çok olası ve mantıklı görülmemiştir. Yine de tartışma, Anna'nın lehinde seyir izler:

*“Anna'nın babasının yaşamının askeri yönleri üzerinde yoğunlaşması, Alexiad'ı kimin yazdığı konusunda bilimsel kuşkular uyandırmıştır. Ne var ki Anna'nın yazarlığına karşı ileri sürülen savlar, hammaddeye ulaşma konusunda gerçek sorular sormaktan çok, kadınların neyi yapıp neyi yapamayacağı konusundaki kanılardan büyük ölçüde etkilenmiş görünmektedir.”*²³¹

Anlatının sahibi Barbara Hill tespitinde haklıdır. Anna'nın, tanıdığı komutanlardan, yapılan tartışmalardan, kimi zaman da kendi öğrenme isteği sayesinde soruşturmalarından bilgileri elde etmesi hayli mümkündür. Kendi döneminde oldukça etkili bir karakterdir; istediği birçok konuda türlü destekler alır. İşte bu nedenle *Alexiad'*ın muhteviyatı, ikinci kaynak türü olarak deneyim ve duyumun ortaklığına dayanır.

Dördüncü kitap, genel olarak Normanlar hakkındaki konulara ayrılır. Alexios'un savunma ve saldırı silahlarından söz edilir. Guiscard ve Alexios mücadelesi verilir. Guiscard'ın savaşçılığından ve saygı uyandıran kişiliğinden söz edilir.

²³⁰ Komnena, *Alexiad*, s. 412.

²³¹ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 192-193.

Beşinci kitap, imparatorluğun içinde bulunduğu durumu konu edinir. Kilisenin inanca ve inananlara dair yaklaşımından bahsedilir. Öyle ki dini inançların iktidar mekanizmasında bile ne kadar hâkim olduğunu veren ince detaylar sanki bilinçli olarak anlatılır:

“İmparator, güneşin batmasından sonra, bütün bir günün yorgunluğu altında tükenmiş durumda, uykuya daldığında bir düş gördü. [Düşünde] Sanki, büyük din şehidi Demetrios’un [Selanikte’ki] kilisenin içindeydi ve ona şunu diyen bir ses duymaktaydı: Kendi kendine kahrolmayı, yakınıp durmayı bırak, yarın yengi kazanacaksın. Ona bu ses, kilise içinde [duvara] asılmış olan, üzerine büyük din şehidi Demetrios’un tablosunun yapılmış bulunduğu bir ikonadan çıkıyormuş gibi geldi. Uyanınca, düşünde duyduğu bu gelecek bildiriminden dolayı sevinç içinde, din şehidine yakardı ve ona, eğer düşmanlarıma karşı yengi kazanmam nasip olursa Selanik’in pek çok stadia uzağında atımdan ineceğim, sana saygılarımı sunmak üzere tüm yolculuğu yavaş yavaş buraya kadar yürüyerek yaptıktan sonra işte bu yere geleceğim diye adakta bulundu.”²³²

Altıncı kitap, Normanlarla yapılan savaşı ve sonrasını, Türklerle savaşı, ardından gelen barışı, Anna’nın imparatorun ilk çocuğu olarak dünyaya gelişini ve ardından Ioannes’in doğumunu anlatır. Hristiyan olsalar da Hristiyanlık ile uyuşmayan bazı inançlar taşıdıklarından Ortaçağ boyunca papalığın büyük tepkisiyle karşılaşan her ne kadar erken dönem sapkınlıkları kadar yıkıcı olmasa da ²³³ Bogomiller’den söz edilir.²³⁴ Bu tür mezhep ve inanç kavgaları, imparatorluğu hiçbir zaman rahat bırakmayacaktır.²³⁵

Yedinci kitapta, Peçenek Türkleri ile girişilen savaşlar anlatılır. Çaka Bey’in portresi ve fetihleri verilir. Anna’nın bu konuda yazdıkları tarihsel değer taşır. Zira Anna’nın yazdıkları, söz konusu bilgiler kapsamındaki tek somut kaynak olma niteliğindedir. Kendisinin bu bilgileri nereden edindiği muğlaktır. Bilgilerinin kaynağını zaman zaman belli eder gibi olsa da temelde okuyucuyu merakta bırakır.

²³² Komnena, *Alexiad*, s. 165.

²³³ M. Murat Baskıcı, *Bizans Döneminde Anadolu İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2016, s. 170.

²³⁴ Bulgaristan’da ortaya çıkan bir inanıştır. Kendilerini Hristiyan olarak nitelendirmelerine rağmen birçok konuda Hristiyanlardan ayrılırlar. Teslise inanmazlar. İsa’nın Tanrı’nın oğlu yerine, peygamber olduğunu kabul ederler. Kilise hiyerarşisini ve papalık otoritesini tanımazlar.

²³⁵ Prokopios, *Bizans’ın Gizli Tarihi*, çev. Orhan Duru, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. XV.

Tam da bu nedenle askeri ve diplomatik konulardaki bilgilerin dayandığı kaynaklar, çalışmada ikinci türden kaynaklar, yani duyumlar ve deneyimler olarak adlandırılır.

Sekizinci kitap, Peçeneklere geniş yer verir. Alexios'un Peçenekler ile Kumanları birbirine düşürmesi, Peçeneklerin kırımdan geçirilmesi ve Alexios'a karşı kurulan komplolar anlatılır. Bazı olayların bir mitolojik hikâye gibi anlatıldığı görülür: “...sayılmaz kalabalıkta bir ulusun tümünü tek bir günde yok ettiler.”²³⁶ Burada bahsedilen ulus, Peçeneklerdir.

Dokuzuncu kitap yine Çaka Bey'i ve onunla yapılan savaşı konu edinir. Çaka Bey'in Bizans ile ilgili planları, Alexios'un maharetleri ve Kılıç Arslan'ı Çaka Bey'e karşı kışkırtması ana konulardır.

Anna, *Alexiad*'ın genel muhteviyatı içerisinde, cezalar ve uygulanış biçimleri hakkında bilgiler verir. İmparatorluktaki kimi resmi ceza uygulamalarını anlatır. Bunlar içerisinde belli ki en yaygın olan ve bir ordu mensubuna verilecek en büyük cezalardan olan kör etme cezasını anlatır. Hatta bu cezaya tabi tutulup kör edilmesine rağmen öğrenme yeteneğini kaybetmeyen, Diogenes'in (1068-1071) öyküsünü aktarırken, oldukça önemli bir uygulamadan ve tarihsel açıdan çok önemli bilgilerden de söz etmiş olmaktadır:

“... yazın üzerine görülen eğitimin tüm sürecini tamamladı ve duyulmamış şey, ona şekilleri kabartma biçimine getirilmiş olarak sunması talimatını almış bilgili bir adamın [özel öğretmenin] yardımıyla, şu ünlü [öğrencilerin bas belâsı] geometriyi bile hatmetti. O [kabartma] şekillere elleriyle dokunarak, tüm geometri teoremlerini ve şekillerini öğrenmeyi becerdi...”²³⁷

Anna'nın anlattıkları, bugün körler alfabesi olarak bilinen ve 1821 yılında Louis Braille tarafından geliştirilen alfabenin bir ilk formu gibidir. Böylece, 11. Yüzyıl Bizans'ında bu konuda bir çalışmanın yapıldığı ve başarı da elde edildiği görülmektedir.

Onuncu kitapta savaşların yerini din alır ve Kilise öğretisine dair sorunlara yer verilir. Bilindiği gibi dini öğretilerle ilgili sorunlar Bizans'ı endişelendirir ve Kilise kendi emrettikleri dışında bütün görüşleri sapkın olarak niteler.²³⁸ Ancak

²³⁶ Komnena, *Alexiad*, s. 255.

²³⁷ Komnena, *Alexiad*, s. 285.

²³⁸ Tamara Talbot Rice, *Bizans'ta Günlük Yaşam*, çev. Bilgi Altınok, Özne Yayınları, Ankara, 2002, s. 59.

Anna, bu sorunları teorik tartışmalarla boğarak sunmaz. Tarihçi olmasına uygun olarak, yine pratik sorunlardan hareketle ele alır ve teolojinin karşısında sapkın konumda saydığı olayları verir:

*“Bu arada şu Nilos, bir sapıklık seli gibi, [öğretisiyle] kiliseyi [sanki] istila ediyordu ve herkesin aklını derinden karıştırıyordu. O, İtalios’un öğretisinin afroz edilmesinden az sonra ortaya çıkmıştı ve nice kişiyi, kendi yanlışlarının girdabına çekip daldırmıştı.”*²³⁹

Burada sözü edilen kişi ve fikirleri, daha çok egemen Katolisizm karşısında sapkın olarak tanımlanır ve Anna’nın kendi inanç tanımı üzerinden yargısına tabi tutulur. Anna, inancın teolojik içerimlerinin yanı sıra toplumsal ve politik içerimlerini de göz önünde bulundurur. Bu nedenle sapkın olarak gördüğü fikirleri, teolojik sorunlarına odaklanarak değil de birey ve toplum üzerindeki etkilerine odaklanarak eleştirmekte ya da yermektedir.

Onuncu kitapta ayrıca, Bizans ve dünya tarihi açısından oldukça önemli olan I. Haçlı Seferi’nin gelişimi ele alınır; Haçlıların gelişimi ayrıntılı şekilde aktarılır. Haçlıların Bizans üzerindeki etkisi ve Alexios’un onlarla ilişkisi canlı bir şekilde betimlenir.²⁴⁰ Haçlılarla Rumların çatışmaları, silahlar hakkındaki ayrıntılı bilgiler ve bazı kontların Alexios’a bağlılık yemini etmeleri detaylıca anlatılır.

On birinci kitapta, 1097-1104 yılları arasındaki yedi yıllık dönemde I. Haçlı Seferi anlatılmaya devam edilir. Bununla birlikte, İznik’in Alexios’a teslim olması, Haçlıların Antakya’yı kuşatması, ardından ele geçirmesi, daha sonra Kudüs’ü almaları ve daha birçok faaliyetleri anlatılır. Bunun yanı sıra, Türklerin Haçlı Normanları kılıçtan geçirmesi ve daha birçok askeri faaliyetlerden bahsedilir.

On ikinci kitapta ise, genel olarak iç karışıklıklar ve Norman istilasını ele alır. Bohemond ile Alexios, birer ana kahraman olarak karşımıza çıkarlar. Her ne kadar herkes tarafından hoş karşılanmasa da,²⁴¹ annesinin babasını savaşlarda yalnız bırakmadığını ve imparatorun yakalandığı gut hastalığını anlatır. Bunlarla birlikte, komploculara ve entrikacılar uygulanan bir ceza yöntemi ile ilgili önemli bilgi verilir. Buna göre, suçlamalara tabi tutulup cezalandırılan kişilerin, saçları kazınır ve

²³⁹ Komnena, *Alexiad*, s. 286.

²⁴⁰ Averil Cameron, *Bizanslılar*, çev. Özkan Akpınar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 51.

²⁴¹ Zilhace Atas, *Bizans İmparatorluğunda Saray Teşkilatı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2007, s. 93.

sakalları kesilir, meydanda yürütülür ve gözleri oyulur. Aynı sayfalarda, bir başka geleneksel ve yazılı hukukta yer almayan yasadan ve cezalandırma biçiminin içeriğinden de bahsedilir. Örneğin suçlulara çuval giydirilir, başlarına sığır ve koyun bağırsaklarından taç yapılır ve sarayın bahçesinde at üstünde dolaştırılırlardı.²⁴²

On üçüncü kitap, ikinci Norman istilasına karşı yapılan savaşa yoğunlaşır. Drac kuşatması betimlenir; silahlar ve savaş yöntemleri üzerine bilgiler verilir. Alexios'un, Bohemond'u barış görüşmelerine çağırması ve aralarındaki anlaşma konu edinir.²⁴³

On dördüncü kitapta Bohemond Lombardiya'ya döner.²⁴⁴ Alexios ise İzmir'e saldıran Türklerin peşindedir. Anna, burada ailevi sorunlarını ve hesaplarını açığa vurup, babasını ve kocasını överken kardeşi Ioannes'i olabildiğince eleştirir; hatta babasının hastalığından onu sorumlu tutar.²⁴⁵ Özellikle babasının hastalığını ve ölümünü anlattığı bu kitapta gut hastalığını açıklamaya çalışır. Hastalığının nedenleri üzerinde kafa yoran Anna, kendi bilinci ve gördükleri dâhilinde çıkarımlarını sıralar:

*“Bu hastalığı atalarından hiçbiri asla çekmemişti; dolayısıyla, bunun atadan sahiplenme yoluyla ona geçtiği varsayılmazdı; bu [hastalık], genellikle yaşamlarında ılımlılık gözetmeyen ve zevklere kendini veren kişilerin başına geldiği üzere, onun pek gevşek bir yaşantı sürmüş olmasından da ileri gelmiyordu.”*²⁴⁶

On beşinci ve son kitap, Alexios'un son günleri üzerine odaklanır.²⁴⁷ Irene, her zaman olduğu gibi kocasının yanındadır. Anna babasının ölümünü anlatır. Ölmek üzere olan babasına uygulanan birtakım tedavileri, hekimlerin de adını vererek açıklar:

“...Kallikles dışında bir tek hekim bile zararlı sıvıları barsak boşaltıcı ilâçlar kullanarak dışarıya atmayı aklına olsun getirmedi... O zaman, hangi sonucun ortaya çıkacağını gören Kallikles, onlara, ciddî bir suratla, şöyle dedi: Şu sırada zararlı madde, kollardan bacaklardan çekiliş sonrasında, barsak boşaltıcı ilâçlarla dışarıya

²⁴² Komnena, *Alexiad*, s. 378.

²⁴³ Çağlan, *Bizans Edebiyatında Düzyazı*, s. 19.

²⁴⁴ Komnena, *Alexiad*, s. 439.

²⁴⁵ Çağlan, *Bizans Edebiyatında Düzyazı*, s. 19.

²⁴⁶ Komnena, *Alexiad*, s. 453.

²⁴⁷ Çağlan, *Bizans Edebiyatında Düzyazı*, s. 20.

atılmazsa, yaşamsal önemde işlevi olan bir organa ya da yüreğe yayılacak ve devasız bir hastalığa yol açacaktır.”²⁴⁸

Ama doktorların babasının hayatına mal olan hastalığı teşhis etmekte sıkıntı çektiklerini²⁴⁹ ve yapılan çeşitli denemeleri şöyle aktarır:

“Ona barsak boşaltıcı ilâç verilmediği için kan alma yoluna başvuruldu ve koluna bir çizik kesimi yapıldı, ama o bundan dolayı hiçbir rahatlama görmedi ve aynı durumda kaldı... Yine de kendisine, biberden hazırlanmış bir zehir savıcının verilmesi sonucunda, durumunda bir iyileşme görüldü.”²⁵⁰

Bütün müdahaleler ve çabalar sonuçsuz kalır. Anna’nın babası İmparator Alexios Komnenos, hastalığı sonucu vefat eder. Alexios’un ölümünün ardından tahtın varisi olan Ioannes’in tahta geçmesiyle Anna’nın taht hayalleri suya düşer. Ardından Irene’nin yas ritüelleri gelir ve 15-16 Ağustos 1118 gecesini Alexios’un ölümüyle *Alexiad* sona erer.

Görüldüğü üzere *Alexiad*, muhteşimliğiyle oldukça önemli bir tarih metnidir. Ancak onun tarihsel anlam ve önemi, buradaki metodik içerik incelemesi ile geçiştirilir nitelikte değildir. Zira eser üzerinden eser yazarının tarihçiliğini anlama çabası, hem eserin hem de yazarının anlam ve önemini net bir biçimde ortaya koymayı zorunlu kılmaktadır. Bununla ilgili ilk adım, Anna Komnena’ya dair bölümde atılmıştı. Şimdi ise *Alexiad*’ın tarihsel anlam ve önemini açıklamak yerinde olacaktır.

2.4. *Alexiad*’ın Tarihsel Anlam ve Önemi

Alexiad, en temelde 12. Yüzyıl Doğu Akdeniz’inin tarihi, politikası ve genel iklimi hakkındaki bilgilerin birçoğunun kendisine borçlu olduğu bir tarihsel anlatım harikasıdır.²⁵¹ Bugün dahi, bu konulardaki tartışmalara ve araştırmalara dair en önemli kaynaklardan biri olmayı sürdürmektedir. Merkezi konusu, Bizans İmparatoru Alexios’un hayatıdır. İmparatorun öz kızı Anna Komnena tarafından 12. Yüzyılda kaleme alınmıştır. Dönemin türlü yönlerine, olay ve kişilerine dair oldukça önemli bilgiler bulunduran biyografik bir tarihsel anlatıdır. Alan araştırmacısı Aloito, *Alexiad*’ın önemine dair şunları söyler:

²⁴⁸ Komnena, *Alexiad*, s. 516.

²⁴⁹ Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 180.

²⁵⁰ Komnena, *Alexiad*, s. 518.

²⁵¹ Neville, *Anna Komnene*, s. 8.

“Anna, tarihteki en etkili ve ilginç kitaplardan birini, yani babasının saltanatı, kendisinin gençliği ve çok daha önemli olarak Birinci Haçlı Seferleri’nin Bizanslı perspektifi üzerine tarihsel bir anlatı olan *Alexiad*’ı yazmıştır. Bu anlatı, okuyucuyu, yalnızca Alexios’un ve Anna’nın yaşam süreleri boyunca meydana gelen çeşitli olaylar hakkında bilgilendirmekle kalmaz fakat aynı zamanda bir yazar olarak Anna’nın kişiliğinin ve kimliğinin iç yüzüne de ışık tutar.”²⁵²

Anlaşılaçağı üzere, *Alexiad*, hem tarihsel bir dönemin anlaşılması konusunda hem de Anna’nın yazar kişiliğini ve elbette ki tarihçi kimliğini anlamak açısından oldukça önemlidir.²⁵³ Özellikle yazarı baz alındığında fazlasıyla ilgi uyandıran güce sahiptir. Zira *Alexiad*’ın yazarının kendisi başlı başına tarihsel bir öneme haizdir. Aloito, net ve oldukça doğru bir şekilde neden bu kadar önemli olduğu sorusuna yanıt verir:

“Etrafı Alanialı Maria, büyük annesi Anna Dalassene ve annesi Irene Dukaina gibi güçlü ve nüfuz sahibi kadınlarla çevrilmiş Anna’nın, yalnızca güçlü ve bağımsız değil aynı zamanda cinsiyetine aldırmandan Bizans politikası içerisinde etkili bir oyuncu olarak büyümüş olması şaşırtıcı değildir.”²⁵⁴

Anna, karakteri ve tarihsel rolü açısından hem dönemi hem de günümüz açısından önemli bir yere sahiptir. Kendi döneminden bugüne kadarki kadın tarihçi profiline önemli örnektir. Hanedanın ilk doğan çocuğudur. Ancak cinsiyeti nedeniyle tahta veda etmek zorunda kalmış bir hanedan üyesidir. Buna rağmen taht kavgası ve iktidar arzusundan vazgeçmeyen politik bir karakterdir. Tüm yaşanan sıkıntıların ardından tarih metnini kaleme alma direncini ve başarısını göstermiş bir zekâdır. Onun yararlılığı da spesifik olarak burada yatar: Anna, *Alexiad* aracılığıyla Konstantinopolis ve Avrupa’nın geri kalanı hakkında tarihsel açıklamalarda bulunur.²⁵⁵ En nihayetinde kendi yaşam koşullarının ve döneminin ürünüdür; o dönemin tarihsel anlatısını serimlediği içinde Bizans araştırmalarında vazgeçilmez öneme sahiptir.

Bir kadındır, eştir, kız evlattır, yönetim inisiyatifi yoktur, söz söyleme konusunda her zaman ikinci plandadır ve yaşam alanına etkisi kısıtlıdır. Yine de,

²⁵² Aloito, *Anna Komnene*, s. 12, 13.

²⁵³ Connor, *Bizans’ın Kadınları*, s. 330.

²⁵⁴ Aloito, *Anna Komnene*, s. 1.

²⁵⁵ Lynda N. Shaffer - George J. Marcopoulos, “Murasaki and Comnena: Two Women and Two Themes in World History”, *The History Teacher*, vol. 19, No. 4, Tufts University, 1986, s. 493.

yapamadıklarından çok yaptıkları üzerinden bakıldığında, cinsiyeti nedeniyle geleneksel ve toplumsal sınırlamalara rağmen çok şeyi aşmış bir kadın tarihçidir. İşte bu yaptıkları içerisinde tarihe mal olan en önemli eseri, *Alexiad*'dır. Aloito, Anna'nın bu noktadaki önemine dair şunları söyler:

*“Anna Komnena, tarihsel anlatı içerisinde etkili bir kişidir; zira sadece politikadaki gücü ve nüfuzu sayesinde cinsiyet geleneğini yıkmakla kalmamıştır aynı zamanda bir Bizanslı perspektifi üzerinden Birinci Haçlı Seferi üzerine en etkili kitaplardan bir tanesini yazmıştır.”*²⁵⁶

Pasajda belirtilen nitelik, Anna'nın tarihsel rol ve önemi hakkında olduğu kadar *Alexiad*'ın içeriği açısından başvuru kaynağı olduğunu da belirtir. *Alexiad*, Bizans'tan bugüne kadarki süreçte bir kadın tarafından yazılmış tek tarih metnidir, biriciktir. Barbara Hill, *Alexiad*'ın önemine ve biricikliğine dair şunları söyler:

*“Anna Komnene'nin Alexiad'ı hem konusu hem de yazarı bakımından kendi başına bir kategori oluşturur. Bu yapıt da dünyanın işleyişi hakkında yazarın anlayışını açığa vurur; bu yüzden toplumsal cinsiyet hakkında araştırma yapanların dikkatini hak eder, çünkü bir kadın tarafından yazılıp Bizans'tan günümüze ulaşmış tek tarihtir.”*²⁵⁷

Alexiad, içeriği ve kapsamı ile önemli bir yere sahiptir. Dönemin önemli erkek tarihçileri Psellos, Bryennios ve Kinnamos gibi isimlerin eserleriyle karşılaştırılabilir değerde bir eser ortaya koymuştur.²⁵⁸ İçine girdikçe ve dönemindeki tarihsel koşul ve olaylar ile ilişkilendirilip okundukça tarihsel anlam ve önemi iyice ortaya çıkan *Alexiad*, birçok yönüyle Bizans'ın ve o günden bugüne geçen zamanın en özgün tarih anlatısıdır. Prenses sıfatına sahip bir kadın tarafından, bir manastırda, oldukça yetkin bir edebi nitelikte yazılmış öncülü ve ardılı bulunmayan bir eserdir.²⁵⁹ Quandahl ve Jarratt da, *Alexiad*'ın antik Yunan kadınlarının yazım kriteri içerisinde eşsiz bir bilge eser olduğunu vurgulayarak, Bizans tarihine dikkate değer bir katkı yaptığını belirtir.²⁶⁰

²⁵⁶ Aloito, *Anna Komnene*, s. 1.

²⁵⁷ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 192.

²⁵⁸ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 192.

²⁵⁹ Çağlan, *Bizans Edebiyatında Düzyazı*, s. 71.

²⁶⁰ Quandahl & Jarratt, “Anna Comnena as Rhetorical Historiographer”, s. 303

Alexiad, önemli bilgileri içerisinde barındıran bir eserdir. Komnenos hanedanı dönemindeki kültürel Rönesans'ın ilk başarısı olarak kabul edilir.²⁶¹ Dönemin farklı bilgi alanları ile ilişkilendirilmiş zengin içerikli ve referansı bol bir tarih metnidir. Felsefe ve lirik anlatı metinlerinden döneminin önemli tarih metinlerine kadar geniş kaynaklardan beslenir. Tarihçi olmak ve tarih okumaları yapmak için ne kadar geniş bir bilgi skalası ile ilişki kurmak gerektiğini gösteren örnek bir eserdir. Bu niteliğinden dolayı *Alexiad* ve Anna ile ilgili çalışmalar, edebiyat, kadın çalışmaları, Bizans kültürü ve dönemin toplumsal yapısı ile ilgili oldukça geniş alanlara yayılmıştır.

Alexiad, sanatsal, düşünsel ve zanaatsal bir işçiliğin ürünüdür. Sanatsallığını edebi niteliklerine, düşünselliğini yazarın yorumlama ve birikimini işleme gücüne, zanaatsallığını ise olay örgüsünün ve tüm kitabın örgütlenmesindeki akıcılığı sağlayan işçiliğine borçludur. Her ne kadar Anna Komnena'nın tarihçiliği zaman zaman tartışma yaratsa da, eserin nadide bir parça olduğu konusunda akademisyenler hemfikirdir.²⁶² Yazıldığı dönem için olduğu kadar bugün için de önemli bir tarihçilik örneğidir. Yalnızca tarihsel olaylar dizinin aktarılması ya da yorumlanması yoktur. Bu olaylar dizisinin ince ayrıntıları, o dönemdeki işlevleri ve birebir deneyimlerle ilişkili yorumlamaları söz konusudur. Daha önce bahsedilen kişisel gözlemler ve aktarılanlardan duyumlar gibi ikinci türden kaynakların yanında tarihi bakış açısından bir kaynak içeriğini de barındırır. Öyle ki, imparatorluk buyrukları, diplomatik görüşmeler, imparatorluğa ait arşiv belgeleri gibi kaynakların işin içine sokulduğu oldukça önemli bir tarih metnidir. Ayrıca, I. Haçlı Seferi konusunda hem o dönemin eseri olması hem de içerdiği bilgiler bakımından en önemli kaynaklardan biridir.²⁶³ Elbette, olgu ve olayların seçimi, hatta bugün bilindiği kadarıyla kimilerinin ayıklanması gereken çarpıtılmış aktarımlar söz konusudur. Dolayısıyla bilgilerin kullanımı, verilmesi ve işlenmesi konusunda ciddi tartışmalara konu olmuş bir eserdir. Bu da, tarih yazarından çok tarihçiyle, yani başka bir deyişle tarihi oluşturmuş, tarihi nasıl görmek ve bilmek gerektiği konusunda aktif bir zihin ile karşı karşıya olduğunu gösterir.

²⁶¹ Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s. 552.

²⁶² Marek Mesko, "Anna Komnene's Narrative of the War Against the Scythians", *Graeco- Latina Brunensia*, No: 19, Brno, 2014, s. 53.

²⁶³ Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s. 552.

Sonuç olarak içerdiği bilgiler, kapsadığı dönem ve gösterdiği tarihsel etki bakımından önemlidir. Belli zaman dilimindeki politik ve toplumsal tarihin kendisinden bilinebildiği nadir metinlerden birisidir. Yazılışımdan itibaren uzun süre tarih alanındaki tartışmalardan uzak kalmış olsa da, tarih alanındaki çalışma bafılıklarının ve dinamiklerinin artmasıyla keşfedilir; o zamanlardan bu zamana özellikle Bizans zerine çalışmalara yön verir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANNA KOMNENA’NIN TARİHÇİLİĞİ

3.1. Tarihçilik Anlayışı

Kadınların tarih boyunca önemli oldukları ancak başarılarının görmezden gelindiği ya da en iyi biçimiyle asgari düzeye çekildiği su götürmez bir gerçektir.²⁶⁴ Bu, tarih alanı için de geçerlidir. Geçmişe dönüp bakıldığında, tarih, erkeklerin kalemine ait görülür ya da öyle kabul edilir. Hâlbuki söz konusu kabulü alt üst etmeye yetecek kadar kadın tarihçi vardır. En önemli örneklerden birini Anna Komnena oluşturur. Anna’nın önemi yalnızca tarih metni kaleme almış olmasında değildir. Onu bu kadar önemli yapan tarihçi olarak etkisi, ele aldığı konular ile bugün bile tartışmalarda rol alacak denli derinliği ve bir kadın olarak kısıtlı koşullarda bulunmuş olsa da dönemin erkek tarihçilerinden daha güçlü olan kalemidir. Böylesine güçlü kişiliği ve eseri ortaya koyabilmiş kadın tarihçinin tarihçiliğini anlamak, hem onun tarih alanındaki yerini, değerini ve katkısını ortaya çıkarmak, hem de diğer kadın tarihçilerin değerini ve gücünü açığa çıkarmaktaki katkısı bakımından önemlidir.

Anna’nın tarihçiliğini anlamak için, esas olarak, Anna’nın hangi tarihçilik geleneğine yaslandığını ve bu gelenek içerisinde kimlerden nasıl etkilendiğini bilmek gerekir. Anna’nın eseri okunduğunda açıkça göze çarpan, antik Yunan tarih yazımı geleneğidir. Hem beslendiği kaynaklar hem de kullandığı dil bakımından antik Yunan geleneğinin etkisi büyüktür.²⁶⁵ *Alexiad*, Anna’nın antik Yunan geleneği ile ilişkisinin bilinçli ve yetkin biçimde kurulduğunu kanıtlar.

Antik Yunan geleneği, tarih yazımı konusunda oldukça önemli bir kırılmaya işaret eder. Bilindiği gibi tarih ve tarih yazımı antik Yunan’da başlamaz. Sürekliliğe önem veren Mısır’da yıllıklar kralların işlerini, en azından önemli sayılanlarını kayda geçirir. Ama Mısır yıllıkları veya tarih yazım geleneği geçmişle ilgilenmekten daha çok ebediyete ulaşma ile ilgilidir. Akkad monarşisi ise tek kişiye dayalı otorite yönetimi kurmaya ve meşrulaştırılmış tarihini yazdırmak için kâtiplere başvuran ilk krallıktır. Tarih, krala ve krallığa ait yazı ustası olan bir entelektüel sınıfa ayrılmış anıtlara işlenen konudur. Yunanlılarsa tarih yazım sahnesine sonradan dâhil olmuş

²⁶⁴ Beverley Southgate, *Tarih: Ne ve Neden*, çev. Çağdaş Dizdar ve dğr., Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012, s. 157.

²⁶⁵ Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s. 553.

gibidir. Zaten yazıya M.Ö. VIII. Yüzyılda (Miken çağındaki lineer yazılardan sonra) Suriye-Fenike alfabesini uyarlayarak kavuşurlar. İlk tarihlerini de, Perslerle savaşın yarattığı yıkımların ardından üç yüz yıl sonra yazarlar.²⁶⁶ Buna karşılık tarihçinin *özel* bir figür olarak ortaya çıkışı onlardır; tarih uzmanının ve tarih düşünürünün ilk ayak sesleri onların adımlarıyla duyulur. Dolayısıyla Yunanlıların icat ettiği şey, tarihten çok tarihçidir.²⁶⁷ Yani bugünkü tarih kavrayışının temelini atan, konu ve yöntemi bakımından *Tarihi*, bilme alanı olarak örgütleyen kişidir. Anna, bu gelenekten başta Herodotos ve Homeros olmak üzere yararlanır.

Yunan tarih yazımı geleneği, M.Ö. 800 yıllarında oluşmaya başlar. İlk figürü, Anna'nın en fazla beslendiği Homeros'tur. O, *İlyada* ve *Odyseus*'un derleyicisi ve anlatıcısıdır. Bu geleneğin ortaya çıkışını sağlayan ve konunun ilk temsilcisidir. Bu konu, Herodotos'ta somutlaşan kopuşun başlığıdır: İnsanı ve insan yaşamını temel almak. Homeros, Herodotos gibi araştırmacı tarzda yazmaz; daha çok teokratik efsane ağırlıklı yazar. Eserlerinde tanrıların, insanlara müdahalesi bulunur. Mitik ve efsanevi öğeler mevcuttur. Ancak bu mitik ve efsanevi hikâyeler, kendilerinden önceki teogonilerden ayrılır. Anlatılarında esas mesele, tanrıların zalimliği, egemenliği ve müdahaleleri karşısında insanların mücadeleleri, eylemleri ve soyluluklarıdır. Tanrılar insanların işlerine müdahilse de, mutlak belirleyici bir rolleri yoktur. İnsanlar, tanrıların müdahaleleri karşısında etkindirler; kendi iradelerine güvenirler. Eserleri boyunca karşımıza çıkan, insanların başına gelenlerdir, insanların psikolojisi ve eylemleridir. Anlatılan, insanların hikâyeleridir:

“...Şeflerin tutkusu, açgözlülükleri; kavgaları, birbirlerine savurdıkları sövgüler ve yine yiğitlik, dostluk, sevgi ile yan yana korkaklık, böbürlenme, bencilik. İntikamdan daha güçlü olan merhamet, insanı tanrılar katına çıkaran ün aşkını dile getirir... Her şeyden öte, içinde ölümün hüküm sürdüğü bu şiir, yaşam sevgisini, ama aynı zamanda yaşamdan daha yüksek ve tanrılardan daha güçlü olan insan onurunu dile getirir.”²⁶⁸

Homeros'un, insan merkezli anlatılarının en önemli özelliklerinden birisi de kişilikleri yaratma gücüdür. Homeros'ta onlarca farklı insan kişiliğinin anlatımına şahit oluruz. Böylece farklı insanların temel davranışlarını, psikolojik durumlarını,

²⁶⁶ François Hartog, *Herodotos'un Aynası*, çev. Mehmet Emin Özcan, İthaki Yayınları, Ankara, 1997, s. 9.

²⁶⁷ Hartog, *Herodotos*, s. 10.

²⁶⁸ Bonnard, *Antik Yunan*, c. I, s. 39-40.

tepkileri ve fiziksel eylemlerini merkeze alabilmiştir. Homeros, insanı insana anlatma derdindedir. Bu, Herodotos'ta tarihin konusu haline gelecek olan, insanı anlama ve anlatma derdinin ilk dışavurumudur.

Herodotos, bir adım daha ileri gider ve insanı tanrılardan bağımsız şekilde kendi eylemleri, durumları ve reel olayları bağlamında, zaman – mekân içerisinde anlatır. Böylece, Yunan tarih yazımı geleneği kendinden önceki *teogoni* ve *mitik anlatı* türleri ile ilişkide gelişmeye başlamışsa da oldukça önemli bir kopuşu gerçekleştirir. Bu kopuş ile birlikte diyebiliriz ki, tarih bugünkü kimliğine kavuşur ve Herodotos ile birlikte *yerlerin, zamanların ve olayların bilimi*²⁶⁹ olarak tarih icat edilir.

Yunan geleneğine attığımız kopuş, en temelde tarihin konusu ve amacı noktasındadır. Tarihin konusu artık efsanevi kahramanların ve tanrıların işleri değildir; insanlar, insanların yaşamları ve insani eylemlerdir. Tarihi yazma amacı ve tarihin konusu, artık insani yaşam dünyası ve olaylarıdır. Tarihin amacı ise efsaneyi ya da hikâyeyi aktararak geçmişi kurmak değildir. Artık insanların yapıp ettiklerini *zaman ve mekân* gözeterek kayda düşmek, bunların nedenlerini sormak, anlamak ve açıklamaya çalışmaktır. Colingwood, Yunan tarih yazımı geleneği ile ilgili şunları söyler:

“Yunanlılar hem tarihin bir bilim olduğunu ya da olabileceğini, hem insan eylemleriyle ilgili olduğunu ve açık ve bilinçli bir biçimde kabul etmişlerdir. Yunan tarihi efsane değil, araştırmadır; insanın kendini bilgisiz saydığı konulara ilişkin belirli soruları yanıtlama çabasıdır. Teokratik değil, insancıdır; soruşturulan konular a theia değil ta anthropina**’dır. Dahası, soruşturulan olaylar şeylerin başlangıcında tarihsiz bir geçmişteki olaylar değildir: Şu kadar yıl önceki, tarihli bir geçmişteki olaydır.”*²⁷⁰

Şüphesiz, tarih alanına dair bu kopuşun arkasında oldukça önemli sosyo-kültürel değişim içerikleri söz konusudur. Antik Yunan dünyasında tanrılara dayalı yasalardan insan yapımı yasalara geçişi oluşturan siyasi değişimler, ticaret ile uğraşan kesimin yerleşik mülk sahibi kesime karşı üstünlük kazanmaya başlaması ve

²⁶⁹ Hartog, *Herodotos*, s. 11.

* Tanrı ile ilgili.

** İnsan ile ilgili.

²⁷⁰ R. G. Collingwood, *Tarih Tasarımı*, çev. Kurtuluş Dinçer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015, s. 51-52.

buna uygun düşünsel-kültürel yenilenmenin başlamasıdır. Tüm bunların tarih yazımı alanındaki karşılığı ise konunun ve amacın insan ve üzerinde yaşanılan reel dünya sorunları odaklı olmaya başlamasıdır.

Kısaca özetlediğimiz antik Yunan tarih geleneğinin en büyük temsilcisi ve hatta yaratıcısı, M.Ö.V. Yüzyılda tarih yazımını icat ederek adeta entelektüel bir devrim gerçekleştiren Herodotos'tur. Bir adım ilerleyerek söylendiğinde, Herodotos, yalnızca söz konusu tarih yazımı geleneğinin değil tarih dediğimiz alanın da yaratıcısı kabul edilir. Hartog bu durumu şöyle özetler;

*“Herodotos’un tarihyazımı işlemi, Herodotos’un Tarih’inin daha en başındaki sözcüklerde ortaya çıkar: Sanki bir yer ilk kez adlandırılmakta ve bu yer, o zamanın geçerli bilgileri ve söylem uygulamaları içine kazanılmaktadır. Bu ad Historie’dir... Cicero, kendi hesabına Latince Historia’yı kullanarak Herodotos’u “tarihin babası” tayin edecektir”*²⁷¹

Öyle gözükmemektedir ki bu durum entelektüel devrimdir; zira özellikle tarihten ne anlaşılması ve tarihin neyi anlatması gerektiği konusunda yeni bir kavrayış üzerinden, tarihin bilme alanı olarak inşası söz konusudur. Kavrayışın kendisine temel oluşturan ise, tarih sözcüğünün kökeni olan Grekçe *İstoria* sözcüğüdür. Herodotos’un sözcüğe kattığı yeni anlam ve içerik, düşünüş ve yaklaşımın da yenilenmesini getirmiştir. Doğan Özlem’in de belirttiği gibi;

*“İstoria sözcüğünü sadece doğal olaylara ilişkin birikim bilgisi anlamı ile sınırlamayıp, insanların ve insan topluluklarının başından geçenleri kaydetme yoluyla edinilen bilgi anlamında ilk kez Herodotos’un kullandığı görülür. Herodotos, yazdığı kitaba Istorias apodesis, yani tanık olunan ve haber alınan şeylerin anlatılması adını vermiştir. O, böylece istoria deyimini ağızdan ağıza aktarılan veya bizzat yaşayarak tanık olunan insani-toplumsal olaylar hakkında da kullanmış oluyordu ki istoria, insani toplumsal olayları aktarma ve kaydetme yoluyla edinilen bilgi anlamını ilk kez kazanmış bulunuyordu.”*²⁷²

Herodotos aracılığıyla gerçekleşen entelektüel devrim, antik Yunan dünyasının döngüsel zaman anlayışının karşıtlığına rağmen her zaman bir anlam taşımıştır. Antik Yunan metafizik görüşü, dünyadaki her şeyin değiştiği ve bu

²⁷¹ Hartog, *Herodotos*, s. 11.

²⁷² Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 17-18.

nedenle hiçbir zaman gerçekliklerinin bilinemeyeceği kabulü üzerine kurulur. Böyle olduğunda, değişim dünyasına ait olan insan eylemlerinin de bilinmesi gerekmez ve hatta insan eylemlerinin bilgisine dayanan tarih alanı da mümkün olamaz.²⁷³ Antik Yunan'ın metafizik görüşünün arka planında, evrenin hareketini dairesel ve sonlu hareket olarak kabul etmesi bulunur.²⁷⁴ Dairesel hareket, döngüsel zamanı getirir. Döngüsel zaman anlayışı da, tarihin kendisini bir bilme ve anlama alanı olarak görmeyi mümkün kılmaz. Zaten antik Yunan'da, değişen ve dolayısıyla gerçekten var olmamış şeylerin alanına ait olduğundan insani eylemlere dair bilgi de mümkün görülmez. Tarihe konu olan insani eylemlerin ve olayların bilgisi de bu nedenle pek bir anlam taşımaz. Dolayısıyla Herodotos ile karşımıza çıkan şey, genel antik Yunan ruhunun yansıması değildir. Söz konusu olan, Herodotos'un olması gerekeni görerek gerçekleştirdiği icadın ve döneminin getirdiklerinden beslenerek yöneldiği bir keşif alanının ortaya çıkışıdır.

Herodotos'un anlam ve önemi burada saklıdır. Ancak tarihi böyle kavramanın ve bilgi edinme alanı olarak inşa etmenin antik Yunan için tamamen anlamsız olduğunu söylemek de yanlıştır. Tarihsel-toplumsal koşulların gelişimi içerisinde Herodotos'un ulaştığı ve kavradığı şey, bir potansiyelin gerçekleştirilmesidir. Zira antik Yunan'da, her ne kadar değişen şeyin öz bilgisi mümkün kabul edilmese de, tarih aracılığıyla elde edilen bilginin insanın pratik yaşamı için yol gösterici ve yararlı olduğu reddedilmez. Hatta Herodotos'u güdüleyen de bu yararlı bilgileri elde etme arzusu olduğu söylenebilir.

Anna, antik Yunan tarih yazımı geleneğindeki figürlerden ve kaynaklardan beslendiğinden dönemi için olduğu kadar bugün için de oldukça önemlidir. Öncelikle tarihin uzun bir dönemi için adı sayılacak ilk ve tek kadın tarihçi olması bakımından önemlidir. Tarihi kuran eril söylemin içerisine dâhil olup, bu söylemin içerisinden yükselerek kendine has nitelikleri ile varolmuş olması bakımından da önemlidir.

Kadının toplumsal ve politik alanda ciddi biçimde sınırlandığı dönemde adını duyuran ve kendini gösteren Anna, bir kadın için en önemli problemi, yani kadını evcil alana hapseden zihniyeti yaran bir eylem gerçekleştirmiştir. Eserinin tarihsel değerlerinden biri, Anna'nın cinsiyeti nedeniyle karşılaştığı sınır ve yasaklara

²⁷³ Collingwood, *Tarih Tasarımı*, s. 54.

²⁷⁴ Alexandre Koyre, *Bilim Tarihi Yazıları*, çev. Kurtuluş Dinçer, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2004, s. 211-212.

rağmen vazgeçmemesinde yatmaktadır. Bu sınırlar temel olarak kadının politik söyleme dâhil olmasına karşı olan normatif kültürel yasalar ile çizilir.²⁷⁵ Anna, en temelde cinsiyetinin toplumsal sınırlarını ihlal eder. Politikayla ilişkisini, politik ilgisini ve politik bakışını desteklemek için her türlü düşünsel ve eylemsel mücadeleyi daima sürdürür.²⁷⁶ Erdemli ve bilge kadınlardan etkilenecek büyür. Tıpkı feminist kadınlar gibi, beklemek yerine kendisi aktif olmayı seçer.²⁷⁷ Dolayısıyla sıra dışı ve ayrıcalıklı kadın olarak hem kendi konumunu hem de ailesindeki kadınların namını korumaktadır. Bu anlamda gerçekten de bir proto-feminist karakterdir.²⁷⁸

Anna eserinin edebi nitelikleri dolayısıyla edebiyat çalışmalarına konu olmuş olsa da kesinlikle kadın tarihçidir. Bu, özellikle vurgulanmalıdır. Zira eserinin edebi niteliklerinin gücü nedeniyle onu ikinci sınıf tarihçi ya da tarihçiden ziyade bir edebiyatçı olarak görme ihtimali de düşük değildir. Ancak bunun Anna'nın tarihçi kimliğini zedelemesine izin vermemek gerekir. Zira Anna'nın yapıtı tarihin düpedüz kendisidir.²⁷⁹ Onun tarihçiliği konusundaki vurgu, Vilimonovic ve Orlov'un şu pasajında net bir şekilde ifade edilir:

*“Her ne kadar Anna Komnena'nın başlangıçtaki algılanışı, mümkün anakronik yorumlarla çerçevelenmiş biçimde kadın bir yazar gibisinden olsa bile, onun tarihini edebi çalışma olarak adlandırdığımızda edebiyattan ya da bir kurgu çalışmasından bahsetmiyoruz: Yeni bir bütünlük dizisi içeren konuları; bir tür olarak tarih kavrayışıyla ilişkililmesi; tamamen erkeklerce-yönlendirilmiş-konuların domine ettiği bir alan olarak kadir-i mutlak erkek söylemin anlatıma dayalı bir temsiliyle ilgilenmesi, bu nedenlerle Anna Komnena'nın kadın tarihçi olduğunu savunuyorum...”*²⁸⁰

Anlaşılabacağı üzere, Anna birçok önemli niteliği taşıyan bir tarihçidir. Anna'nın tarihçi kişiliği ve niteliklerine dair vurgu, onun tarihçiliğini incelememizin tarih alanı açısından ne kadar gerekli ve önemli olduğunu da gösterir.

²⁷⁵ Michael Strain, “The Author in Middle Byzantine Literature”, ed. Aglae Pizzone, *Diogenes* 3, Boston/Berlin, 2014, s. 266.

²⁷⁶ Larisa Vilimonovic & Larisa Orlov, *Gendering Politics – The Female Authorial Voice of Anna Komnene*, Udruženje za Istorijsku Društvenu, Beograd, 2015, s. 10.

²⁷⁷ Gisela Notz, *Feminizm*, çev. Sinem Derya Çetinkaya, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012, s. 38.

²⁷⁸ Connor, *Bizans'ın Kadınları*, s. 359.

²⁷⁹ Samih Rifat, “Sekiz Yüzyıllık Bir Tanıklık: Aleksiad”, *Cogito (Bizans Özel Sayısı)*, sy. 17, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 249.

²⁸⁰ Vilimonovic & Orlov, *Gendering Politics*, s. 11.

Anna'nın eseri, Antik Yunan tarih yazımının temel özellikleri ile bilinçli bir bağa ve Homerosçu anlatım özellikleri ile Herodotosçu tarih yazıcılığının birleştiği tarihçiliğe işaret eder. Nispeten basit ortaklığa işaret edersek, Anna'nın eserinin önsözü ilk uğraktır. Anna, *Alexiad'* da kendini ve eserini tanıtan yazısını kaleme alır. Biz önsöz geleneğini ilk kez Yunan tarihçilerde, özellikle de Herodotos ve Thukydides'in eserlerinde görürüz.²⁸¹ İlk olarak ve Anna'nın kaleme aldığı tarzda önsöz yazısı Herodotos'ta karşımıza çıkar. Herodotos da, eserinin başında kendisini ve yapıtını tanımlayan giriş yaparak eseri neden kaleme aldığını anlatır. Bu bölümü, rahatlıkla eserin amacını ve yöntemini tanıtmak amaçlı önsöz olarak kabul edebiliriz. Anna Komnena da kaleme aldığı önsözde aynı tarzı ve içeriği benimser.

Herodotos, *Tarih*'e başlarken, ismini ve nereli olduğunu belirterek eserini tüm insanlara sunduğunu ilan eder. Ardından, “*insanoğlunun yaptıkları zamanla unutulmasın ve gerek Yunanlıların, gerekse barbarların meydana getirdikleri harikalar bir gün adsız kalsın*”²⁸² diyerek eseri kaleme alışının yegâne amacını bildirir. Bu amaç, bütün tarih alanına anlamını ve işlevini veren tanımı da içerir. Başka bir deyişle Herodotos, eserini yazma amacını sunarken, tarihin niye yazılması ve varolması gerektiği konusunda da mutlak belirlenimi ortaya koymuştur. Aynı tarz giriş veya kısa önsöz Anna tarafından da kullanılır. Anna'da *Alexiad'*a başlarken kendisini, nereden ve kimlerden olduğunu tanıtarak başlar. Böyle bir başlangıç, tarihçi için ilk kayıttır. Herodotos gibi Anna da, tarihin ne zaman kim tarafından kaleme alındığını kaydederek işe başlar ve konusu ile amacını ifade eder. Hatta o kadar benzerdir ki, Herodotos'un tarihin belirlenimi olarak ortaya koyduğu ifadelerin bir başka şekilde ifade edilişi bile mevcuttur:

“...Yazdığım bu yapıtta, babamın yaptıklarını anlatmak istiyorum; bunlar - gerek bir kez erk'in sahibi olduktan [taht'a geçtikten] sonra yaptıklarının tümü, gerek taç giymesinden önce, başka [kendinden önceki] imparatorların hizmetinde iken yaptıklarının tümü sessizliğe terkedilmemeli, ne de bir unutulmuşluk denizine götürülüyormuş gibi zamanın akışıyla sürüklenip gitmeli.”²⁸³

²⁸¹ Tuğçe Müge Sakarya, *Niketas Khoniates'in Eseri Historia'daki (1118-1206) Türk İmajı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 68.

²⁸² Herodotos, *Tarih*, s. 5.

²⁸³ Komnena, *Alexiad*, s. 10.

Kendi çağının çok üstünde kavrayış ve birikime sahip olan Anna, tarihi, bilgi alanı olarak inşa eden Herodotos'un bilinci ve ciddiyeti ile oldukça örtüşür niteliklere sahiptir. Hatta tarihin insani yaşam ve bilme için ne kadar önemli olduğuna dair doğrudan tariflere de sahiptir:

*“Ne var ki tarih bilimi, zamanın akışına karşı koyan sarsılmaz bir benttir: O, zamanın karşı konulmaz akışını bir bakıma durdurur; bu akıp gidiş sırasında olan bitenlerden, akıntı üstünde yakalayabildiklerini kollarına alıp tutar ve onların, sonsuza dek orada kalmak üzere unutulmuşluğun derinliklerine kayıp gitmesine asla izin vermez.”*²⁸⁴

Anna tüm bilgisini, niteliklerini ve fikriyatını Yunan tarih yazımı geleneğine dair birikimine borçludur. Helen kültürünü ve eserlerini özellikle okuyup benimsemiş birisi için niteliklerinin çoğunu doğrudan Herodotos'un kendisinden öğrendiğini söylemek mümkündür.

Söz konusu nitelikleri, Collingwood'un tarihin ve tarihçinin dört temel özelliği olarak belirttikleri üzerinden anlamak yararlı olur. Dört özellik; bilimsel olmak, insancı olmak, ussal olmak (kanıta başvurmak), kendini açığa vurmak, yani insana insanı anlatmak için varolmak.²⁸⁵ Bu özellikler, belli derecelerde Herodotos'ta mevcuttur. Her ne kadar bugünkü anlamıyla mevcut değilse de, kendi döneminde olay ve olgulara dayalı anlatım sunması, Herodotos'u bilimsellik niteliği ile ilişkilendirir. İnsancı olması ise zaten Herodotos'a atfedilen kopuşun en kritik noktasıdır. Diğer yandan kanıt konusunda bugünkü somut veri ve delil söz konusu değilse de, kurgusal ve efsanevi referanslar da söz konusu değildir. O dönem için tek kanıt olarak görgü tanıklarının anlatımları ve birebir gözlemdir. Herodotos, her ne kadar kanıt konusunda sessiz ise de, bunlara dayandığını söylemek mümkündür. Son olarak, insana insanı anlatmak da Herodotos'un bütün amacının tarifidir. Dört özelliğin bir araya gelmesindeki motivasyon ise, her Yunan tarihçisinin söyleyeceklerinin nitelik açısından önemiyle ilgilenmesidir. Tarihçinin görevi, geçmişteki önemli olayların anısını korumak ve olguları güvenilir ve etkileyici şekilde sunmaktır. Zira tarihçi anlattığı geçmiş olayların gelecek açısından belli bir

²⁸⁴ Komnena, *Alexiad*, s. 9.

²⁸⁵ Collingwood, *Tarih Tasarımı*, s. 52.

önem taşıdığını düşünmektedir. Anlatılar okuyucuya bir şey öğretmiyorsa, geçmiş olayların önemi yoktur.²⁸⁶

Dört özellik, belirgin biçimde Anna'da gözükmektedir. Hatta Herodotos'un sahip olduğu derecelerle neredeyse aynı seviyededir. Anna da olay ve olguları anlatır ve kendisinin birkaç kez vurguladığı üzere objektifliği gözetmesi bakımından belli bir bilimselliğe sahiptir. Diğer yandan, Anna'da insan merkezlik aşikârdır. Ayrıca kanıt gösterme konusunda Herodotos ile benzer yanları vardır. Eseri boyunca kanıtlarının güvenilirliği ve bildiklerinin doğruluğu konusunda güven verme amacını güder. Kanıtları, genel olarak görgü tanıklarının anlatımları ve kendisinin doğrudan gözlem ve deneyimleridir ki bunlar, o dönem için doğrudan kefil olup güvenilirliğine ikna edebileceği en önemli kanıt çeşitleridir. Eserinin önsözünde tanık olmadığı olayları, o dönemde yaşamış, seferlere ve savaflara katılmış kişilerden duyduklarını referans alarak anlattığını söylemektedir. Buna ek olarak, kanıta başvurmak anlamında kendisinden önce ve döneminde yazılan birçok eserden yararlanır. Örneğin; dönemin ünlü tarihçilerinden Psellos'un *Khronographia*'sında İmparator III. Romanos'u öven bölümü geniş ölçüde kullanmış, orada söylenenleri babasını övmek için uyarlamıştır. *Alexiad* boyunca Anna'nın sık sık Psellos'tan etkilendiğine dair kanıtlar göze çarpar. Psellos'un zekâsı ve bilgisine hayran olan Anna, onun *Khronographia*'sını iyi bilmektedir.²⁸⁷

Sonuncu özellik Anna'nın eserini kaleme alma amacının Herodotos ile benzerlik göstermesidir. *Alexiad*'da açık bir şekilde yazar okuyucuyla adeta konuşur. Bir insan olarak kendini ve dönemi içerisinde önemli gördüğü tüm insanları, onların yaşamlarını, kararlarını ve duygularını diğer insanlara anlatır. Bir tarihçinin tüm bunları nasıl yapması gerektiğine dair belirlenimlere sahiptir:

“Gerçekten tarihçiliği üstlenen kişi, kendisinin [söz ettiği kişiler hakkındaki] gerek hoşlanma eğilimlerini gerek nefret duygularını unutmalıdır ve nice kez düşmanlık duyduğu kişileri, onların yaptığı işler öyle gerektiriyorsa, en büyük övgülerle göklere çıkarmalı; buna karşılık nice kez kendisinin, en yakın hısımlarını, eğer onların davranışlarında ki kusurlar bunu gerektiriyorsa kınamalıdır.”²⁸⁸

²⁸⁶ Arnaldo Momigliano, *Modern Tarihçiliğin Klasik Temelleri*, çev. Güneş Ayas, İthaki Yayınları, İstanbul, 2011, s. 29.

²⁸⁷ Connor, *Bizans'ın Kadınları*, s. 344.

²⁸⁸ Komnena, *Alexiad*, s. 11.

Anna'nın yaşadığı çağda olup bitenler anlatılmaya ve yazılmaya değer olaylardır. O, amacının yazarlık yeteneğini sergilemek değil, gelecek kuşaklara önemli bilgiler aktarmak olduğunu, aksi takdirde zaman içerisinde kaybolup gideceklerinden emin olduğunu söyler. Bu anlamda, antik Yunan'da tarihin bilgi alanı olarak kabul edilişi ile açık bir şekilde ortaklaşır.

Fikri, kalemi ve eseriyle hizmet eden Anna²⁸⁹, her fırsatta bir tarihçi olarak tarih yazmanın bilincinde olduğunu hissettirir. Tarihçiliği üstlenen kişinin büyük bir sorumluluk altında olduğunu, iyi ve kötüyü yan tutmadan anlatması gerektiğini, hissiyatın tarihçilik işine karıştırılmamasını söyler. Bahsettiği meziyetlerin kendisinde olduğundan emindir. Bir tarihçi olarak, dostlarını, düşmanlarını, sözlerinden incinenleri ya da gururlananları gerçeği anlattığı yönünde ikna derdinde olması da, bunu kabul ettirmek istemesindendir.²⁹⁰ Yanlış anlaşılmaktan ve haksızlığa uğramaktan korkar. Sürekli kendini savunma durumundadır. Bizzat şahit olmadığı olayları yazarken kanıt olarak, bahsi geçen olaylara tanıklık eden kişileri gösterir. Bütün ciddiyetinin yanı sıra *Alexiad*'daki aşırı duygusallığı ve melankolisi açıkça hissedilir.²⁹¹ Örneğin; "...daha mor odada kundakta iken bile nice çilenin içine dalmış bulunuyordum, öyle diyebilirim; nice kez acıklı bir kader bana musallat olmuştu; ötesi, ah! ne felaketler, ne yıkımlar!"²⁹²

Yazarımız her ne kadar eserini tarihçi bilinciyle yazdığını söylemiş olsa da, eksik ve çelişkiler mevcuttur. Bunlar genellikle bölümler arasında çelişen bilgilerden ve tarihler konusundaki aksaklıklar ya da uyuşmazlıklardan ileri gelir. Türkçe baskısının çevirmeni Bilge Umar'ın tespit ettiği örnekler bu konuda aydınlatıcıdır:

"İzmir'de egemenlik kuran Türk Beyi Çaka'nın, Haçlı seferi öncesinde kendi damadı Kılıç Arslan tarafından öldürülmesini 9. kitapta anlattığı halde; 11. kitapta Haçlılara karşı Selçuklu Türklere İznik'te ve Eskişehir ovasında yenilgiye uğradıktan sonra, İmparator Alexios Komnenos'un Batı Anadolu'yu İzmir'den başlayarak geri almak için gönderdiği donanmanın İzmir'e varışında Çaka hala orada imiş gibi anlatım kullanır."²⁹³

²⁸⁹ Altınay, *Bizans İmparatorçeleri*, s. 77.

²⁹⁰ Komnena, *Alexiad*, s. 11.

²⁹¹ Connor, *Bizans'ın Kadınları*, s. 331.

²⁹² Komnena, *Alexiad*, s. 13-14.

²⁹³ Komnena, *Alexiad*, s. 7.

Anna sarayda yetişen ve saray dışına pek çıkmayan bir prensesdir. Doğal olarak Anadolu'yu çok fazla tanımaz. Bu durumun izlerini eserinde görmek bir bakıma gayet doğaldır. Eleştiri alır yanlarından birisi de, okuyucunun aklına takılabilecek olan soruları yanıtsız bırakması ve tarih verme konusundaki cimriliğidir. Anna olayları peş peşe sıralamaz. Kompozisyon oluşturarak verir; Homerosvari yazar. Ancak şu da bir gerçektir ki olayların kesin tarih belirtilerek verilmemesi durumu, Bizans tarihçilerinde sık sık karşımıza çıkar. Aynı şey, Anna için çoğu yerde geçerlidir. Kesin tarih, ancak *Alexiad*'daki dağınık ipuçları takip edilerek ortaya çıkarılabilir.²⁹⁴ Örneğin; “6589 yılının Nisan ayında, Dördüncü “Taşınmaz mallarda vergi değeri biçme dönemi”nde, Paskalya için kurbanlık kuzu kesip yediğimiz gün, kutsal Perşembe günüydü.”²⁹⁵

Eserinde çeşitli eksiklikler, çelişkiler ve hatalar bulunmasına rağmen, hiçbiri Anna'nın tarihçiliğine gölge düşürebilecek nitelikte değildir. Zira bunlar, neredeyse tüm tarihler için söz konusu sorunlardır. Tarihçi, her ne kadar nesnel, bilimsel ve objektif olma kaygısında ise de eninde sonunda öznel bir kişiliktir. Aktarılan herhangi bir fikrin, yorumun ve bilginin söz konusu öznelliğin olası etkilerinden mahrum olması pek mümkün değildir. Sosyal ilimlerin, tabiat ilimlerinin anladığı manada objektif ilim haline getirilmesi mümkün değildir.²⁹⁶ Dolayısıyla Anna, eksikleriyle ve yetkinlikleriyle tarihçiliği ve bir tarihçi olarak gücü bakımından tarihsel yerini korur.

Anna'ya göre tarihçi donanımlı olmalıdır. Tanrı inancı ve dini ritüellere saygısı oldukça yüksek olan Anna, seküler bilgi ve soruşturmaya da sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bağlılığının en önemli kanıtı felsefeye ve felsefî eserlere olan bağlılığıdır. Önsözde, kendinden bahsederken, Helen dili hakkında derin bilgi sahibi olduğundan, felsefeye ilgilendiğinden, Aristoteles ve Platon okuduğundan bahseder. Bir tarihçinin felsefeye olan ilgisinin önemini Edward Gibbon da şu sözlerle açıklar: “Felsefeciler her zaman tarihçi olmasalar da en azından tüm tarihçilerin birer felsefeci olması umulmalıdır.”²⁹⁷ Bu bağlamda Anna donanımlılık meselesinde tamamen haklıdır.

²⁹⁴ Sakarya, *Türk İmajı*, s. 72.

²⁹⁵ Komnena, *Alexiad*, s. 88.

²⁹⁶ Şahin Uçar, *Tarih Felsefesi Sohbetleri*, Esra Yayınları, Konya, 1995, s. 28.

²⁹⁷ Southgate, *Tarih: Ne ve Neden*, s. 13.

Anna'nın Heredotos dışında tarihçiliğinin önemli başka niteliklerini anlamaya katkı sağlayacak bir diğer antik Yunan tarih yazımı geleneği temsilcisi vardır: Homeros. Anna 12. Yüzyıl Bizans tarih yazarları içerisinde, edebî açıdan en süslü ve şiire en yakın anlatım tarzını kullanan tarihçilerden biridir. En çok atıfta bulunduğu ve en çok etkilendiği kişi olan Homeros ise tarihsel olarak şiir ve tarihin ilk birleşim noktası olarak kabul edilir. Hem *İlyada* hem de *Odysseus* adlı anlatılarında efsaneleri, mitleri, şiirsel betimlemeleri ustalıkla kullanır ve tüm bir hikâyeyi bir tarih anlatısı olarak örgütler. İşte bu nitelikleri ile oldukça özgün bir yeri olan Homeros, Anna'nın tarihçiliğine de oldukça önemli etkileri olmuş bir figürdür.

Anna'nın *Alexiad*'da kullandığı dil, yazarın yaşadığı dönem için *elit* sayılabilecek, günlük konuşma formuna zıt bir dildir.²⁹⁸ Anlatımı zengindir. Şunu söylemek gerekir ki klasik tarihyazıcılığının iki özelliği -süslü yazmak ve kahramanlık olaylarına yaslanmak- Ortaçağ yazarlarında oldukça sık rastlanan bir durumdur.²⁹⁹ Bunun yansıması Anna'da da görülür. Dil zenginliğinin en önemli nedeni, benzetmeler ve anlatımı etkili kılacak süslemeler yapmayı gözetmesidir. En büyük yardımcısı Homeros'un etkisi açık olarak hissedilir. Homeros, Anna'yı kişilik yaratmadaki ve bu kişilikleri tasvirindeki gücü ile etkiler. Homeros gibi efsane anlatıcısı olmadığından kişilik yaratma konusunda refleksi ya da ihtiyacı yoktur. Ancak, anlattığı insanların kişiliklerini tasvir ve aktarma konusunda Homeros'tan beslenir.

Alexiad'da oldukça başarılı portreler çizer; hatta daha önce kişilikleri ve görünüşleri hakkında neredeyse hiçbir bilgi bulunmayan kişileri canlandıracak kadar başarılı şekilde tasvir eder. Hiç tanımadığı Robert de Guiscard için bu durum geçerlidir. Saray içinden soylu akrabalarını ele alır. Dış görünüşler ve daha da zoru kişilik özellikleri çarpıcı biçimde aktarılır. En çok üzerinde durduğu kişilerden biri büyük annesi Anna Dalassena'dır:

“İlkçağın onca sözü edilen ünlü kadınlarına, tedbirliliği yönünden, tıpkı yıldızlara göre güneş gibi, üstündü. Hele onun yoksullara gösterdiği acımayı ve

²⁹⁸ Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s. 553.

²⁹⁹ March Bloch, *Feodal Toplum*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005, s. 163.

gereksinim içindekilere karşı elinin açıklığını, hangi anlatım canlandırabilir. ...derin düşüncelere dalmaya doğuştan eğilimi vardı...”³⁰⁰

Yaptığı tasvirler, Anna’nın özellikle söz sanatlarını ne kadar etkili bir şekilde kullandığını gösterir. Bunun bir örneğini Homeros’un anlatıcı olma özelliğinden ileri gelen anlatılanı kişileri konuşturarak, canlandırma yeteneğinde görürüz.³⁰¹ Homeros’un her iki eserinde de anlatılanlar, hikâye içerisindeki kişiler konuşturularak bir sahnede canlandırılıyormuş gibi verilir. Tüm olup biten, bir anlatıcının monolitik aktarımı ile verilmez. Anlatı içerisindeki her kişi, diyalojik anlatı ağının içerisinde etkin olarak rol alır ve anlatılan bu şekilde canlı kılınır. Anna’nın anlatımına çeşitlilik kazandıran bir başka öge de, işte budur. Eserinde önemli kişilerin düşüncelerini, kişileri konuşturmak suretiyle vererek, anlatı olarak tarih eserinin en önemli gerekliliğini sağlamış olur. Bu durumu örnekle açıklayalım:

“Çoğu kez ona hayranlık duyardım ve bu duygu ile bir gün ona şöyle dedim: Sen kendi kendine nasıl oluyor da böylesine yüce dorukları gözlemlemeye çabalıyorsun? Ben ise böyle şeyleri kulağımın ucuyla bile dinlemeye cesaret edemiyorum. Bu adamın yazdıkları öylesine derin düşünceler yansıtmış ve öylesine ruhun içinden geliyormuş ki, okuyanın başını döndürüyormuş. O güldü... Bu ürküntü övgüye değer biliyorum, ben de bu kitapları incelerken titremekten kendimi alamıyorum. Yine de kendimi onlardan ayıramıyorum. Sana gelince biraz sabret, önce diğer yapıtlara eğilecek sonra bunların da tadından nasipleneceksin.”³⁰²

Anna’nın Homeros ile ortaklaştığı bir diğer nokta da, mitik benzetmeleri çok kullanması ve tanrıların insan işlerine müdahilliğini gözetmesidir. Mitolojik öğeler, kehanetler ve efsanevi deyişler eserde oldukça etkindir. Örneğin, Homeros’un destanlarına bakıldığında yüksek bir hayal gücü ile tanrıların ve insanların yan yana getirildiği görülür.³⁰³ Homeros’a en çok atıfta bulunduğu noktada da burasıdır. Homeros, anlatılarında efsanevi ve mitik öğeleri büyük ustalıkla kullanır. Hatta birçok mitik benzetme ve tasvir bizzat kendisi aracılığıyla kazandırılmıştır. Anna da Homeros’un zengin benzetme ve tasvirlerinden olabildiğince yararlanır. Bir iki örnekle; *“Homeros'un deyişini kullanacak olursak, sevindi kocaman bir ava gözü*

³⁰⁰ Komnena, *Alexiad*, s. 114.

³⁰¹ Connor, *Bizans’ın Kadınları*, s. 339.

³⁰² Komnena, *Alexiad*, s. 175.

³⁰³ Başak Bilgin, *Homeros Destanlarında Kadın*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2004, s. 38.

*ilişen aslan gibi” – “Homeros olsaydı, bu kalabalığı kovan kovan çıkan arılara benzetirdi.”*³⁰⁴

Anna, mitik benzetmeleri bir inanış veya kendi inancına dâhil öğeler olarak kullanmaz. Tamamıyla edebi amaçlı kullanır. Homeros’a dair atıflarını büyük ölçüde, *Homeros gibi söylersek* ya da *Homeros’un dediği gibi* şeklinde ifadeler eşliğinde kullanır. Bu da mitik öğeleri ve benzetmeleri kullanma konusundaki temel kaygısının edebi olduğuna işaretir.

Anna, eleştirelilik anlamında yetersizdir. Ancak bu durum değerlendirilirken, bir Bizans Prensesi olmasını ve imparatorluğun otoritesini göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Zira her dönemde olduğu gibi Anna’nın döneminde de tarihçilerin eleştireliliği, iktidarın kendi hassasiyeti nedeniyle sınırlıdır. Tarihçi; yan tutmayıp nesnel davranmak istediğinde bile, içinde yaşadığı toplumun siyasal ve ideolojik tutumlarından etkilenir.³⁰⁵ Anna’da bunun en somut örneklerinden biri, kendilerinden olmayan herkesi barbar olarak nitelendirmesindedir. Anna, bir yabancının barbarlığını, eğer o kişi imparator Alexios’un çıkarlarına karşı geliyorsa, vurgular. Buna karşılık eğer sözünü ettiğimiz yabancı Alexios’un çıkarları için çalışıyorsa, Anna artık o kişiye barbar demez; etnik geçmişini herhangi bir olumsuz yorum yapmadan kısaca belirtir.³⁰⁶ İfadelerini de devlete bağlılığı ve kendi amaçları üzerinden kurar. İmparator kızıdır; hırsı, iktidar mücadelesi ve siyasi duruşu vardır. Eserinde kardeşine karşı sert tutumu da aslında ona karşı düşmanlığının sonucudur. Bir tarihçidir; ama elbet bir insandır da.³⁰⁷

3.2. Anlatıcılığın Nitelikleri ve Hitabeti

Alexiad, bir kadın tarafından Rönesans öncesinde yazılmış en başarılı tarih metinlerinden biridir.³⁰⁸ Eserde kullanılan dil, yazım özellikleri, hitabet ve varolan içerik, bunun en önemli göstergeleridir. İçeriğinde ise özellikle hitabet ve yazım nitelikleri başat rol oynar. Zira Rönesans sonrasında 19. Yüzyıla kadar bakıldığında, bir tarih metninin bu derece epik ve akıcı şekilde kaleme alındığını görmek pek mümkün değildir. Beslenen kaynaklar ve kaynakların işlenme gücü, oldukça yetkin bir anlatım tarzını oluşturur. Homeros örnek alınır; okur, renkli ifadeler, mecazlar ve

³⁰⁴Komnena, *Alexiad*, s. 169, 182.

³⁰⁵ Sakarya, *Türk İmajı*, s. 81.

³⁰⁶Koray Durak, “Anna Komnena ve Barbarlık Kavramı”, *Toplumsal Tarih*, sy.131, İstanbul, 2004, s. 31.

³⁰⁷Edward H. Carr, *Tarih Nedir*, çev. Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 42.

³⁰⁸Connor, *Bizans’ın Kadınları*, s. 329.

söz sanatlarıyla öykünün içine çekilir. Aristofanes ve Aristoteles gibi eski Yunan düşünürleri ve kutsal kitaplardan alıntılar yapılarak anlatımın nitelikleri zenginleştirilir.

Anna bir tarih yazarından fazlasıdır. Tıpkı Heredotos gibi tarihin, gerçekleri anlatması gerektiğini ileri sürerken diğer yandan şiirsel bir dil kullanır.³⁰⁹ Anlatıma ve anlatımın okuyucuya olan etkisine büyük önem verir. Okuyucuyu hayli önemser. Anna, okura ulaşmak ile okurun metne ulaşması arasında ayrım gözetmez. Bu kadar incelikli ve hassas yaklaşımı sayesinde de eser oldukça canlı bir yazıma kavuşur. Anlattıklarının doğruluğu ve nesnelliği tartışmalı olabilirken, anlatımının canlılığı ve etkileyiciliği kesinlikle tartışılmayan bir konudur:

*“Alexiad görece öncülü ve ardılı bulunmayan bir eserdir. Hem yazarının bir kadın, üstelik de prenses olması itibarıyla, hem kitabın anlatılanlardan yıllar sonra, bir manastırda yazılmış olması açısından hem de kullandığı dil ve edebi ağırlığı dolayısıyla Anna Komnena’nın öncesinde ya da sonrasında Bizans’ta bu tür bir esere rastlanmamaktadır.”*³¹⁰

Alexiad yalnızca tarih metni değildir; aynı zamanda biyografi ve destansı bir anlatıdır.³¹¹ Elbette klasik destanlardaki efsanevi ve mitik içerikler burada yoktur. Zira yalnızca insanların reel yaşam olayları ve eylemleri anlatılır. Anna’yı özgün ve güçlü kılan, insani olaylar bütününe böylesine destansı dille aktarabilmesi ve bunu bir tarih metninin gereklerine mümkün olduğunca hasar vermeden gerçekleştirebilmesidir.

Homeros’un şiirsel anlatımı ve özgün kalemı Anna üzerinde oldukça etkilidir. Ancak Anna’nın olayları anlatım ve aktarma gücü ayrıca övgüyü haketmektedir. Zira Homeros, çok tanrılı kültürün efsane ve mitlerle dolu dünyasında istediği gibi at koşturmanın en yaratıcı figürüdür. Eserinin gücü, söz konusu dünyanın imkânlarından iyi beslenebilmesi ile ilişkilidir. Ancak Anna, tek tanrılı ve katı kurallı dinsel kültürün içinde yaşar. Böylesi bir kültürün içinde, kadın olarak, Homerosvari anlatım tarzını oluşturabilmesi ve tarihçi kimliğini de zedelemeyen gerçekleştirebilmesi ayrıca övgüyü hakeder. Anna, eserindeki mitik, efsanevi öğeleri kendi dini inancıyla ve toplumsal dini kabullerle hiçbir şekilde ters düşmeyecek

³⁰⁹ Serpil Oppermann, *Postmodern Tarih Kuramı: Tarihyazımı, Yeni Tarihçilik ve Roman*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 34.

³¹⁰ Çağlan, *Bizans Edebiyatında Düzyazı*, s. 71.

³¹¹ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 193.

şekilde örgütler. Kendine özgü üslubu vardır. Metnin zorluğu, anlatımın rahatlığıyla dengelenir. Anlatılan hikâyeler çoğu yerde gayet akıcıdır. Okurun ilgisini çekmek için esere yer yer abartılar katar. Bunu yaparken de dil ve sözcük oyunları kullanır.³¹² Bu nitelikleri sayesinde, sadece o dönem için değil, kendinden önce ve sonraki dönemlerde de alanında yazılmış en iyi tarih metinlerinden biridir.

12. Yüzyıl Bizans İmparatorluğu kadınlarının aldıkları eğitim sınırlı olmasına rağmen, Anna hem iyi eğitim alır hem de kendi çabalarıyla eğitimini ilerletir. Anna, Bizanslı kadınlar arasında aldığı benzersiz eğitim ile ünlüdür.³¹³ Böylelikle bir kadın olarak dönemin erkek tarihçileriyle kıyaslandığında bilgi, birikim ve anlatım olarak hiçbirinden aşağı kalmamayı başarır. Bu bakımdan yapıtı Psellos, Bryennios, Kinnamos ve Akominatos gibi zamanın erkek tarihçilerinin yapıtlarıyla karşılaştırılabilir.³¹⁴

Alexiad, Anna'nın bilgi birikimini gösterir şekilde Herodotos ve Homeros gibi ünlü tarihçi/şairlerden alıntılarla doludur. Ancak alıntılar, göndermeler ve anlatım tekniğinin nitelikleri ile ilgili kısımlar söz konusu olduğunda Homeros'un egemenliği barizdir:

*“Babasının öyküsünü karmaşık askeri tarihçe bağlamında aktarmayı seçmesi, Homeros destanlarının da böyle olmasından kaynaklanır. Homeros gibi okuyucunun hoşgörüsüne sığınırken, yalnızca kendi işini değil, aynı zamanda anlaşıldığı kadarıyla anlatımın zor bir kısmıyla boğuşmak zorunda kalan okuyucunun işini de övmektedir. Bu talebiyle seyircisini de yüceltir. Anna'nın Homeros'tan alıntı yapması veya onun cümlelerini değiştirerek kullanması, Alexiad boyunca kendini ilişkilendirmek adına başvurduğu ana edebi araçtır.”*³¹⁵

Alexiad oluşturulurken aynı zamanda edebiyata dair kurallar göz önünde bulundurulur. Dolayısıyla edebiyat alanında çalışan kişiler tarafından da incelenmeye değer görülür. Edebiyat alanından yapılan çalışmalar ülkemizde de mevcuttur. Hatta dünya ölçeğinde, Anna'nın bir edebi eser ortaya koyduğunu düşünecek kadar ileri giden edebiyat çalışmaları söz konusudur. Bu tür çalışmaların dayandıkları nokta, Anna'nın tarih türünün kendi yazım kurallarına doğrudan bağlı olmamasıdır; hatta bu

³¹² Çağlan, *Bizans Edebiyatında Düzyazı*, s.70.

³¹³ Elisabeth Michelle Rolston, *The Imperial Character, Alexius I Comnenus and the Byzantine Ideal of Emperorship*, Universty of Canterbury, Christchurch, 2016, s. 23.

³¹⁴ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 192.

³¹⁵ Connor, *Bizans'ın Kadınları*, s. 341.

yazım türünün sınırları ile oynar gibi görünmesidir.³¹⁶ Anna eserini, XI. ve XII. Yüzyıl yazarlarının tipik özelliği haline gelen bir tarzda kaleme alır. Yine de kendine has yazım tarzı hayatı boyunca aldığı eğitim ve yaşadıklarıyla şekillenir. Homeros tarzında yazar ve *İlyada* ve *Odysseus*'dan sık sık alıntılar yapar. Dili ağır ve süslüdür. Yalın bir anlatımı yoktur fakat okuyucuya tamamen yabancı da değildir. Sıklıkla kendinden notlar ekler. Kimi yerlerde okuyucuyla konuşuyormuş havası verir. Anlatımındaki heyecan ve samimiyet okuyucuyla bütünleşmesini sağlar ki bu da onu, tarih alanında olduğu kadar, edebiyat alanında da önemli bir mevkie yerleştirir:

*“Anna Komnena'yı bir tarih yazarından fazlası yapan özelliği, anlatıcıya ve anlatıma gösterdiği özen ve dikkattir. Kısacası, neyi anlattığıyla olduğu kadar, belki daha çok nasıl anlattığıyla ilgilenir ve bu özellik onu, neredeyse bir edebiyatçı yapar.”*³¹⁷

Pasajda net bir örneği görülen türden yorumlar, eğer Anna'nın eseri dil ve edebi anlatım kuralları bağlamında sıkıştırılırsa geçerli olabilir. Ancak böyle bir sıkıştırma temel eksiklikler içerecektir: Anna'nın politik hedefleri, eserini yazma amacına dair bildirimleri, eserinin hatırlatma ve anlatma temelli bir tarih metni olarak kaleme alındığı yönündeki açık ibareleri vs. Bu da *Alexiad*'ın politika, kültür ve tarih üçgeninde şekillenen ciddi bir tarih eseri olduğu gerçeğinin üzerinden atlamak olur. *Alexiad* edebi yönleri ağır bir eserdir. Evet, ama *Alexiad*, geçmiş olaylar hakkında zengin ve detaylı tarihsel bilgi ve veriler sunmasından dolayı temelde tarih metni olarak kabul edilir.³¹⁸

Sunulan bilgiler, Anna'nın kalemine tam anlamıyla hâkim olmasının eşliğinde verilir; ne yazıp ne yazmayacağını gayet iyi bilir. Ancak yine de eserinin bazı yerlerinde, anlatılanlar, olaylar ve kişiler hakkındaki bilgilerde kimi eksiklikler görülür. Barbara Hill, bunun bilinçli yapılmış olduğunu söyler: Amaç tabi ki Alexios'un kusurlarını gizlemek ve kendini tahtın asıl varisi olarak göstermektir.³¹⁹

Anna, eserinde kendisinin duygusal durumları ile alakalı da bazı bilgiler verir. Hatta kimi zaman bilgi vermese de yazdıklarından ipuçları elde edilebilir. Özellikle psikolojik durumu ve melankolisi hissedilmeyecek gibi değildir. Zira önemli bir

³¹⁶ Leonora Neville, “Lamentation, History, and Female Authorship in Anna Komnene's *Alexiad*”, *Grek Roman and Byzantine Studies*, vol.53, Creative Commons, Wisconsin, 2013, s. 192.

³¹⁷ Çağlan, *Bizans Edebiyatında Düz yazı*, s. 66.

³¹⁸ Neville, *Lamentation, History*, s. 194.

³¹⁹ Hill, *İmparatorluk Kadınları*, s. 194.

ayrıntı söz konusudur. Anna, olayları ve kişileri doğrudan kendi bakış açısıyla ve öznel yaşanmışlıkları dolayısıyla yazar. Kendi deneyimlerine göndermeleri konusunda son derece öznel; çalışma boyunca bir yazar olarak onun varlığı hissedilir. Bu anlamda *Alexiad* sadece biyografi, tarih ve destanın canlı bir karışımı değildir; aynı zamanda Anna'nın karmaşık düşünceleri ve kişiliğinin tutkulu ifadesidir.³²⁰ Tarihçi olarak nesnellik kaygısı güttüğü açıktır. Ancak öznel bir kişiliktir; dolayısıyla kendi amaç, düşünce ve hislerini de eksik etmez. Zaten öznellikten kaçınma görüntüsü verseydi veya olabildiğince kaçınmak adına soğuk bir yazım tarzını benimseseydi bugün edebi ve güçlü anlatım niteliği üzerine konuşmak pek mümkün olmazdı. Zira bütün sosyal ve beşeri bilimlerde olduğu gibi tarih alanında da nesnellik ve öznellik birbirinden kopuk olarak düşünülemez. Nesnel ve öznel, birbiriyle ilişkili iki kavramdır. Her tarihçinin yapıtında bulunurlar; öznel öğeler de kaçınılmazdır. Zira özne olarak tarihçi içinde bulunduğu zamanın ve yerin etkilerini taşır. Dolayısıyla mutlak nesnellik kavrayışı ve talebi, gerçekdışı bir soyutlama olmak durumundadır.³²¹

Anna'da içinde bulunduğu zaman ve mekânın etkisi açıktır; dolayısıyla nesnellik kadar öznellik de metnin içinde yer almaktadır. Böylece özellikle kişiler ile ilgili olarak oldukça doğal ve açık bir anlatıma sahip olur. Eserde tarihi olaylar ve durumlar dışında Anna'nın ve yakın çevresinin de ruhsal durumları, düşünceleri, korkuları ve endişeleri hakkında fikir sahibi olunur. Bunlar, onun anlatımının canlılığını, karakterleri canlandırma gücünü gösteren noktalardır:

Her ne kadar eksikler ve çelişkiler olsa da *Alexiad*, yazım nitelikleri ve güçlü hitabeti sayesinde etkili bir anlatıma sahiptir. Anna'nın hitabeti, doğrudan aktarım ve diyalojik yapısı ile okura kendisini dolaysız olarak açar. Eser ile okuyucu arasında, aktarıcının dolayım kazandıran soğukluğu yoktur. Sanki olaylar, Anna'nın zihninde dolaştığı şekliyle yansımaktadır. Özellikle bir kategorileme, bölümlenme ya da sınıflandırma yapılmaz. Her olay, her kişi aynı canlılık ve doğallık içerisinde anlatılır. Bu da Anna'nın hitabetini, okuru ikna edici tarzda örgütler niteliktir. Anna'nın hitabetinin bu denli güçlü ve kendine has olmasının önemli bir nedeni, *Alexiad*'ın dışarıdan ya da içeriden birilerinin istek ve talimatlarıyla değil, Anna'nın kendi sesini duyurmak isteği ile yazılmış olmasıdır. Anna bir yandan bilim insanı

³²⁰ Connor, *Bizans'ın Kadınları*, s. 331.

³²¹ E. H. Carr & J. Fontana, *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık*, çev. Özer Ozankaya, İmge Kitabevi, Ankara, 1992, s. 14.

önlüğü giyerek tarih alanına dair ciddi bilinç ile iş yaparken, diğer yandan da yaşadıklarını, gördüklerini ve bildiklerini içini dökercesine anlatmak isteyen kişi görüntüsü çizer. Böylece sözünü örgütleyen hatibin ince işlenmiş yetilerinden ziyade, tüm açıklığı ve doğrudanlığı ile kendisini ortaya koyan bir bilincin ve kişiliğin doğal hitabeti söz konusudur. İşte bu, esere özgün yapısını ve Anna'ya da kendine has hitap niteliğini kazandıran şeydir.

Anna, bir tarihçi bilinciyle ve ciddiyetiyle eserini oluşturduğu konusunda ısrarcıdır. Çoğu yerde dikkat çekildiği gibi, eser hayli eleştiriye tabi tutulabilir. Ancak dönem ve Anna'nın dönem içerisindeki koşulları göz önünde bulundurulursa, bu eleştirilerin dozunun azaltılması ve anakronizme düşmemeye gayret etmesi gerekliliği görülür. Anna, kendi koşulları ve imkânları içerisinde oldukça yüksek derecede bir tarih bilincine ulaşması bakımından takdiri hak etmektedir. Bu konuda oldukça hassastır. Değerlendirmeye tabi tutulurken de hassasiyetine dair vurgu ve savunmaları ciddiye alınmalıdır. Tarihçiliğini ve tarih anlatımındaki niteliklerinin değerini önde tutmak gerekir. Zira o, bunlara dair vurgu ve hassasiyetini hep önde tutar ve tarihçinin nasıl olması gerektiğine dair bilincini dışavurur:

“Gerçekten tarihçiliği üstlenen kişi, kendisinin [söz ettiği kişiler hakkındaki] gerek hoşlanma eğilimlerini gerek nefret duygularını unutmalıdır ve nice kez, düşmanlık duyduğu kişileri, onların yaptığı işler öyle gerektiriyorsa, en büyük övgülerle göklere çıkarmalı; buna karşılık nice kez, kendisinin en yakın hısımlarını, eğer onların davranışlarındaki kusurlar bunu gerektiriyorsa kınamalıdır. Sonuç olarak o, ne dostlarını eleştirmekte, ne de düşmanlarını övmekte duraksayacaktır. Bana gelince gerek onları [dostlarımı, sevdiklerimi] gerek ötekileri [düşmanlarımı, sevmediklerimi]; ayrıca gerek sözlerimden incinenleri gerek sözlerimi yerinde bulanları, [hepsini], olayların kendileri ve tanıklarla, aktardığım gelişmelerin gerçek olduğuna inandırmak istiyorum.”³²²

Konuyu toparlarsak, Anna bahsettikleri ile ilgili olarak eser boyunca kimi zıtlıklar gösterir. Ancak bütün olarak *Alexiad*, Anna'nın tarihçi olarak yetkinliğini, anlatım nitelikleri ve hitabeti açısından gücünü, yaratıcılığını ve zenginliğini açıkça gösterir. Herodotosçu tarihçiliği, kendi dönemi, koşulları ve imkânları içerisinde oldukça başarılı ve bilinçli bir şekilde ortaya koyar. Homerosçu anlatım niteliklerini eserine başarılı şekilde işleyerek tarihçiliğini ileri seviyeye taşır. Bu nitelikleri kendi

³²² Komnena, *Alexiad*, s. 11.

birikimi ve yorumları ile daha canlı hale getiren yazarımız, ikna edici ve diyalojik hitabetiyle eserine oldukça özgün hava katar.

3.3. Tarih Metodolojisi

Tarihi eserler yazılış metotları ve tarzları bakımından birkaç gruba ayrılır; Hikâyeci, öğretici ve araştırmacı tarihler. Hikâyeci tarih, antik Yunan kültürünün ilk dönemlerine kadar uzanır. Tarihi tetkik ve sistemleştirmekle uğraşmayan, doğrudan hikâye eden anlayıştır.³²³ Başlangıçta, şairler tarafından nazım şeklinde söylenen ve söze dayanan tür, zamanla nesre çevrilir ve içlerine arşiv malzemelerinin de karıştırılmasıyla tarihsel anlatı niteliği kazanır. Hikâyelerin birer tarihsel anlatı statüsünü kazanmasını sağlayan da sözü geçen arşiv malzemeleridir. Bunlar, basit kronikler olarak anabileceğimiz metinlerdir.³²⁴

Hikâyeci tarih söz konusu olduğunda, tarihin babası olarak bilinen Herodotos akla gelir. İnsanı ve insani olayların anlatımını merkeze alan Herodotos hikâyeci tarih tarzını kullanır. Hatta olayları bir düzen içinde naklediyor olması nedeniyle hikâyeci tarih tarzında yazan birçok yazardan da ayrılır. Bazen *dairesel kompozisyon* kullanır.³²⁵ Ara hikâye tekniği adı verilen bu teknik ile hikâyenin ana temasından çıkar. Tekniği, antik dönemden günümüze kadar eleştiri konusudur. Ancak unutulmamalıdır ki Herodotos, hikâye yazımını tarih bilimine dönüştüren kişidir.

Herodotos, en başta Yunan tarihi ve coğrafyasını anlatarak işe başlar. Sözlü gelenekten ve Homeros'un ki gibi epik şiirden, hikâye yazıcılığından ve tragedyaya oyunlarından yardım almaya ihtiyaç duyar.³²⁶ Böylece, anlattıklarını ve dönemi canlandırmayı başarır. Evrensel görüşlü bir tarihçidir ve sadece Yunan kültürünü benimseyip onu kapalı kutu gibi görmez. Farklı kültür ve geleneklere saygı duyup, onlarla Yunanlılarınkini tarafsız ve eğlenceli bir şekilde kıyaslama yoluna gider; onlar hakkında da birçok bilgiye yer verir.

İlk görünüşleri, 12. Yüzyılda tarih yazımına getirilen yeni bir boyut ile meydana çıkan araştırmacı tarih yazımında ise olayların düz anlatımı ile geleceğe yönelik öğüt verme vasıflarının yanında başka faktörler de ortaya çıkar. Olayların

³²³ Zeki Velidi Togan, *Tarihte Usul*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1985, s. 3.

³²⁴ Mübahat Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usul*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011, s. 5.

³²⁵ Muzaffer Demir, "Herodotos ve Yabancı Kültürler: Mısır Örneği", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XXVII, sy. 2, Aralık 2012, s. 316.

³²⁶ Demir, *Herodotos ve Yabancı Kültürler*, s. 317.

meydana gelmesinde etkin olan faktörler, sebep ve sonuçlar, kişiler ya da olaylar arasındaki münasebetler araştırılmaya başlanır ve böylece tarih, bilim olma yoluna girer. Dünyada meydana gelen olaylar mekân ve zaman bakımından değil de, olayın tarzı ve rol alan şahıslar bakımından ele alınır. Olayların oluşmasına neden olan faktörlerin araştırılması büyük önem arz eder.

Kısa açıklamadan sonra bu iki tarz arası dönemde kalan Anna'nın da temsilcisi olduğu tarih yazım tarzına geçmek gerekir. Herodotos'tan sonra, Herodotos gibi olayların meydana geliş tarzını anlatan yazarlar, tarih de vererek tarihçiliğe yeni bir boyut kazandırır: Roma, Ortaçağ Avrupa'sı ve İslam dünyasında eserler bu tarzda ele alınır. Zira Herodotos'tan sonra; *“öncesiz-sonrasız bilgi nesneleri arayışı tarihsel bilinci yavaş yavaş boğdu ve insanları Herodotos'un geçmiş insan eylemlerine ilişkin bilimsel bir bilgi elde etme umudunu terk etmeye zorladı.”*³²⁷

Bu alanda eyleme geçen ilk kişi Thukydides'tir. Herodotos ve Thukydides bilimsel bakış ve yazın üslubu açısından birbirinden ayrılır. Thukydides sert ve olgucudur. Herodotos olayların nedenleri ve sonuçları ile ilgilenir; Thukydides olayların neden ve sonuçlarının temelleriyle ilgilidir. Hikâyeci tarih tarzı uzun yıllar benimsense de, Herodotos'un çağdaşlarından olan Thukydides, öğretici (pragmatik) tarih yazımının kurucu temsilcisi olur. Önem verilen nitelikler; geçmişten ders çıkarmak, akabinde geleceğe yönelik faydacı kararlar alabilmek ve ahlaki/milli duyguları içselleştirmek olur. Özellikle Romalı tarihçiler tarafından öğretici tarih anlayışı benimsenir ve uzun zaman tarih sahnesinde etkili olur. Ünlü Romalı tarihçi Livy bu tarza bir örnektir:

*“Livy, tarih bilimini özellikle yararlı ve kârlı yapan şey, bir hatırat şeklinde tam bir bakış açısıyla ortaya konulan her tür deneyimden dersler çıkarmanız ve hem kendiniz hem de ülkeniz için neleri taklit edeceğinizi ve hangi (kötü başlayıp, daha kötü biten) şeylerden kaçınacağınızı seçmenizdir diye yazmıştır.”*³²⁸

Öğretici tarih yazımında metot ve zihniyet, hikâyeci tarih türünden farklıdır. Asıl amaç, geçmişten bugüne ve geleceğe dersler çıkarmaktır. Bilmenin amacı pratik uygulamaya rehber olacak bilgiler edinmektir. Bu amaca yarayacak konular ve figürler üzerine odaklanılır. Eser, zaman ve mekân bakımından sınırlandırılır. Sadece

³²⁷ Collingwood, *Tarih Tasarımı*, s. 64.

³²⁸ Jane F. Gardner, *Roma Mitleri*, çev. Salim Korkmaz, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012, s. 29.

müellifin yaşadığı dönemin olayları aktarılır.* Tarihi realitenin merkezi devlettir. Devlet düşüncesinin esasını da siyaset teşkil eder. En bariz özelliğinden biri de, tarihte ün yapmış kişilere büyük oranda yer vermesidir. Eserler, ülkelerin yenilgi aldıkları ve toplumun fikir anlamında birlik içerisinde olmadığı zamanlarda ahlaki, milli, dini öğeleri birleştirici bir parça olarak kullanma ihtiyacı hissettikleri zaman ortaya çıkar. Yazarlar, genel itibarıyla büyük kişilerin başarılarını ve yaptığı iyi işleri ön plana çıkarır. Başarısızlıklar ve yenilgiler karşısında büyük oranda sessiz kalınır ki, eleştirildiği en temel yönü budur.

Anna'nın tarih yazım tarzı ve metodolojisi açık bir şekilde öğretici/pragmatik tarihe bağlıdır. Epik ve anlatısal bir kalem olması dolayısıyla hikâyeci yazım tarzından etkilenmiş yönleri yok değildir. Zira Anna, *Alexiad*'ın genelinde olayları anlamaya, yorumlamaya ve nedenleri ile araştırmaya dair bir yol izlemez. Daha çok, hafızasındaki bilgi ve deneyimleri okura aktarma, inanılır kılma ve böylece eserini anlatı olarak örgütlenme derdindedir. Bu nitelikler, hikâyeci tarih yazımı ile ortaklaştığı noktadır. Lakin eserinin metodolojisi, asıl olarak Livy'nin söylediklerine denk düşecek biçimde öğretici/pragmatik tarihe denk düşer. Tarihi, hatırat biçiminde anlatmayı vurgulayan Livy'e uyar biçimde babasının, kendisinin ve döneminin bir biyografisini yazar. Anlattıklarından ders çıkarma, yaşanan sorunları gösterme, bunlara yol açan hatalara düşmeme ve kahramanlıkları aktararak yönlendirici örnekler verme derdindedir. Babasını ve babasının yönetim dönemini anlatırken, Bizans'a seslenir, onu över ve ona yardımcı olacak örnekler vermeye çalışır.

Anna, öğretici tarih metodolojisine sahiptir. Zira bir Ortaçağ/Roma tarihçisidir. Ancak söz konusu tarih yazımına ait metodolojisi ve eseri, o dönemde karşılaşılan kimi spesifik tarih yazımı tarzlarından da beslenir. Hatta öğretici tarih yazımına dahil olmasını besleyen en temel etkenin, bu spesifik tarih yazımı akımlarına bağlı olarak üretilen eserler ve üreten yazarlar arasında büyümesi olduğu söylenebilir. 11. ve 12. Yüzyıl Bizans'ında, önemli kişiler ve önemli aileler üzerine odaklanan bir tarih yazımı geleneği yükselir. Bunda, Hristiyan tarih yazımının önemli bir parçası olan *klasik biyografi* yazımının payı büyüktür. Klasik biyografi, kendi iradesi ile özgür eyleyebilmiş bir öznenin methedilmesi üzerine kurulu anlatı

*Bu mesele tartışmalıdır. Tarihçinin uzun dönemde çalışmasıyla beraber başka kaynaklarla tanışması ve böylece derinliklere inme şansını yakalaması önemli bir faktör iken, diğer yandan kısa dönem araştırmaları yapılırken uzun dönemi kapsayan incelemeler açısından büyük kolaylıklar sağlanacaktır. Bu bağlamda kısa dönem çalışmalarının yapılmaması gerekir gibi bir anlam çıkarılmamalıdır.

türüdür. İçeriğini, yaşamını aile ve devlet hizmetine adanmış öznelerin övgüsü oluşturur.³²⁹ Anna'nın döneminde yazılan birçok kronik örnek olarak verilebilir. Anna'nın kendi eserinden başka, Kinnamos'un *Historia*'sı en netlerinden biridir. Kinnamos, Alexios'un kendinden sonra tahta geçen oğlu Ioannes'i özet geçeceğini belirtir. Ioannes'in oğlu Manuel'in hayatını anlatmayı görev edinir ve daha en başından onun kendisini devlet işlerine adanmasını vurgulayarak anlatmaya koyulur.³³⁰ Aynı dönemde Attaleiates, Psellos, Zonaras, Bryennios gibi tarihçilerin kronikleri de bu türe ait eserlerdir. Klasik biyografi, tarihe yön veren kahramanlıklarıyla devlet ve soy işlerine kendini adanmış büyük kişilerin methiye biçimindeki anlatımlarına dayanır. Bu niteliği itibariyle öğretici tarih yazımına, geçmişten bugüne ve geleceğe politik dersler çıkarma konusundaki işe yararlılığı itibariyle önemli bir katkıdır. Anna, iki geleneğe de dâhil olur. Onların içerisinden yazar.

Klasik biyografi tarzından ayrı olarak, 12. Yüzyılın ilk çeyreğinde yükselen bir ulusal tarih yazım geleneği daha söz konusudur.³³¹ Geleneğin iki farklı bölgedeki gelişiminden biri, Batı Avrupa'da ulusal-tarihsel refleksin antik dönemden kalma politik ve coğrafi terminoloji ile birleşmesi üzerindendir. Doğu bölgelerde ise, 11. Yüzyıl boyunca formüle edilen ulusal tarih yazımının bir sonucu olarak ortaçağcıl tarih kavrayışının görünümü olarak belirir.³³²

Anna, bu gelenekten de özellikle eserinin politik ve ulusal öğeleri bağlamında ve terminolojisi dolayısıyla açıkça etkilenir. Öğretici tarih yazımı ile bağlarını kuran ve yazım metodolojisini belirleyen öge ve içeriklerin çoğunluğu klasik biyografi ve ulusal tarih yazım tarzları ile ilişkilidir. Ortaçağcıl ve Avrupa merkezli bu iki geleneğin içeriğini de kapsar şekilde öğretici/pragmatik tarih yazımı, Anna'nın sahip olduğu yazım metodolojisidir.

Öğretici/pragmatik tarih yazımı geleneğinin en temel kabulü, tarihteki bireysel kişiliklerin, gerçekleştirdikleri eylemler aracılığıyla tarihin seyrine yön verdikleri ve bugün ile geleceği etkileyebildikleri üzerinedir. Buna göre tarih, yaşamlarına iyi ve kötü örnekler sunarak insanlara yarar sağlayan bir alandır. En

³²⁹ Deborah Mauskopf Deliyannis, *Historiography in the Middle Ages*, Brill Press, Leiden, 2003, s. 116.

³³⁰ Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı*, haz. Işıl Demirkent, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s. 6.

³³¹ Deliyannis, *Historiography*, s. 181.

³³² Deliyannis, *Historiography*, s. 182.

temel nitelikleri öğretici, yol gösterici ve yararlı olmasıdır. Anna'nın dönemindeki Bizanslı tarihçilerin neredeyse tamamı nitelikler konusunda hemfikirdirler. Örneğin, Akropolites tarihin yararlığının çokça belirtildiğini,³³³ Khoniates tarihin insanlara yarar sağlamak ve hizmet etmek üzere bir bilim olduğunu,³³⁴ Attaleiates ise yaşam için en yararlı şey³³⁵ olduğunu söyler. Onlara göre tarih, öğretici/pragmatik tarih yazımı metotlarına uygun olarak insanların yaşamlarına iyi ve kötü örnekleri sunmak, onlara doğru ve yararlı olan ile yanlış ve zararlı olanı göstermek, son olarak da geçmişi bilerek geleceği kurabilmek adına yardım ve hizmet eder.

Anna, yaşadığı dönemin ve ona yakın zaman diliminin yazarlarının bu tarih kavrayışları, yazma amaçları ve metodolojik bağlılıklarıyla tamamen ortaklaşır, aynı kabulü paylaşır. Eserinde kahramanın biyografisi, iyi ve yararlı olmuş eylemlerle kötü ve zararlı olanların vurgusu, genç kuşaklara geçmişi öğreterek geleceğin belli tarzda biçimlenmesi amacı güçlü bir biçimde ortadadır. Bunların yanında tekil varlığıyla Bizans İmparatorluğu'nun anlatımı, ulusal tarihsel övgüsü ve korunması amacı da vardır. Tek tek eylemler ve bunlar aracılığıyla tarihin seyrine yön verebilmiş tekil kişiler anlatılır. En temelde ise tarihsel seyre yön veren eylemlerin kişisi olarak Anna'nın babası vardır.

Anna'nın döneminde modern anlamda metot ve analiz kaynaklarından çok uzakta bir kavrayış söz konusudur. Ortaçağ tarihçisi, olguları konusunda hâlâ belli bir dereceye kadar rivayetlere, söylencelere bağımlıdır. Elinde tuttuğu mevcut rivayetleri ve söylenceleri geliştirmek ve incelemek için elinde etkili silah da yoktur.³³⁶ Dolayısıyla tarih yazımındaki güvenilirliği ve doğruluğu bir şekilde kendisinin inşa etmesi gereklidir. Gerçekten bildiği ve doğruluğundan emin olduğu konuları seçmek ve kendi anlatımı aracılığıyla da iknayı sağlamak temel araçtır. Anna'da da söz konusu olan, tarihsel koşulların maddi ve düşünsel sınırlarıdır. Bahse konu sınırlar içerisinde şekillenerek, eserini amacına ve koşullarına uygun biçimde öğretici tarih yazımının örneği olarak ortaya koyar. Bu nitelikleri ile yazım özellikleri ve içeriği bakımından Thukydidesçi tarih yazım tarzına daha yakındır.

Anna, en başta bir imparator olan ve Bizans'a oldukça önemli olaylar sırasında hükmetmiş olan babasının dönemini, kahramanlıklarını ve başarılarını

³³³ Akropolites, *Vekayiname*, s. 17.

³³⁴ Khoniates, *Historia*, s. 5.

³³⁵ Attaleiates, *Tarih*, s. 24.

³³⁶ Collingwood, *Tarih Tasarımı*, s. 90.

anlatmak niyetindedir. Bunu kendi yetkinlerini sergilemek adına değil de anlatılmayı hak eden ve hatırlanması gereken büyük kahramanlıklar, nitelikler ve başarılar olarak görür:

“Bu öykünün anlatımını üstlenişim, yazarlık yeteneğimi sergilemek için değil, bu kadar önemli bir konu, onun hakkında gelecek kuşaklara tanıklık edilmemiş kalmasın diyedir; çünkü en büyük başarılar bile, ileride anımsanabilmelerine olanak verecek yolda, bir bakıma tarihin korumacılığına emanet edilmezlerse, sözü edilmezliğin karanlığında kaybolup giderler. Gerçekten, babam[tarihe yazılması gereken başarılar kazanmıştır, özellikle] olaylarında anlattığı gibi, gerekli olduğu zaman kendi komutanlarının buyruklarına uymasını bildiği kadar, buyruk vermesini [ve büyük işler başarmayı] biliyordu.”³³⁷

Yaşadığı devri etkileyen olayları, kişileri ve süreçleri, babasının imparatorluğunun ne kadar çetin ve Bizans’a katkı sunucu olduğu bağlamında anlatmak eğilimindedir. Geçmişte ele aldığı olaylar üzerinden geleceğe belli perspektifler, örnekler ve elbette şanlı bir isim bırakmak derdindedir. Kendi savunduğu politik hâlleri, kendi anlatımıyla meşru kılacak ve ileride buna destekçi sağlayabilecek bir konu seçimi ve anlatımı söz konusudur. Ancak Anna’nın kişisel ve iktidar odaklı amaçlarını uygularken, Bizans’ı, Hristiyanlığı ve bunlar için yaşamayı övdüğü ve birlik duygusunu da kendi politik idealleri bağlamında yaratmaya çalıştığı gözden kaçırılmamalıdır. Dolayısıyla öğüt verici, bilinç oluşturu ve ders verici metodolojisi öğretici/pragmatik tarih yazımına yaslanır. Sonuç olarak, Anna’nın tarih metodolojisi, hem tarihsel hem dönemsel hem de düşünsel imkânlar ve koşullar dâhilinde, bugün öğretici/pragmatik tarih yazımı olarak tanımlanan ekolün somut örneğidir.

3.4. Nesnelliğin Sınırları

Anna Komnena’nın tarihçiliğinde nesnelliğin yerini ve sınırlarını belirleyebilmek, öncelikle nesnelliğin ne olduğuna ve tarih alanında nesnelliğin sınırının ne olabileceğine dair belirlenimlere sahip olmaktan geçer. Ancak nesnellik kavramı, hem felsefi hem bilimsel hem de sosyolojik bağlamlarda oldukça tartışmalı ve çetrefilli niteliğe sahiptir. Dolayısıyla nesnelliğe dair belirlenimler elde etmek, onun tanımlarını tartışıp bunlar içerisinde birine sahip çıkmak olamaz. Nesnellik,

³³⁷ Komnena, *Alexiad*, s. 11.

onu mutlak var ve mümkün kabul eden anlayışa karşı olarak, belli sınırlılıklar içerisinde gözetilebilecek bir akademik ilke kabul edilmelidir. Zira nesnellik, öznelliği yok saymak pahasına savunulamaz.

Nesnellik, en temelde doğa bilimleri ile bağlantılı kavramdır. Antik Yunan, Ortaçağ ve modern kavrayışlarında her daim öznel belirlenimlerden azade olmayı imler. Nesneleri anlama ve açıklama faaliyetinin sadece nesnenin niteliklerinden hareketle gerçekleşmesi idealine dayanır. Bilim insanı, birçok gözlem aracılığıyla nesnesini inceler; bu gözlemleri olabildiğince nesnel olabileceği biçimde kurgular ve verilerini kaydederken de tarafsız ve önyargısız olmayı amaçlar.³³⁸ İdeal budur. Bu idealin sosyal bilimlere sızması ise tarihsel bir kırılmaya, 15. ve 16. Yüzyıllarda gelişen doğa bilimleri çalışmalarının, 17. Yüzyıldan itibaren deneysel bilim biçimini³³⁹ alarak dominant olmaya başlamasına dayanır. Bu dönemde politik ve felsefi öğretiler ile uğraşan düşünürler, optik, matematik, doğa gibi konularla da ilgilidiler. Bu temelde, doğa bilimlerindeki açıklayıcı yöntemleri insani alana uygulayarak çözmeyi aradılar. Aradıkları, insani alana ait nesnel doğrulardı. Böyle bir nesnel doğru kabulü, bugünkü nesnellik tartışmalarının da temelini oluşturur. Söz konusu tartışmalar, tarih alanında da kendisini gösterir. Tarihin seyrinde, ona etki eden nesnel gerçeklik olduğu, tarihi anlayıp açıklarken nesnel bir yazım gerçekleştirebileceği savunusu ile bunun karşıtları mevcuttur.

Karşıtlar içerisinde Edward Hallet Carr, yalnızca tarihi olgulardan oluşan, tarihçinin yorumundan azade bir nesnellik kabulünü, yok edilmesi güç bir yanılgı olarak görür.³⁴⁰ Zira nesnelliğin olmazsa olmaz koşulu tarihçinin içinde bulunduğu toplumun değerlerinden sıyrılabilmesidir.³⁴¹ Ancak tarihçi ne kadar bilimsel niteliklerle donanmış olursa olsun bir psiko-sosyal bireydir. Eni sonu toplumsal yapıdan, kültürel değerlerden ve fikirlerden etkilenir. Bu nedenle, bir yandan içinde yaşadığı çağın ürünüdür, diğer yandan o çağın imkân ve koşulları derecesinde anlar, anlatır ve görür. Bu nedenle Carr, özellikle nesnellik konusunda, “*olguları incelemeden önce tarihçiyi inceleyiniz.*”³⁴²der. Böylece, tarih alanının pozitivist

³³⁸ Nigel Warburton, *Felsefeye Giriş*, çev. Mehmet Ata Arslan & Kerem Cankoçak, Alfa Yayınları, İstanbul, 2016, s. 223

³³⁹ G. Skirbekk & N. Gilje, *Antik Yunan’dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, çev. Emrah Akbaş & Şule Mutlu, Kesit Yayınları, İstanbul, 2006, s. 204.

³⁴⁰ Carr, *Tarih Nedir*, s. 15.

³⁴¹ Bedi Gümüşlü, *Mustafa Akdağ’ın Tarihçiliği ve Türk Tarihçiliğindeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000, s. 48.

³⁴² Carr, *Tarih Nedir*, s. 42.

yaklaşım ve yöntem rehberliğinde olgu-değer ve özne-nesne ayırımına dayalı tarifine karşı çıkar. Anlamı, yorumu, tarihçinin seçimini ve tarihsel-toplumsal koşulları kapsayan yaklaşım ve yöntemi sunar.

Biyografik bir metin kaleme alınırken dikkat edilmesi gereken hususlardan birinin tarafsızlık ilkesine riayet etmek olduğu bilinir³⁴³ ancak Anna, henüz düşüncelerin yayılma imkânının az olduğu, spesifik bilim dallarının örgütlenmediği, bilimlerin yapısına dair temel ilke ve tanımların yapılmadığı bir dönemde yaşar. Ne kendi döneminde ne de öncesinde, bugün olduğu türden nesnellik kavrayışı ve arayışı yoktur. Ortaya koyduğu bilgisi, birikimi ve tarihçiliği, tamamen ulaşabileceği imkân ve kaynaklardan hareketle geliştirdiği kadarıyladır. Yani, modern bilimsel sınıflandırmalarda gözetilen nesnellik arayışı ve görüşü, Anna için hem tarihsel hem de bilimsel anlamda söz konusu değildir. Dolayısıyla Anna'yı nesnel doğrucu olmamakla *suçlamak* doğru olmayacaktır. Zira önemli bir soru zihinlerde yer tutmalıdır: Tarihi doğru şekilde yazmak ne demektir?³⁴⁴ Anna'nın dönemi göz önüne alındığında, ulaşılabilir kaynaklar olarak biyografik metinleri ve tarih anlatılarını temele alan bilgi güvenilirliği ve doğruluğu esastır. Bu anlamda, Anna'ya karşı nesnellik üzerinden en makul tutum, yalnızca onun aktardıklarının ne kadar doğru ve güvenilir olduğuna dair olabilir. Bu da eser ile tarihsel birikim ve bilgilerin karşılaştırılması ile yapılabilir: Nesnelliğinin sınırlarını tartışmak, Anna'nın eserindeki veri ve bilgileri iyi biçimde süzgeçten geçirmek ve doğruluğu açısından değerlendirmektir.

Her tarih, onu yazan tarihçiye aittir; yani bir konunun anlatılması, anlaşılması ve bilinmesi gerektiği meselesi, tarihçinin seçimine bağlıdır.³⁴⁵ Böylesi bir seçim, elinde bulundurduğu olgulara, kişilere ve durumlara karşı belli bir bakış taşımayı ve öncelik vermeyi de gerektirir. Dolayısıyla tarihçinin özneliği daha buradan itibaren başlar. Akropolites, tarihin önemine ve kendi yazma amacına dair konuşurken bu noktaya oldukça iyi bir şekilde dokunur. Tarih yazarlarına bakıldığında, imparatorlar, siyasal değişimler, hizipleşmeler, savaşlar, zaferler ve yengiler konusunda çok farklı görüşlere sahip olduklarının görüleceğini söyler. Böylelikle yazılan tarihin, tarihçinin öznel yargı, fikir ve bakış açısı dolayımıyla ortaya çıktığına işaret etmiş olur.

³⁴³ Mustafa Alican, "İnsani Açıdan Tarihçinin Tarihi: Bir Öğrencisinin gözüyle İsmail Aka", *Tarih Okulu*, (İzmir, 2009), sy. V, s. 57.

³⁴⁴ Quandahl & Jarratt, "Anna Comnena as Rhetorical Historiographer", s. 304

³⁴⁵ Carr, *Tarih Nedir?*, s. 14.

Dolayısıyla tarihçinin olguları ve olayları olduğu gibi anlatmasının zorluğuna dikkat çeker. Gerçeğe zarar vermemeyi vurgulayarak, öznellik payını olabildiğince kısmak adına tarihçinin sempati, garez, kin ve kayırma eğilimlerinden olabildiğince uzak yazması gerektiğini belirtir. Tarih yazmanın amacını, tarihsel gerçeğin hatırına çalışmak ve zamanın ortaya çıkardığı olguların kaybolmasını önlemek olarak belirtir.³⁴⁶

Bir Bizans tarihçisi ve iyi eğitilmiş bir kadın tarihçi olarak Anna, Akropolites ile ortaklaşır birçok yöne ve fikre sahiptir. Sahip olduğu fikirleri, tarih alanının niteliklerine, yasalarına ve gerekliliklerine dair birçok cümlesinde aktarır. Bunların bilincinde olarak da olgulara sadık kalma ilkesine göre yazar; bunu büyük oranda da başarır. Zaten kendisini, olanı ve olguyu aktardığı konusunda nesnel görür. Kendisi dışında, onun nesnelliğini ya da en azından doğruları anlattığını söyleyen dönem tarihçileri de vardır. Örneğin Kinnamos, eserinde Alexios'un dönemine dair yazmayacağını, zira onun hikâyesinin ona kin beslemeyenlerce doğru bir şekilde anlatıldığını söyler.³⁴⁷ Açıkça Anna'yı ve eşi Bryennios'u kastetmektedir. Nesnelliği konusunda tarih alanının gerekliliklerine uygun davranan Anna, konuyu aktarma derdi ve aktardıklarının kendi öznel yaşamına aitliği göz önüne alındığında yargı, fikir ve konu seçiciliği ile nesnelliğinin sınırlarını verir.

Anna, babasının kahramanlıklarını, ailesindeki başarılı insanların hikâyelerini ve kendi yaşantısının türlü hâlini anlatmak ister. Lakin kişisel duygu ve düşüncelerini doğrudan yansıtmayı ve onların etkisinde konuşmayı engellemek için de kendisini sürekli uyaracak bilinç ve birikime de sahiptir. İyi düzeyde klasik tarih bilmektedir; kişisel duyguların tarih anlatımına zararlı etkileri olacağının farkındadır ki kendisi de içinden taşan duygulara karşı tarihin yasasına başvurduğunu söyler.³⁴⁸ Tarihin yasası ona hayli lazımdır; zira Anna, birebir yaşadıklarını, duyduklarını ve gördüklerini dile getirir. Ailesini, babasını, eşini, kardeşini, hedeflerini ve yaşadıklarını anlatır. Dolayısıyla eserini yazarken saf nesnel duruş beklemek zaten çok mümkün değildir. Anlatılan kendi hikâyesi ile bağlantılı olduğundan, kendini uyaracak tarih bilincine sahip bir tarihçi olsa da, eserin çoğu yerinde kişisel duygulara dayalı öznelliği açıkça görülür. Hussey, Anna'nın kaleminin özellikle babası Alexios'un başarılarını büyütmede fazlasıyla tarafgir olduğunu; hatta bu tarafgirliğin bizi, bizim

³⁴⁶ Akropolites, *Vekayiname*, s. 18.

³⁴⁷ Kinnamos, *Historia*, s. 4.

³⁴⁸ Neville, *Lamentation, History*, s. 212.

düşündüğümüzden daha çok etkilediğini söyler.³⁴⁹ Bu anlamda Anna, kendisinin öznelliğini metin içerisinde bize doğru sızdırabilir tarihçi olarak belirir.

Anna'da nesnelliğin sınırları, olguları çaptırmama kaygısı ile belirlenir. Ancak kullandığı sıfatlar, duygusal ifadeler ve yargılar öznelliğini açığa vurur. Özellikle savaşlardaki olaylar, bu olayların ayrıntıları ve babasının kahramanlıkları üzerine yazdıkları örnek verilebilir. Belki savaşın ana olaylarını ve içeriklerini değiştirmez ancak detaylar, kişisel önyargıları ve babasına olan sevgisi tarafından filtrelendirir.³⁵⁰ Dolayısıyla Anna, bugünkü anlamda bir nesnellik arayışı ve iddiasında olmadığı için haksız eleştirilere mahkûm edilmemeli bilgisi dâhilinde olduğu bir şeyden kaçmadığı için de yargılanmamalıdır.

12. Yüzyılda tarihçiliğin ve tarihin, sübjektif yanı baskın bir iş ve çalışma alanı olduğu bilinir. Din ve kültürel ilişkiler, tüm bilimsel zihni ve algıyı çevreleyip motive ettiğinden tarihçinin kişilere ve olaylara saf nesnel bakması mümkün olarak görülmez. Araştırma yapılan konu hakkında bilgi eksikliği, sürecin zorluğu vb. buna etki eder. Bazen de yazar, iradesi dışında yanlıdır. “Çünkü gerçeklik ressam için ne ise tarihçi için de odur.”³⁵¹

Her tarihçi gibi Anna'nın da bir derdi vardır. Doğruyu söylemek; lakin kendi doğrusunu nesnel gerçeklik olarak verecek şekilde söylemek. Nesnelliğinin sınırı ve öznelliğinin işe dâhil olduğu nokta da burasıdır. Bu anlamda *Alexiad*, oldukça önemli bir sorunun kaynağı ve en önemli çalışma nesnelerinden biri olarak ortaya çıkar: Doğru tarih yazmak ne anlama gelir?³⁵² *Alexiad* ve Anna odaklı yapılan akademik çalışmalar karakter, duygular, kültür ve aile yaşantısı gibi birçok etmenin tarih yazımını biçimlendirdiğini üzerine farklı görüşler sunar.

Anna, olgu ve olayları kendi bakış açısından anlatır. Her fırsatta objektif olduğunu, doğruları kaleme aldığını ve amacının döneminde meydana gelen olayları gelecek kuşaklara aktarmak olduğunu söyler. Bu doğrudur ve büyük oranda da gerçekleşmiştir. Onu tarihçi yapan en temel nitelik budur. Ancak Anna, taht üzerinde hak iddia eden ve mücadeleye girişen bir kadın olarak olayları anlatmak bakımından nesnel ise de neden-sonuç ve etkiler bakımından konuştuğunda nesnel bir tutum

³⁴⁹ J. M. Hussey, “The Byzantine Empire in the Eleventh Century: Some Different Interpretations”, *Transactions of the Royal Historical Society*, vol. 32, 1950, s. 72.

³⁵⁰ Price, *An Analysis*, s. 9.

³⁵¹ Gümüslü, *Mustafa Akdağ'ın Tarihçiliği*, s. 46.

³⁵² Quandahl & Jarratt, “Anna Comnena as Rhetorical Historiographer”, s. 335.

sergilemez. Eni sonu babasının başarılarını ve ailesinin soyluluğunu yazmak derdindedir. Anlattıklarını bilen ve bunların yaşandığı döneme şahit olmuş birçok kişi hâlâ hayattadır. Yalan söyleyemeyeceği ve söylese de ortaya çıkacağı düşünülebilir. Kendi nesnelliğini bu ve benzeri argümanlarla savunma amacındadır. Lakin nesnellik ile ilişkisi anlattıkları ve anlatma amacı tarafından sınırlanmış ve şekillenmiştir. Laiou, Anna'nın nesnellik tutumu ile ilgili şunları söyler:

“Bir bakımdan, Anna'nın beyanları tarih ile ilişkilidir ve nesnelliğe dair itirazları basmakalıptı. Fakat diğer bir bakımdan değillerdi. Akademisyenler, Anna Komnena'nın, kendi konuşmalarına laf arasında müdahale etmelerinin dönemindeki diğer çoğu tarihçiye göre daha fazla olduğu notunu düşerler ve gerçek de şu ki babasının başarılarını kaydetmek için yazdığı tarihi, Bizans tarih yazıcılığında biricikti. Bu ise Anna'nın nesnellik savı ile aileye saygı diktesi arasında bir tansiyon yaratır. Akademisyenler, Anna'nın nesnellik namına çok fazla itiraz ettiğine ve babası ile ailesine onur getirmeyecek hiçbir şeyi de dahil etmediğine dikkat çekerler. Yine de itirazları gösteriyor ki, Anna, birinin nasıl tarih yazması gerektiğine dair iyi bir fikre sahiptir.”³⁵³

Olayları her ne kadar olduğu gibi anlatmaya çalışsa da bazen öne çıkardıkları, bazen eksik tuttukları ve çoğu zaman da siyasi gelişmeler ve kişilikler ile ilgili öznel yargıları nesnelliğinin sınırlarını oluşturur. Eserinde kimi zaman ifade ettiği kimi zaman da yazarken işledikleri açısından bakıldığında, açık bir şekilde babasının erdemlerini, eylemlerini ve düşüncelerini tarihte seçkin bir köşeye oturtmak ister. Tüm bunları da kendi erdemleri, babasının kendisine olan ilgisi ve kendisinin tüm bunlar üzerindeki hakkı ile anlatmak derdindedir. Yani babasının yanında kendisini de tüm erdemleri, yaptıkları ve tabi ona yapılan haksızlıklar temelinde tarihte bir yere oturtmak derdindedir. Babasından sonra tahtın kendi hakkı olduğuna inanan Anna, özellikle kardeşi Ioannes hakkındaki fikirleriyle nesnelliğinin sınırlarına çok net örnekler verir:

“...yine de [şunu söyleyeyim ki] olayın tümünü anlatmaya girişmeden birkaç sözcükle belirteceğim üzere- birisinin bu hastalıkta etkinliği olmuşsa ve sunduğu, acı [tadı acı içecek] dolu bir kadehle imparatorun hep uyanık bir koruyucusu imparatoriçe bu bardaktaki içeceğe bal kattığı [onun acılığını giderdiği] ve canice girişimlerin çoğunu boşa çıkaracak yolda, çaba gösterdiği halde bu hastalığın

³⁵³ Laiou, *Introduction*, s. 23.

*verdiği eziyeti artırmış ise; bu kişi, olayda [imparatorun hastalığında] yer bulmaktaydı ve imparatorun hastalığının üçüncü bir nedeni sayılmalıydı...*³⁵⁴

Anna'nın pasajda *birisi* diye bahsettiği kişi, babasının ölümünün müsebbibi olarak gösterdiği kardeşi Ioannes'tir. Taht hırsı nedeniyle kardeşini kıskandığı ve eserinde ondan çok az bahsettiği bilinir. Kardeşine duyduğu öfke ve kıskançlığı doğrudan yansıtır.³⁵⁵ Ioannes hakkında zaten çok az olan bilgimizin bir kısmını bize iletirken, oldukça öznel duygu ve saiklerle hareket ederek sorunlu içerik sağlar. Bir başka örnek olarak, Anna'nın kardeşi Ioannes'in yönetimine ve yaptıklarına dair düşüncelerini aktardığı şu pasajdır: *"Ne var ki imparatorun göçüp gitmesiyle bütün bu nimetlerde yok oldu ve onun ölümünden sonra erk'inin mirasçısı olanların budalalığı yüzünden, o ölünce, tüm çabaları da hiç'e indirgenmiş oldu."*³⁵⁶ Anna, eşi Nikephoros imparator olsaydı işler daha iyi olurdu demek ister. Oysaki Anna dışında dönemin diğer tarihçileri Ioannes'in başarılı bir imparator olduğu konusunda hemfikirlerdir.

Anna'nın barbarlık anlayışı nesnellik konusunda önemli ipucu veren hususlardan biridir. Barbarlık kavrayışı ve sıfatı, babası Alexios'un çıkarlarına ters düşen herkese yüklenen bir nitelemedir. Anna'nın Konstantinopolis merkezli Avrupa kavrayışı, Konstantinopolis ile karşıtlık içindeki Avrupalılar dâhil herkesi barbar olarak nitelendirmesini getirir. En net örneklerinden biri, Bizans'a karşı ayaklanan ve Anna'nın gözünden bakıldığında yağma amacıyla olan Norman Lider Robert de Guiscard'tır. Anna, barbar olarak nitelediği Guiscard hakkında güçlü fizik yapısını belirtmek dışında neredeyse tek bir iyi ifadede bulunmaz.³⁵⁷ Ancak, barbar olarak nitelenen aynı kişi bir süre sonra Alexios ile anlaşmış ve onun çıkarlarına göre davranmaya başlamışsa Anna artık ondan barbar diye bahsetmez. Anna için barbar siyasi olarak babasının karşısında duran yabancılardır ve Avrupa kökenli olup olmadığı bu bağlamda bir anlam ifade etmez. Yalnız şuna dikkat edelim: Anna, barbar terimini en temelde İmparator Alexios'a ve onun egemenliğine karşı olan yabancılar için kullanır.³⁵⁸

³⁵⁴ Komnena, *Alexiad*, s. 456.

³⁵⁵ Altınay, *Bizans İmparatoriçeleri*, s. 81.

³⁵⁶ Komnena, *Alexiad*, s. 452.

³⁵⁷ Shaffer & Marcopoulos, *Murasaki and Komnena*, s. 493.

³⁵⁸ Durak, *Anna Komnena*, s. 33.

Konuyu özetleyecek olursak, Anna, bir tarihçi olarak, klasik dönemin tarih kavrayışına sıkı sıkıya bağlıdır. Kendi koşulları ve dönemi açısından başarılı ve özgün bir eser ortaya koyar. Eseri sayesinde dönemine dair kimi zaman sadece kendisinde bulunabilen ciddi bilgiler verir. Tüm bunları yaparken, kendi bilinci dâhilinde olaylara ve olgulara sadık bir çizgi izlediğini savunur. Tarihsel olarak ve kendi dönemindeki tarihçilerin benzer konularda verdiği bilgilere bakıldığında, savunusunda haklılık payı büyüktür. Anna, nesnel olanı, nesnelliği temel almış bir tarihçidir. Bu konuda oldukça önemli bir tarihçi ve kaynaktır. Ancak Anna'nın nesnelliğinin sınırları, bu olay ve olguları aktarmadaki amacında ve aktarırken ortaya koyduğu yargı ve yorumlardadır. Tarihçiliğini bir anlatıcı olarak örgütleyen yazım niteliklerine sahip olan Anna, bu nedenle olay ve olguları aktarırken anlatımının öznelliğini taşır. Diğer yandan amacını gerçekleştirmek adına, olay ve olguları çarpıtmasa da kimi zaman vurgu, öncelik kimi zaman da anlam ve değer açısından üzerlerinde oynar. İşte tam burada nesnelliğinin sınırları ile karşılaşmış olunur.

3.5. Olayların Aktarımında Neden-Sonuç İlişkisi

Neden-sonuç ilişkisi denildiğinde akla gelmesi gereken en önemli kavram nedenselliktir. Nedensellik, en basit tanıyla bir neden ile bir sonuç arasında zorunluluk ilişkisinin kurulmasıdır. Ortaya çıkan bir sonucun neden olduğunu veya hangi nedenin o sonucu doğurduğunu cevaplamak temelli yaklaşımdır. Nedensellik, temel olarak doğa bilimlerine ait bir terimdir. Ancak felsefenin ilk başlangıcından bu yana tartışma konusu olmuş bir kavramdır.

Tarih alanında ise özellikle modern ve bilimsel tarih çalışmaları ile birlikte, neden-sonuç ilişkisini gözetken, buna dayalı bir açıklama, anlama ve anlatma çabasını temel alan yaklaşımlar ortaya çıkar. Böylece nedensellik, tarih alanında belirleyici bir kavram olarak yerini kazanır. Öyle ki nedenleri bilmeden, araştırmadan geçmişe, geçmişin içerdiği sonuçlara ve geçmişten bugüne gelen etkilere dair yorumlarda bulunanlar, basitçe tarihçi olamazlar. Carr'ın da belirttiği üzere, “*tarih incelemesi nedenlerin incelenmesidir.*”³⁵⁹ Lakin tarihi, nedenleri incelemek üzerine kuran düşünce ile tarihe yön veren tek bir belirleyici neden varsaymak düşüncesi arasında büyük bir fark vardır. İlki, tarihsel olay ve olguları tartışırken, nedenleri bilmeyi ve tartışmayı esas alır. İkincisi ise tüm bu olay ve olguların anlaşılmasında değişmez ve belirleyici bir kanun, neden arar. İlki nedenlerin incelenmesi olarak araştırmacı tarih

³⁵⁹ Carr, *Tarih Nedir?*, s. 99.

iken, ikincisi özsel nedeni bulmak ve her şeyi ona göre açıklamak derdindeki nedenselci (ya da bilimci) tarihtir. Ancak nedensel yasaların gerçekten biliniyor bilinemeyeceği sorusu ortadadır.³⁶⁰ Dolayısıyla tarihteki tek belirleyici nedenin ne olduğu konusundaki her görüş, mutlak olarak belli kabul ve öncelikler temelinde kendi belirlenimini sunmuş olacaktır. Bu durum da tarihin anlaşılmasında ve anlatımında bir hayli sıkıntı doğurur. Neden-sonuç arasındaki ilişkiyi bu şekilde anlamamanın sorunlarından kaçınmak adına, buradaki incelemede, neden-sonuç ilişkisi denildiğinde ilk ekoldeki nedensellik kavrayışı temel alınacaktır.

Tarihçi, tarihi olay ve olguların farklı nedenlerini ortaya çıkaran ve nedenleri ilişkilendirerek bir düzene sokan kişidir.³⁶¹ Nedenlerin incelenmesinin tarihteki anlamı budur. Zira tarihi olaylarda, doğa bilimlerinde elde edilebildiği şekliyle tek bir neden yoktur. Doğa bilimleri, doğanın işleyişini belirleyen temel ve değişmez yasaları arar. Bu, günümüzde pozitif bilimler olarak kabul edilen bilimlerde hala ciddi yer teşkil eder. Ancak tarihte tek bir nedenin belirleyiciliği veya olgu ve olaylara yön vermesi işler değildir. Zira insani yaşam dünyası, tek bir neden veya kanun çevresinde örgütlenir yapıya sahip değildir. Yaşanılan her olayın ya da durumun farklı derecelerde etki gücüne sahip birden çok nedeni vardır. Bununla birlikte, tarihsel olay ve olguların nedenlerini saptayamayacağımızı, hangi nedenlerin hangi sonuçlara yol açmış olduğunu bilemeyeceğimizi söyleyen fikir de hatalıdır. Zira tarihi, bilgi alanı olarak görmeyi imkânsızlaştırır. Ayrıca, tarihte nedenleri araştırmayı doğru bulmayan ya da gereksiz bulan bir kişi, tarihin açıklayıcılığı ve yol göstericiliği niteliklerini de köreltmüş olacaktır. Bu, akli başında ve ciddi hiçbir tarihçinin başvuramayacağı bir yoldur. Carr, bu konuda daha basit ama ciddi bir eleştiriyi şöyle ifade eder: “*Biri bana tarihin bir rastlantılar demeti olduğunu söyleyince, onun kafaca tembel ya da düşük düzeyde olduğundan kuşkulanırim.*”³⁶²

Tarih alanında bir olay veya olgu açıklanmak istendiğinde, farklı derecelerde etkisi olan, olduğu düşünülen birkaç neden birlikte gösterilir. Elbette ki nedenleri ardı ardına sıralayıp eldeki malzemelerin birbirleriyle ilişkisini kurmamak, nihai bir değerlendirmeye, yoruma ve çıkarıma varmamak da bir şey yapmak değildir. Nedenlerin sayılması, belli bir ilişki ve sonuç gözetilmediğinde sonsuza ulaşacak

³⁶⁰ G. Skirbekk & N. Gilje, *Felsefe Tarihi*, s. 300.

³⁶¹ Richard J. Evans, *Tarihin Savunusu*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s. 135.

³⁶² Carr, *Tarih Nedir?*, s. 116.

sayıda nedeni kabul etmeye ve eni sonu anlamsız veriler demetinde boğulmaya götürebilir.

İlişkisellik, nedenlerin incelenmesinde olmazsa olmaz rehberdir. Tarih boyunca meydana gelen olayların farklı bağlamlarda nedenleri araştırıldı, düşünüldü. Kimi zaman bu nedenler metafizikle kimi zaman psikolojiyle, psikolojik öğelerle açıklandı. Biyolojik ve ekonomik olanları da vardır. Tüm bu nedenler ve etkileri nasıl kavranırsa kavransın ve hangisi öne alınırsa alınsın, tarihi olaylar her zaman belirli neden-sonuç ilişkisi içerisinde anlaşılıp açıklanmaya çalışılır:

“Tarihi olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisi, bugünün dayanaklarının belirlenmesine ve geleceğin tahmin edilmesine katkıda bulunur. Zira bilindiği gibi bugün; dünyanın sonucu, yarının hazırlayıcısı, yani nedenidir. Tarihin konusu olan dün (ki burada kast edilen insanların dünüdür) araştırılıp aydınlatılmaya çalışılırken, en çok sorulan neden ve nasıl? Soruları da, tarihçinin kafasının içindeki belirli bir amacı doğrulamaya yöneliktir.”³⁶³

Yukarıdaki pasajdan anlaşılacağı gibi, tarih metinlerine ve tarihçilere dair herhangi bir incelemede neden-sonuç ilişkilerinin nasıl kurulduğunu ve ne kadar gözetildiğini ele almak, eserin niteliğini ve güvenilirliğini sınamak açısından oldukça önemlidir. Anna da eserini yazarken, yazma amacına ve hedefine uygun olarak, olayların gelişiminde etkisi olan nedenleri sorar ve bunlar üzerine yüzeysel ifadelerle de olsa konuşur. Elbette nedenleri kendi amaçları ve hedefleri doğrultusunda ele alır, sunar. Peki, Anna’nın eserini yazma nedenleri nelerdir? Buradaki inceleme açısından değerli bir sorudur bu: Anna Komnena neden *Alexiad*’ı kaleme aldı?

Nedenler sıralanabilir: İmparator kızı olması, babasına duyduğu derin sevgi hasebiyle onun erdemlerini anlatan eserini yazmayı kendine görev edinir.³⁶⁴ Aldığı eğitim, kendinde en çok hayranlık duyduğu şey olan zekâsı ve özgüveniyle bir bilim insanı olarak kendi eserini ortaya koymak ister. Elbette tarih alanına dair ilgi ve bilgisi temelinde, döneminde yaşanan olayları önemli bulduğundan ve gelecek nesillere aktarılması gerektiğine inandığından eserini yazar. Fakat soruya cevap olarak nedenleri böylece yazıp bırakmamak, onları bir düzen içerisine koyup birbirleriyle ilişkilendirmek tarihçinin görevidir. Buradaki önemli nokta ise,

³⁶³ Hakan Uzun, “Tarih Bilimi ve Tarihte Nedensellik”, *KEFAD(Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi)* c. 7, sy. 1, Ankara, 2006, s. 10.

³⁶⁴ Connor, *Bizans’ın Kadınları*, s. 330.

tarihçinin bu nedenler arasında hangisine ağırlık verdiğidir. Çünkü eser, ağırlık verilen neden çevresinde genişler. Örneğin bu çalışmada, nedenler içerisinde ağırlık merkezi olarak Anna'nın babasını, dönemini, erdemlerini ve elbette kendi mücadelesini dillendirme arzusu belirleyici neden olarak görülür. Anna'da eserini yazma nedenini belirtirken şanlı saydığı babasını anımsatmayı ve onun egemenliği dönemindeki başarıları topluma anlatma saiklerini ifade eder. Bu, Anna için bir yas havasıdır ancak başkaları için hatırlamadır.³⁶⁵ Bu güdüyü eyleme dönüştüren nedenlerin başında ise, Anna'nın bilgiye, tarihe ve felsefeye olan ilgisinden hareketle eserini bir tarih anlatısı olarak örgütleyebilme ve yazabilme yetisi gelir.

Peki, Anna'nın eseri *Alexiad* söz konusu olduğunda neden-sonuç ilişkisi nasıl bir yer tutar? İlk olarak söylenilmesi gereken şey, Anna'nın bir klasik dönem tarihçisi olduğu ve dolayısıyla modern tarih yazımının bilimsel nitelikleri ile doğrudan bir bağı olmadığıdır. Anna'nın eseri, nedenleri araştırmaya, bunlar arasında rasyonel bağlantılar kurmaya ve açıklayıcı-yorumlayıcı bir yazım gerçekleştirmeye dair değildir. Anna, geçmişte olanları belli bir perspektifle anlatarak geleceğe dersler çıkarmayı, tarih yazımı aracılığıyla belli bir dönemi yücelterek toplumu etkilemeyi ve övdüğü dönemde toplum için neler yapıldığını anlatmayı esas alır. Böyle bir tarih yazımı da açıktır ki nedenselci, bilimsel ve araştırmacı tarih ile herhangi bir bağ taşımaz. Dolayısıyla Anna'nın eseri, olayların aktarımında nedenlerin araştırmasını ve nedenselliği esas almaz. Ancak bu, Anna'nın olayların ve olguların aktarımında nedenleri vermediği veya nedenlerin üzerinden atladığı anlamına gelmez. Eseri boyunca olayları aktarırken büyük çoğunlukla nedenlerle bağlantısında aktarır. Nedenler ile sonuçlar arasında araştırmacı tarzda olmasa da açıklayıcı tarzda ilişkiler kurar. *Alexiad* okunduğunda, birçok yerde *bu nedenle* şunu yaptı, *şu nedenlerle* bunlar gelişti gibi tümcelere sıkça rastlanır. Bu bağlamda, neden-sonuç ilişkisi yok sayılmaz. Yalnızca onun tarihçiliği klasik tarihten öğrendiği anlatıcılık üzerinden biçimlendiğinden, neden-sonuç ilişkisi bu tarz içinde söz konusudur. Tarihsel olay ve olguları toplumsal açıdan yorumlama ve nedenleri tarihe yön verme üzerinden bir neden-sonuç ilişkisi yoktur. Bir tarih anlatıcısı olmasından dolayı, anlatının içerisindeki tekil olaylara dair nedenleri yüzeysel olarak aktarma vardır. Anna'nın önemi, nedenleri ayrıntılı olarak araştırılacak, yorumlanacak ve bağlantılandırılacak tarihsel olayları anlatmış ve aktarmış olmasıdır.

³⁶⁵ Komnena, *Alexiad*, s. 14.

Anna’da neden-sonuç ilişkisinin nerede durduğu, neden-sonuç bağını nasıl kurduğu, buna ne kadar dikkat ettiği konuları, konu üzerinde çalışanın çabası kadarıyla açığa çıkarılabilir. Zira Anna, doğrudan nedenlerin araştırılmasına dayalı bir tarih eseri vermez. Peki, neden-sonuç ilişkisini nasıl kullanır? Bu ilişki, *Alexiad*’da ne derece yer tutar ve karşımıza ne şekilde çıkar? Anna, olayları anlatı biçiminde aktardığından neden-sonuç ilişkisini de bu anlatının içerisinde yüzeysel şekilde cümle bağlantıları içerisinde verir. Olayları aktarırken, tikel şahıs, an ve olaylardan bahseder ve bunlara dair nedenleri verir. Anlatmak istediği sonuca ve bu sonuçta vermek istediklerine odaklıdır. Bundan dolayı nedenleri, sonuca geçişlerde bağlantı cümleleri içerisinde aktarmakla yetinir. Eserindeki çoğu örnek bu tarzda karşımıza çıkar. Örneğin, “*bu kişinin de [İmparator olmasını engelleyip] erkine zorla el koymuştu; işte bu nedenlerle kendisi, Robert, yapılan haksızlık karşısında, öç almaya hazırlanmaktaydı.*”³⁶⁶

Yukarıdaki alıntıda bir olaya varmak için hazırlıklar yapar. Eserdeki kötü karakterlerden biri olan Robert’in³⁶⁷ isyan sürecine giderken, bunda etkin olan siyasi bir nedeni sunar. Ancak belirtildiği gibi, gayet yüzeysel şekilde, nedeni incelemeyen, tartışmadan verir. Bir başka örnek verelim, “*...tam tersine son derecede tehlikeli bir duruma yol açmaktaydı, çünkü Çaka kendine yeni bir donanma edinmişti ve tüm kıyı bölgesini karıştırmaktan hiç geri durmuyordu. Bu nedenlerle, imparator tasalanıyor ve her yandan dertlerle hırpalandığı için tedirgin oluyordu.*”³⁶⁸

Anna, neden-sonuç ilişkisinde olayların nedenlerine değinerek ancak bunu yüzeysel ve tartışmayan bir tarzda yaparak ilerler. Zira onun için nedenlerden çok sonuçlar ve sonuçların anlamları önemlidir. Tarihçiliği için ise nedenlerin yalnızca verildiği ve aktarıldığı gibi olduğunun bilinmesi önemlidir. Hem anlatıcı hem de öğretici tarih yaratıcısı olduğundan olayların aktarımında neden-sonuç ilişkisine dair gözettikleri bu kadarla sınırlıdır. Tarihsel döneminin ve birikimin koşulları göz önüne alındığında ise söz konusu sınırlılık gayet anlaşılırdır. Ancak neden-sonuç ilişkisi konusunda önemli bir noktayı belirtmekte fayda var. Anna, dini hassasiyetleri güçlü ve dini saiklerce yönlendirilmesi oldukça baskın bir toplumda yaşamaktadır. Bilindiği gibi, tek tanrılı dinlerin ortaya çıktığı toplumlarda nedenselci düşünme, bir felsefi düşünme ve toplumsal düşünüş anlamında kendine oldukça önemli bir yer

³⁶⁶ Komnena, *Alexiad*, s. 55.

³⁶⁷ Çağlan, *Bizans Edebiyatında Düzyazı*, s. 58.

³⁶⁸ Komnena, *Alexiad*, s. 248.

bulur. Her ne kadar nedensellik kavramı, bir bilimsel tartışma konusu olarak modern bilimlerle mümkün olmuş olsa da, felsefi ve kültürel olarak nedenselci yaklaşım her zaman söz konusudur. Tek tanrılı dinlerin gelişmesiyle kendisine daha kutsal ve dominant bir kılıf bulan nedensellik, her şeyin arkasında, kutsal, bu dünyaya dışsal, değişmez, ebedi bir belirleyici nedenin olduğu düşüncesiyle bezelidir.

Anna'nın içinde yaşadığı Hristiyan toplumsallık açısından da yukarıdaki durum tamamen geçerlidir. Lakin böylesi bir toplumda yaşayan ve Hristiyan inancına sahip olan Anna'nın katı ve bağınaz din anlayışı yoktur. Kimi zaman olayların gelişiminde ve sonuçlanmasında dini imgelere, söylencelere ve İncil'e göndermelerde bulunur. Bu, bir biçimde Anna'nın eni sonu tüm olan biteni tanrısal belirlenime bağladığı yönünde kuşku uyandırabilir. Ancak *Alexiad*'ın genel mahiyeti, seküler anlatımı ve olay-olgu temelli yazımı, Anna'nın tanrısal kaynakları referans göstermesinin kadercilik anlayışından değil anlattıklarını inandırıcı ve toplumsal açıdan ikna edici kılmak derdinden ileri geldiğini açıkça gösterir.

Anna, bir dönemi kişiler arası mücadeleler ve bu mücadeleler sonucunda ortaya çıkan önemli tarihsel olaylar bağlamında anlatır. Dolayısıyla karşımıza çıkan neden-sonuç ilişkisi kurma tarzı, daha çok kişilerin eylemlerini güdüleyen anlık gelişmeler, politik hedefler ve kişisel arzulardır. Tarihsel-toplumsal nedenler üzerine konuşmaz. Dönemini anlatır; döneminin tarihsel-toplumsal analizini yapmaz. Olayları aktarımında neden-sonuç ilişkisini gündelik olaylar ve tarihsel eylemleri güdüleyen etkenlerle sınırlı olarak verir. Bu bağlamda Anna, neden-sonuç ilişkisini kendi tarih yazımının niteliklerine uygun şekilde ortaya koyar.

3.6. Bizans ve Günümüz Tarihçiliğine Etkileri

Anna Komnena, *Alexiad* eserini yazarak tarihsel bir dönemin olaylarını, savaşlarını, önemli kişilerini ve önemli gelişmeleri tarihe not düşer. Eserini ortaya koyduğu zamanlarda yazdıklarının Türk, Akdeniz ve elbette Bizans tarihi alanlarındaki birçok araştırma için ana kaynaklardan biri olacağını düşünmez. Eserini yazma amacı, tarih bilimine yakışır şekilde unutulmayı engellemek³⁶⁹ olsa da, *Alexiad* söz konusu amacın çok daha ötesine, yalnızca anlattıkları ile değil, anlattıkları sayesinde ulaşılanlar ve anlaşılanlara katkı sağlaması bakımından da geçer. İşte Anna'nın Bizans ve günümüz tarihçiliğine etkisi bu bağlamda önemlidir.

³⁶⁹ Komnena, *Alexiad*, s. 10.

Anna'nın eseri bugün olduğu gibi kendi döneminde çokça duyulur ve bilinir. Yazdıkları ve bir yazar olarak kendisi oldukça dikkat ve takdir uyandırır. Anna'nın ardından Bizans kronikçileri, genellikle kendi yaşadıkları İmparatorluk dönemlerini kaleme aldıklarından Anna'ya doğrudan atıfta bulunmazlar; ya da bu takdir ve dikkatlerini doğrudan ifade etmezler. Ancak Anna'nın yazdıkları hususunda söz ettiklerinde hepsinin Anna'yı bildikleri, bir tarihçi olarak saydıkları ve anlattıkları bakımından da doyurucu buldukları rahatlıkla anlaşılır. Örneğin Khoniates, asıl olarak Ioannes ve Manuel Komnenos dönemleri üzerine odakladığı eserinde, hikâyesi baştan sona anlatıldığı için Alexios dönemine değinmeyeceğini belirtir.³⁷⁰ Khoniates tarafından açıkça Anna'nın eseri göz önünde bulundurulursa benimsenen tutum, aslında *Alexiad*'ın bir onaylanması, yetkin ve üzerine söz söylemeye gerek duyulmayacak biçimde kabul edilmesi olur. Bu perspektifin net ifadesi ise, başka bağlamda göndermede bulunduğumuz Kinnamos'a aittir. Kinnamos da Alexios dönemine dair konuşmaması ile ilgili açıklamasında, onun döneminin doğru bir şekilde yazılmış olmasını sebep gösterir³⁷¹ ki bu da Anna'ya dair yetkinlik ve doğruluk kabulünün açık onayıdır.

Anna'nın tarihçiliğini ve Bizans tarihi açısından önemini, daha kendi döneminde kavrayan ve Anna'ya hakkını veren diğer bir kronikçi Zonaras'tır. Aslında eserinde Anna'nın yazdıklarına benzer konular çoktur ve genellikle de Anna'dan farklı bir içerik anlatımı söz konusudur. Buna karşın Zonaras, Anna'yı emsalsiz zekâsı olan biri şeklinde tanımlarken, eseri *Alexiad*'ı da çok değerli tarih kitabı olarak nitelendirir.³⁷² Bu da Anna'nın kendi dönemi için oldukça değerli ve önemli bir tarihçi olarak kabul edildiğinin göstergesi olur. Bir tarihçi olarak, her alanı kapsayıcı, olayları ve kişileri ince ayrıntılara kadar aktarıcı yönü, onun yetkin ve yeterli olarak görülmesinde temel rol oynar. Dolayısıyla kendinden sonraki kronikçilere önemli bir tarih yazımı eşiği bırakır. Bu eşiğin, aynı özgünlük ve etkililikte aşıldığını söylemek zordur. Kendi dönemindeki Bizans tarihçiliğine etkisi de, değerli, yeterli ve yetkin görülen içeriği, anlatım tarzı ve bilgilendiriciliği bağlamındadır.

Anna, özgün tarih yazımı ekolünün kurucusu, öncüsü ya da kuramcısı olmadığından Bizans tarih yazımına etkileri de gelişim seyrini biçimlendirmek ya da

³⁷⁰ Khoniates, *Historia*, s. 7.

³⁷¹ Kinnamos, *Historia*, s. 4.

³⁷² Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, s. 177.

yönlendirmek şeklinde olmaz. O dönemlerde baskın olan yazım metodolojilerini kullanan, yaşanan kültür Rönesansı'na uygun bilgi birikimine dayanarak yazan ve anlattığı dönem içerisinde yaşananları ayrıntılı ve bilgilendirici biçimde aktaran bir tarihçidir. Dolayısıyla etkileri, yazım biçimin Bizans tarihçiliğine ve edebiyatına, verdiği bilgilerin Bizans tarihi oluşturma çalışmalarına, ortaya koyduğu gerçeklerin de sosyo-politik ilişkilerin anlaşılmasına katkıları bağlamında olur.

Yaşadığı dönemin tarih kronikleri, tartışmalar ve referans gösterme konularında eksikliğe sahip olduğundan, Anna'nın etki ve katkıları bugün daha net ortaya çıkar. Anna'nın eseri, ilk Türk Beyliği'ni kuran Çaka Bey'den tutun, Norman Lideri Robert Guiscard'a kadar, I. Haçlı Seferi'nin gelişim ve seyir sürecinden tutun askeri savaş sanat ve silahlarının içeriklerine kadar birçok konuda tamamen özgün, ilk elden ve örnek kaynak olma özelliği taşır. Bu anlamda Anna, yalnızca babası Alexios'un hayatını, egemenliğini ve başarılarını değil, dönemin Bizans siyasi hayatını, Türk-Bizans ilişkilerini, Akdeniz bölgesi politik ilişki ve savaşlarını, taht kavgalarını, Türk boylarının niteliklerini, farklı kavimlerden kahramanları ve önemli olayları da yetkin şekilde anlatan bir eser ortaya koyar. Anna'nın tarihi, Tuna Boyu ve Balkan Yarımadası halklarından Bulgar, Kuman, İskitler ile Selçuklu Türkleri hakkında fevkalade bilgiler verir.³⁷³ *Alexiad*'ın önemine çokça işaret ettik ancak buradaki bağlam onun günümüz tarihçiliğine ve tarih tartışmalarına etkileri üzerindendir. Anna'nın *Alexiad*'ı modern tarih araştırmalarınca önemi kavrandıktan sonra Bizans ve Türk tarihi üzerine yazılanlar daha da zenginleşir. Bu zenginliği gösteren en önemli emarelerden biri, *Alexiad*'a konu olan, tarihsel açıdan önemli gelişmelerin günümüz tarihçilerince *Alexiad*'a atıf yapılmadan ele alınmamasıdır. Bunlara bir örnek, Bizans tarihi üzerine hayli hacimli ve içerik bakımından da kapsamlı bir eser yazmış olan Alexander Vasiliev'dir. Eserinde, Alexios, I. Haçlı Seferi ve dönemin önemli gelişmeleri konusunda *Alexiad*'tan doğrudan alıntılar yoluyla beslenir. Mesela Alexios'un, doğuda Türk, batıda Norman tehdidiyle karşılaştığını Anna'yı referans göstererek şu şekilde anlatır:

“Yeni imparator Alexios'un aydın ve yetenekli kızı Anna Komneni, babası hakkında onun Doğu'dan Türk tehdidi, Batı'dan Norman tehdidiyle karşılaştığında ve imparatorluğun acı içinde can çekişme içinde olduğunu gördüğünden

³⁷³ Adem Tülüce, *Bizans Tarih Yazımında Öteki Selçuklu Kimliği*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2015, s. 79.

bahseder.”³⁷⁴ Aynı yöntem, Anna’dan beslenen önemli bir Bizantolog olan Norwich’in eseri için de söz konusudur; eserinde metin içerisinde faydalanmalarının yanında doğrudan alıntılar da söz konusudur.³⁷⁵ Gregory de eserin birçok yerinde, *Alexiad*’a özgü olduğunu bildiği ve yalnızca orada somut olarak bulabildiği yazışmaları ve bilgileri pasaj olarak eserinde kullanır.³⁷⁶

Anna’nın Bizans tarihçiliğine, Bizans tarihi araştırmalarına ve günümüz tarihçiliğine etkileri, genel hatlarıyla sahip olduğu bilgiler ve birçok bakımdan taşıdığı özgünlük bağlamında söz konusudur. Bir tarihçi olarak, tarihsel açıdan taşıdığı önem ve özgünlüğün yanı sıra, asıl etkileri eserin anlamı, işlevi ve gücü açısındandır. *Alexiad*, Bizans iç ve dış ilişkilerinin belli bir dönemdeki neredeyse tüm içeriklerini, politik, sosyal, kültürel, dini ve askeri alanların tamamında oldukça zengin biçimde verir. Bu yönüyle Bizans’ın anlaşılmasında ve araştırılmasında ciddi katkılar sunar. Ayrıca Anna, kendisinden sonraki Bizanslı kronikçilerden bugünkü Bizans tarihçilerine kadar, bir biyografi yazının nasıl tarihsel bir anlatıya dönüşeceği konusunda, içerik zenginliği ve perspektif genişliği açısından önemli bir örnek olur. Özellikle günümüz tarihçiliğine, tarih yazımında nelerin önemli olduğu konusunda hitabetten kaynak zenginliğine, araştırma gücünden ayrıntılı aktarımlara kadar taşıdığı niteliklere özgün bir rol model olur.

³⁷⁴ Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu*, s. 435, 438, 441, 461.

³⁷⁵ Norwich, *Bizans*, s. 39, 43.

³⁷⁶ Gregory, *Bizans Tarihi*, s. 291, 294.

SONUÇ

Bu çalışma boyunca, çoğu kez tekrara düşme pahasına iki konuya vurgu yapıldı: Anna'nın tarihçi olarak özgünlüğü, önemi ile *Alexiad*'ın Türk, Bizans ve Doğu Akdeniz açısından oldukça önemli kaynak olması. Bu vurgunun sebebi, Anna Komnena'nın tarihçiliğini anlamak ve açıklamak üzerine kurulu olan çalışmanın neden ele alındığını göstermektir. Anna'nın eseri *Alexiad*'ın içeriği, anlamı ve önemi, hem Anna'nın bireysel ve toplumsal koşullarıyla bağlantıda hem de tarihçiliğinin nitelikleri ve etkileri ile ilişkide ele alınmalıdır. Yapılan çalışma, tüm bunların ayrıntılı olarak açıklanmasını ve metodolojik olarak incelenmesini amaç edindi. Zira Anna'nın tarihsel önemi, ele aldığı konular üzerine yapılan çalışmalarda ne kadar doğru kavrandığı ve konumlandırıldığı ile doğru orantılıdır. Eğer ki Anna'yı ve tarihçiliğini doğru bir biçimde tespit etmeden kullanmak ve referans göstermek hatasına düşülürse, ondan beslenerek yapılan çalışmaların kimi boşluklar taşıması yüksek olasılık haline gelir. Zira Anna Komnena bir yandan verdiği bilgiler bağlamında çok önemli olsa da diğer yandan bu bilgileri aktarma sunma koşul ve tarzı açısından oldukça dikkatli anlaşılması ve kullanılması gereken bir tarihçidir. Dolayısıyla çalışma, Türkiye'deki Bizantoloji çalışmalarına, Türk Tarihi araştırmalarına ve o döneme dair farklı bağlamlardaki tarih araştırmalarına katkı sunup yardımcı olabilecek bir referans olma amacıyla gerçekleştirildi. Bu konularda oldukça önemli bir kaynak olan *Alexiad*'ın içeriğinin ve gelişiminin tüm hatları serimlenmeye çalışıldı. Anna Komnena'nın tarihçiliği de, ilişkilendiği tüm bireyler, koşullar, olaylar, eserler ve gelenekler göz önünde bulundurularak verilmeye çalışıldı. Amaç, ülkemizdeki tarih araştırmalarına, değeri ve önemi oldukça büyük olan bir eseri ve tarihçiyi tüm yönleriyle, yaptığı ve yarattığı tartışmalarla, varolduğu ve var ettiği bağlamlarla kazandırmaktır.

Çalışma sırasında özellikle ilgi gösterilen nokta, Anna Komnena'nın tarihçiliğini yalnızca Bizans'ın bir dönemine dair eser kaleme almış olarak görülmesinin ötesine geçmek oldu. O, sadece döneminin askeri- sivil hayatı ve dini-ideolojik yapısı hakkında önemli bilgiler vermekle kalmaz aynı zamanda toplumun hareketini sağlayan dinamiklerin çözülmesine de katkı sağlar. Bütün eksiklerine ve çelişkilerine rağmen görünenin ötesinde, farklı boyutları okuyucuya sunar. Aynı şekilde eserinin yapısına bağlı olarak yalnızca ilgi çekici olarak kavranılmasını da aşma çabası gözetilir. Zira Anna Komnena, çalışma içerisinde birçok yerde

değinildiği üzere ya edebi yönleriyle ele alınarak tarihçiliği ve etkileri bakımından yeterince değerlendirilmiyor ya da bir tarihçi olarak yalnızca verdiği bilgilerin taraflılığı, güvenilirliği ve kullanışlılığı üzerinden değinilip bırakılıyor. Cicero, tarihle edebiyat arasındaki farkı anlatırken, birinin gerçeği, diğerinin zevki göz önüne aldığını söyler. Anna, bunun dışında tutulmalıdır zira o, hem gerçeğin hem zevkin tarafındadır. O hem bir çağın ruhunu yansıtan hem de içinde bulunduğu tarihsel ortamı aşarak tüm zamanlara ait kaygılara yanıt veren bir kadındır. Şunu da söylemek gerekir ki, insan hafızasının sınırları göz önünde bulundurulduğunda *Alexiad'*ın taraflı olduğunu söylemek doğru fakat dile getirilmesi anlam ifade etmeyen bir savdır. Zira Anna eserini, başkahraman Alexios'un ölümünden yaklaşık yirmi yıl sonra kaleme almıştır. Bunun yanında, onun kadın olması, bir imparatorluk ailesinden olması, taht kavgaları bağlamında dikkat çekici biri olması gibi konular üzerine odaklanarak bunlardan yalnızca biri ve birkaçı üzerine biyografik, magazinsel anlatılar söz konusudur. İşte burada yapılan inceleme ve araştırma, Anna'nın yalnızca edebi yönüyle değil asıl olarak tarihçiliği ile anlaşılması gerektiğini temele alır. Bu temel doğrultusunda verdiği bilgiler de Anna'nın yalnızca bir tarihçi olarak ne kadar kıymetli olduğunu ortaya koyar. Bununla birlikte, Anna'nın verdiği bilgilerden faydalanmanın ötesine gitmeyen bir kullanımını aşarak onun Bizans tarihi konusunda bilginizi ve bilincimizi şekillendirecek kuvvette bir tarihçi olarak incelenerek işlenmesi gerektiğini amaçlar. Dahası, Anna'nın bir veya birkaç niteliğine odaklanan derleme yazılar ya da başka içerikler temelinde Anna'yı bağlamsız şekilde ele alan tekil çalışmalardan ziyade, onu bütüncül olarak kavramak ve tarihçiliğinin bütün bağlamlarını açığa çıkarmak hedeflenildi. Zira diğer tüm çalışmaların karşısında ve ülkemizdeki Bizans tarihi konularında buradaki çalışmanın bir katkısı ve özgünlüğü olacaksa, o da bu amaçları doğru ve kapsamlı bir şekilde yerine getirecek bir çalışma ortaya koymaktan geçmektedir. Bu temelde, Anna'nın ciddi ve tarihsel açıdan oldukça yetkin bir tarihçi olduğunu, bu tarihçiliğinin çok önemli kaynaklar tarafından beslendiğini, tarihçiliğinin kendine has nitelikler ve içerimlere sahip olduğunu göstermek konu ve dert edinildi. Birbirini takip eden bölümlerde, tüm bunlar bir izlek dâhilinde ve birbirlerini açıklayacakları şekilde sürdürüldü. Yaşadığı dönemin iç-dış ilişkilerinden, dini-askeri alanlarından ve sosyo-politik koşullarından başlayıp bir tarihçi olarak etkilerine kadar sürdürülen çalışma, tüm içeriği ortaya çıkarıcı bir tarzda gerçekleştirilmeye çalışıldı.

Tüm bunlarla birlikte, çalışmanın ortaya çıkardığı en önemli sonuç, Ortaçağ Avrupa'sında yaşamış seküler bir kadın tarihçi ve Bizans İmparatorluğu'nda en nüfuzlu insanların en yakınında duran, tarihe biçim veren olaylara ilk elden şahitlik eden, çağdaşlarının pek çoğundan daha iyi eğitim almış olan Anna'nın bir edebi biyografi yazarından öte, eserinin amacı, içeriği ve biçimi konusunda her bakımdan tipik bir Bizanslı ve hayli bilinçli bir tarihçi olduğudur. Bu bilinç, belli bir tarzda ve metodolojide örgütlediği tarihçiliğinin de temelindedir. Anna kendisinden sonra gelen Bizanslı kronikçilere ve günümüz tarihçilerine bir biyografinin nasıl tarihsel bir anlatıya dönüşeceği konusunda önemli bir örnektir. Eserin referans ve kurgu olma nitelikleri incelendiğinde, onun edebi bir eser değil çağının çok ötesinde bir tarih metni olduğu sonucuna ulaşılabilir zira günümüz tarihçilerin çalışmalarında *Alexiad'*a atıfta bulunmaları bunu kanıtlar niteliktedir. Anna, Antik Yunan tarih yazımı geleneği ve düşünce kültürü ile ilişkide, kendi dönemindeki bilgi birikimini özümseyerek yazmış, çalışmış ve üretmiş bir tarihçidir. Onun, yaşadığı dönemde ve kendisinden sonraki Türk- Bizans tarihçiliğinde bıraktığı izler ve etkiler yadsınamaz. Başarılarının yanında başarısızlıkları da olduğu söylenebilir ancak bunlar ilerlemenin ve başarının sonuçları olarak değerlendirilmelidir. Çalışmada yeri geldikçe değinildiği gibi Anna'nın bir tarihçi olarak objektifliğin bazı ölçülerinin dışında kalmasının nedeninin tutucu bakış ve savunması olduğu söylenebilir. Bilindiği üzere, bireyler ait oldukları toplumsal ve kültürel birimlerin yansımasıdır. Buna ek olarak, sosyal bilimlerin bilimsel anlamda nesnel sonuçlar sunamamaları verdikleri bilgilerin faydasız olduğu anlamına da gelmez. Bu yalnız sosyal yapı ve farklılığın göstergesidir. Bu anlayış kabul edildiği takdirde gerçeğin, doğrudan ve olduğu gibi bilinebilme iddiası zarar görür. Sosyal bilimler söz konusu olduğunda saf algı denilen bir şeyden bahsedilemez. Algı, nesne ya da olayların beyinde işlenmesi veözne tarafından yorumlanmasıyla oluşur. Her bireyde farklılık gösterir. İçinde bulunulan kültürel ortam ve aile, beklentiler, eğitim, inançlar ve savunulan düşünceler duyularla elde edilen verileri yorumlamada bizleri yönlendirmektedir. Bu nedenle tarafsız algıdan bahsedilemez. Bu şekilde elde edilen bilgi yanlış olmaktan ziyade görelidir. Binaenaleyh sosyal bilimler nesnel olamadıkları için bilimsel olmamakla suçlanmamalıdır. Tarihçi de insandır ve doğal olarak belli ölçekte kültürel donanıma sahiptir. Hatta araştırma ve yazma eylemine bizzat dâhildir. Dolayısıyla sosyal bilimler alanında tam bağımsız bilimsel faaliyetten söz etmek zordur. Elde edilen bilgiler tarihçinin yorumunu içermek zorundadır. Sosyal olgularda

doğrudan bilmek diye bir durum söz konusu olamaz. Sosyal bilimlerde somut ile soyutun sentezi yapılır. İnsanı ve toplumu konu alan bir disiplinin bu şekilde işlemesi gayet makuldür. Toplumsal değerler hesaba katılmadan insan eylemleri anlaşılamaz. Algılayan özne tarihseldir ve bilim insanları da kültürün ürünüdür. Dolayısıyla Anna'nın ayrıntılardaki özgünlüğü ve tarafsızlığı ana hatlarda değişime uğrayabilmektedir. Kendine özgü bir çizgide tarihini, belirli bir idea üzerine değil de babasının etrafında kurmaktadır.

Kadınlar kendilerini ifade edebilecek hemen her alanda dışlanmış, kadının başarılı olmasının tesadüf eseri meydana geldiğine inanılmış iken, o, hem içinde bulunduğu tarihsel ortamı aşan hem de çağının ruhunu yansıtan bir kadın olarak karşımıza çıkar. Tarihçiliği, döneminin birçok tarih kronikçisinde bile bulunmayacak kadar önemli bir birikime ve ustalığa yerleşir. Yaptığı araştırmalar, verdiği bilgiler, konu edindiği tüm içerik, anlatısının canlılığı, kaynaklarının zenginliği onu hem dönemi hem de bugün için oldukça özgün ve vazgeçilmez kılar. Geçmiş yorumlayış tarzı açısından merkeziyetçi bir karaktere sahip ve değerlerle kuşatılmış tarihsel bir varlık olan Anna, tüm eksikliklerine ve çelişkilerine rağmen yaşayan bir toplumun farklı boyutlarını yansıtır. Bizans toplumunun tarihin önemli bir kesitini kendine has tarzıyla ortaya koyar. Anna bazı konularda ilk olmasının zorluklarını hissetmesine rağmen dikkat çekici çalışkanlığı ve ilk elden kaynaklara ulaşabilmesi ile hedefinden hiçbir zaman uzaklaşmaz. Dış dünyaya kapalı değildir, sosyal konumu itibarıyla kamusal hayatın ortasında durur ve hatta kendi döneminin en önemlilerindendir. O bir tarih kitabı yazmıştır. Sıkça belirttiği gibi kendisini ve babasını hatırlatmak ister. Hem önemli tarihi bilgiler verir hem üslubu ile okuyucuyu kendine hayran bırakır. Anna'nın *Alexiad*'ı, bir dereceye kadar edebiyatı da kapsar. Bu da eserin zevkle okunacağına dair fikir vermektedir. Bir tarihçiden beklenmeyecek bir kurgusal anlatı yeteneğine sahiptir. Benzetme ve mecaz söz konusu olduğunu ustalığını gözler önüne serer. Epik ve trajik öğelerden bol miktarda yararlanır. Bir yazar olarak ne kadar geniş bir dünyaya vakıf olduğunu ortaya koyar. Ünlü şair ve tarihçilerden zekice alıntılar yapar, monologlar ve notlar ekler. Buna ilaveten, eserini bilinçli biçimde ve kendisine özgü gözlem ve araştırma ile yazdığı söylenebilir. Gerekteğinde kuşkuculuğunu ortaya koymakta hatta belli konularda tezatlık içeren bilgileri kavrayarak kanıtlarla rasyonel biçimde eleştirmekte ve tartışmalı metinleri ortaya koyabilmektedir. Rasyonelliğini destekleyici bir unsur olarak kendisinden öncesini

değil de içinde yaşadığı olayların tarihini anlatması örnek gösterilebilir. Yaşadığı dönemi anlatırkenki canlılığı tarihin yaratılmasına ilk elden katılmış olduğunu gösterir. Alexios'un imparatorluğunun tarihçesine duyulan ihtiyaç kadar kendi ihtiyaçlarına da yanıt aramak üzere yola çıkan Anna özgün bir eser yaratır. Bu nedenle, tarihçiliğini ve onun aracılığıyla ortaya koyduğu eserini tüm yönleriyle metodolojik bir şekilde çalışmak oldukça önemli bir sorumluluktur. Çalışma, sayılan amaçlarını ve bu sorumluluğu yerine getirme konusunda ne kadar başarılı olabildiyse o kadar kendini gerçekleştirmiş sayılır.

BİBLİYOGRAFYA

Akropolites, Georgios, *Vekayiname*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

Alexiad eserinin el yazmalarının bulunduğu koleksiyonlar, <http://theinfolist.com/php/SummaryGet.php?FindGo=Alexiad>, [erişim tarihi: 14.10.2016].

Alican, Mustafa “İnsani Açıdan Tarihçinin Tarihi: Bir Öğrencisinin gözüyle İsmail Aka”, *Tarih Okulu*, (İzmir, 2009), sy.V, ss. 57-67.

Aloito, Anna, *Anna Komnene: A Woman of Power Without Crown*, Undergraduate Research Paper, Marquette University Department of History, 2011. (http://epublications.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=jablonowski_award, [erişim tarihi: 10.05.2016].

Ataş, Zilhace, *Bizans İmparatorluğu'nda Saray Teşkilatı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2007.

Attaleiates, Mikhael, *Tarih*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

Ayönü, Yusuf, *Selçuklu-Bizans Münasebetleri (1116-1308)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007.

Ayönü, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Bagge, Sverre, *Medieval Societies and Historiography*, New Haven, 1966.

Bahar, Hasan, *Roma ve Bizans Tarihi; Krallık, Cumhuriyet, İmparatorluk ve Doğu Roma*, Kömen Yayınları, Konya, 2010.

Bailly, Auguste, *Bizans Tarihi c.II*, çev. Haluk Şaman, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

Baskıcı, M. Murat, *Bizans Döneminde Anadolu İktisadi ve Sosyal Yapı (900-1261)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2016.

Baynes, Norman H. & Moss H. St. L. B., *Byzantium: An Introduction East Roman Civilization*, Oxford University Press, London, 1948.

Biblioteca Apostolica, no: 289, 191 varak, 1550. https://sdbm.library.upenn.edu/?f%5Binstitution%5D%5B%5D=Biblioteca+apostolica+vaticana&q=alexiad&search_field=all_fields, [erişim tarihi: 06.06.2017].

Bilgin, Başak, *Homer's Destanlarında Kadın*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2004.

Bloch, March, *Feodal Toplum*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2005.

Bonnard, André, *Antik Yunan Uygarlığı c.I: İlyada'dan Porthenon'a*, çev. Kerem Kurtgözü, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2011.

Bonnard, André, *Antik Yunan Uygarlığı c.III: Euripides'ten İskenderiye'ye*, çev. Kerem Kurtgözü, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2004.

Browning, Robert, "Enlightenment and Repression in Byzantium in the Eleventh and Twelfth Centuries", *Past & Present*, No. 69 (Nov, 1975), ss.3-23.

Buckler, Georgina, *Anna Comnena: A Study*, Oxford University Press, London, 1929.

Burke, Peter, *Tarih ve Toplumsal Kuram*, çev. Mete Tunçay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014.

Cahen, Claude, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, çev. Mustafa Daş, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2013.

Caka, Eduart, *Pavlus'un Mektupları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2009.

Cameron, Averil, *Bizanslılar*, çev. Özkan Akpınar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Carr, E. H; Fontana, J., *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık*, çev. Özer Ozankaya, İmge Kitabevi, Ankara, 1992.

Carr, Edward H., *Tarih Nedir?*, çev. Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Catalogus Graecorum librorum, manuscriptorum Augustinae bibliothecae, Augsburg Library, no; 69, 1575, <https://sdbm.library.upenn.edu/entries/149342>, [erişim tarihi: 06.06.2017].

Charles M. Brand, "XI ve XII. yüzyıllarda Bizans'ta Türk varlığı", çev. Melek Öksüz, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 1989, sy. 43, ss. 1-25.

Cheynet, Jean-Claude, *Bizans Tarihi*, çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi, Ankara, 2005.

Chrystomides, J, "A Byzantine Historian: Anna Comena." *Medieval Historical Writing in the Christian and Islamic Worlds*. edited by D.O. Morgan. London: School of Oriental and African Studies University of London, London, 1982.

Codex Barberinianus 235 & 236 (Biblioteca Apostolica Vaticana) 235 numaralı kayıt: http://digi.vatlib.it/view/MSS_Barb.gr.235 [erişim tarihi: 14.10.2016].

Codex Coislinianus 311, (Coislin Funtsa, [Frantziako Liburutege Nazionale](http://frantziako.liburutege.nazionale.it), Paris)-Coislin Fonu Katoloğu: s. 301-302. 311. Numaralı kayıt: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k2091387/f322.image> [erişim tarihi: 14.10.2016].

Collingwood, R. G., *Tarih Tasarımı*, çev. Kurtuluş Dinçer, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015.

Comnena (Komnene), Anna, *Alexiad*, [Alexiade], edited and translated into French by Bernard Leib with Paul Gautier, 4 vols. Les Belles lettres, Paris, 1937-76.

Comnena (Komnene), Anna, *Alexiad*, [Spanish] La Alexiada / Ana Comneno, Translated by. Emilio Díaz Rolando. Editorial universidad de Sevilla, Seville, 1989.

Comnena (Komnene), Anna, *Alexiad*, German- Alexias / Anna Komnene, By Diether Roderich Reinsch, Du Mont Buch Verlag, Cologne, 1996.

Comnena (Komnene), Anna, *Alexiad*, La precrociata di Roberto il Guiscardo; pagine dall'Alessiade, By Salvatore Impellizzeri, Dedalo, Bari, 1965.

Comnena (Komnene), Anna, *Alexiad*, translated O. A. Hovgård, 2 vols, Karl Schønberg, Copenhagen, 1879-82.

Comnena (Komnene), Anna, *Alexiad*. [Swedish partial translation] Anna Komnenas värld: Bysans på 1100-talet / Alexiaden i urval med inledning, översättning och kommentarer. By Sture Linnér, Atlantis, Stockholm, 1993.

Comnena (Komnene), Anna, *The Alexiad*, edited and translated by Elizabeth A. Dawes, Routledge, London, 1928.

Comnena (Komnene), Anna, *The Alexiad*, translated by Aloe Sideri, 2 vols, AGRA, Athens, 1990-91.

Comnena (Komnene), Anna, *The Alexiad*. edited and translated by E.R.A. Sewter, Penguin, Harmandsworth, 1969.

Çağlan, Suat Başar, *Alexiad Üzerinden Bizans Edebiyatında Düzyazı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, İzmir, 2011.

Demir, Muzaffer, "Herodotos ve Yabancı Kültürler: Mısır Örneği", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, c. XXVII, sy. 2, Aralık, 2012, ss.315-338.

Demirkent, Işın, *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Demirkent, Işın, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı I. Kılıç Arslan*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 1996.

Diehl, Charles, *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, çev. A. Gökçe Bozkurt, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2014.

Dikici, Radi, *Bizans İmparatorluğu Tarihi (BYZANTIUM 330-1453)*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016.

Durak, Koray, "Anna Komnena ve Barbarlık Kavramı", *Toplumsal Tarih*, sy.131, İstanbul, 2004,ss.30-35.

Durmaz, Sayime, *Haçlılar ve Doğu Hristiyanlığı –XI-XIII. Yüzyıllar–* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.

Dyck, Andrew, "Iliad and Alexiad: Anna Comnena's Homeric Reminiscences.", *Greek, Roman and Byzantine Studies*, vol. 27, 1986,ss. 113-20.

Evans, Richard J., *Tarihin Savunusu*, çev. Kocabaşoğlu, Uygur, İmge Kitabevi, Ankara, 1999.

France, John, "Anna Comnena the *Alexiad* and the First Crusade." *Reading Medieval Studies*, vol. 10, 1983, ss. 20-32.

Gardner, Jane F., *Roma Mitleri*, çev. Salim Korkmaz, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012.

Garlanda, Lynda, *Byzantine Empresses: Woman and Power in Byzantium Ad 507-1204*, Routledge, London & New York, 2014.

- Gouma-Petersen, Thalia, *Anna Komnene and Her Times*, Garland, New York, 2000.
- Gregory, Timothy E., *Bizans Tarihi*, çev. Esra Ermert, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Gümüşlü, Bedi, *Mustafa Akdağ'ın Tarihçiliği ve Türk Tarihçiliğindeki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000.
- Güngörmez, Zeynep, *Haçlıların Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'daki Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2010.
- Haldon, John, *A Social History of Byzantium*, Wiley-Blackwell, London, 2009.
- Hartog, François, *Herodotos'un Aynası*, çev. Mehmet Emin Özcan, İthaki Yayınları, Ankara, 1997.
- Herodotos, *Tarih*, çev. Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.
- Herrin, Judith, *BİZANS: Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.
- Hill, Barbara, "A Vindication of the Rights of Women to Power by Anna Komene." *Byzantinische Forschungen*, vol. 23, 1996, ss. 45-52.
- Hill, Barbara, *Bizans İmparatorluk Kadınları: İktidar, Himaye ve İdeoloji*, çev. Elif Gökteke Tut, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.
- Homer, *İlyada*, çev. Azra Erhat, A. Kadir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.
- Hooks, Bell, *Feminizm Herkes İçindir: Tutkulu Politika*, çev. Ece Aydın ve dğr., BGST Yayınları, İstanbul, 2014.
- Hussey, J. M., "The Byzantine Empire in the Eleventh Century: Some Different Interpretations", *Transactions of the Royal Historical Society*, vol. 32, 1950, ss. 71-85.
- İnalcık, Halil, "İzmir'i Fetheden Bizans'ı Titreten Türk ÇAKA BEY", *NTV Tarih Dergisi*, sy. 48, İstanbul, 2013, ss. 52-54.
- İncil, Markos IX, Kutsal Söz Yayınları, İstanbul, 2014.
- İşçi, Metin, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul, 2011.
- Kafesoğlu, İbrahim, *Selçuklular ve Selçuklu Tarihi Üzerine Araştırmalar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016.
- Kaleli, Emrullah, "İmparator I. Alexios Komnenos (1081-1118) Döneminde Bizans ve Haçlılar Arasındaki İhtilaflar", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, sy. 13, No. 4, 2014, ss. 973-992.
- Khoniates, Niketas, *Historia: Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995.

- Kırpık, Güray, *HAÇLILAR (1095-1120)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.
- Kinnamos, Ioannes, *Historia*, çev. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2001.
- Komnena, Anna, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1996.
- Koyre, Alexandre, *Bilim Tarihi Yazıları*, çev. Kurtuluş Dinçer, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2004.
- Kütükoğlu, Mübahat, *Tarih Araştırmalarında Usul*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011.
- Le Goff, Jacques, *Avrupa'nın Doğuşu*, çev. M. Timuçin Binder, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Lemerle, Paul, *Bizans Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
- Levtchenko, M. L., *Bizans Tarihi*, çev. Maide Selen, Doruk Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Maalouf, Amin, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, çev. Ali Berktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.
- Mango, Cyril, *Bizans Yeni Roma İmparatorluğu*, çev. Gül Çağalı Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.
- Marek, Mesko, "Anna Komnene's Narrative of the War Against the Scythians", *Graeco-Latina Brunensia*, vol. 19, Brno, 2014. ss. 53-70.
- Mauskopf Deliyannis, Deborah, *Historiography in the Middle Ages*, Brill Press, Leiden, 2003.
- Momigliano, Arnaldo, *Modern Tarihçiliğin Klasik Temelleri*, çev. Güneş Ayas, İthaki Yayınları, İstanbul, 2011.
- Neville, Leonora, "Lamentation, History, and Female Authorship in Anna Komnene's *Alexiad*", *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, vol. 53, Wisconsin, 2013, ss. 192-218.
- Neville, Leonora, *Anna Komnene: The Life & Work of a Medieval Historian*, Oxford University Press, New York, 2016.
- Nicol, Donald M., *Bizans'ın Soylu Kadınları*, çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.
- Norwich, John Julius, *Bizans; Gerileme ve Çöküş Dönemi (MS 1082 – 1453)*, çev. Selen Hırçın Riegel, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Notz, Gisela, *Feminizm*, çev. Sinem Derya Çetinkaya, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012.
- Oppermann, Serpil, *Postmodern Tarih Kuramı: Tarihyazımı, Yeni Tarihselcilik ve Roman*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011.

- Öngül, Ali, *Selçuklular Tarihi-2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2014.
- Özlem, Doğan, *Tarih Felsefesi*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1996.
- Pirenne, Henri, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Pirenne, Henri, *Ortaçağ Kentleri*, çev. Şadan Karadeniz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.
- Platon, *Yasalar*, çev. Candan Şentuna & Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Price, J. T., *An Analysis of the Strategy and Tactics of Alexios I Komnenos*, Master Thesis, Texas Tech University, Texas, 2005.
- Prokopios, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, çev. Orhan Duru, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
- Psellos, Mikhail, *Khronographia*, çev. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.
- Quandahl, Ellen, & Jarratt, Susan C., "To Recall Him ...Will be a Subject of Lemantation: Anna Comnena as Rhetorical Historiographer", *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, vol. 26, No. 3 (Summer 2008), ss. 301-335.
- Rice, Tamara Talbot, *Bizans'ta Günlük Yaşam*, çev. Bilgi Altınok, Özne Yayınları, Ankara, 2002.
- Rifat, Samih, "Sekiz Yüzyıllık Bir Tanıklık: Aleksiad", *Cogito Bizans Özel Sayısı*, sy. 17, İstanbul, 1999, ss.247-252.
- Roche, Jason T., "In the Wake of Mantzikert: The First Crusade and the Alexian Reconquest of Western Anatolia", *History*, vol. 94, 2009, ss. 135-153.
- Rolston, Elisabeth Michelle, *The Imperial Character, Alexius I Comnenus and the Byzantine Ideal of Emperorship*, Universty of Canterbury, New Zealand, 2016.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, c. I, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
- Sakarya, Tuğçe Müge, *Niketas Khoniates'in Eseri Historia'daki (1118-1206) Türk İmajı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.
- Schopenus, Ludovicus, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae; Anna Comnena Alexiadis*, Bonnae Impensis Weberi, 1839.
- Sevim, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Shaffer, Lynda N. & Marcopoulos, George J., "Murasaki and Comnena: Two Women and Two Themes in World History", *The History Teacher*, vol. 19, No. 4, Tufts University, 1986, ss. 487 – 498.
- Skirbekk, G. & Gilje N., *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, çev. Emrah Akbaş, Şule Mutlu, Kesit Yayınları, İstanbul, 2006.

- Sorabji, R., *Aristotle Transformed: The Ancient Commentators and Their Influence*, Cornell University Press, New York, 1990.
- Southgate, Beverley, *Tarih: Ne ve Neden*, çev. Çağdaş Dizdarve dğr., Phoenix Yayınevi, Ankara, 2012.
- Strain, Michael, “The Author in Middle Byzantine Literature”, ed. Aglae Pizzone, *Diogenes*, vol. 3, Boston/Berlin, 2014, ss. 10-22.
- Togan, Zeki Velidi, *Tarihte Usul*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1985.
- Touriki, Niki, “Ekphrasis in the *Alexiad*”, *Diogenes*, vol. I, 2014, ss. 46-56.
- Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2016.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2005.
- Tülüce, Adem, *Bizans Tarih Yazımında Öteki Selçuklu Kimliği*, Selenge Yayınları, İstanbul, 2015.
- Uçar, Şahin, *Tarih Felsefesi Sohbetleri*, Esra Yayınları, Konya, 1995.
- Usta, Aydın, “Haçlılar ve Doğu Hristiyanları Arasındaki İlişkiler”, *Belleten*, c. 77, sy.239, İstanbul, 2013.
- Uzun, Hakan, “Tarih Bilimi ve Tarihte Nedensellik”, *KEFAD (Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi)*, c. 7, sy. 1, Ankara, 2006. ss.1-13.
- Vasiliev, Alexander A., *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Tevabil Alkaç, Alfa Yayınları, İstanbul, 2016.
- Vilimonovic, Larisa & Orlov, Larisa, *Gendering Politics – The Female Authorial Voice of Anna Komnene*, Udruženje za Istorijsku Društvenu, Belgrad, 2015.
- Warburton, Nigel, *Felsefeye Giriş*, çev. Mehmet Ata Arslan, Kerem Cankoçak, Alfa Yayınları, İstanbul, 2016.
- Zonaras, Ioannes, *Tarihlerin Özeti*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

ÖZGEÇMİŞ

Hasret Gülkaynak, 21.08.1991 senesinde Kahramanmaraş ilinin Afşin ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Gaziantep 25 Aralık İlköğretim Okulu'nda tamamladı. 2010 yılında şehit şahin Lisesi'ndeki öğrenimini tamamladı. Aynı yıl Bozok  niversitesi'nde lisans  ğitimine başlamış olup 2014'te Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans  ğitimini 2015-2018 tarihleri arasında Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda yaptı ve "Anna Komnena ve Tarihçiliği" isimli yüksek lisans tezini hazırladı.

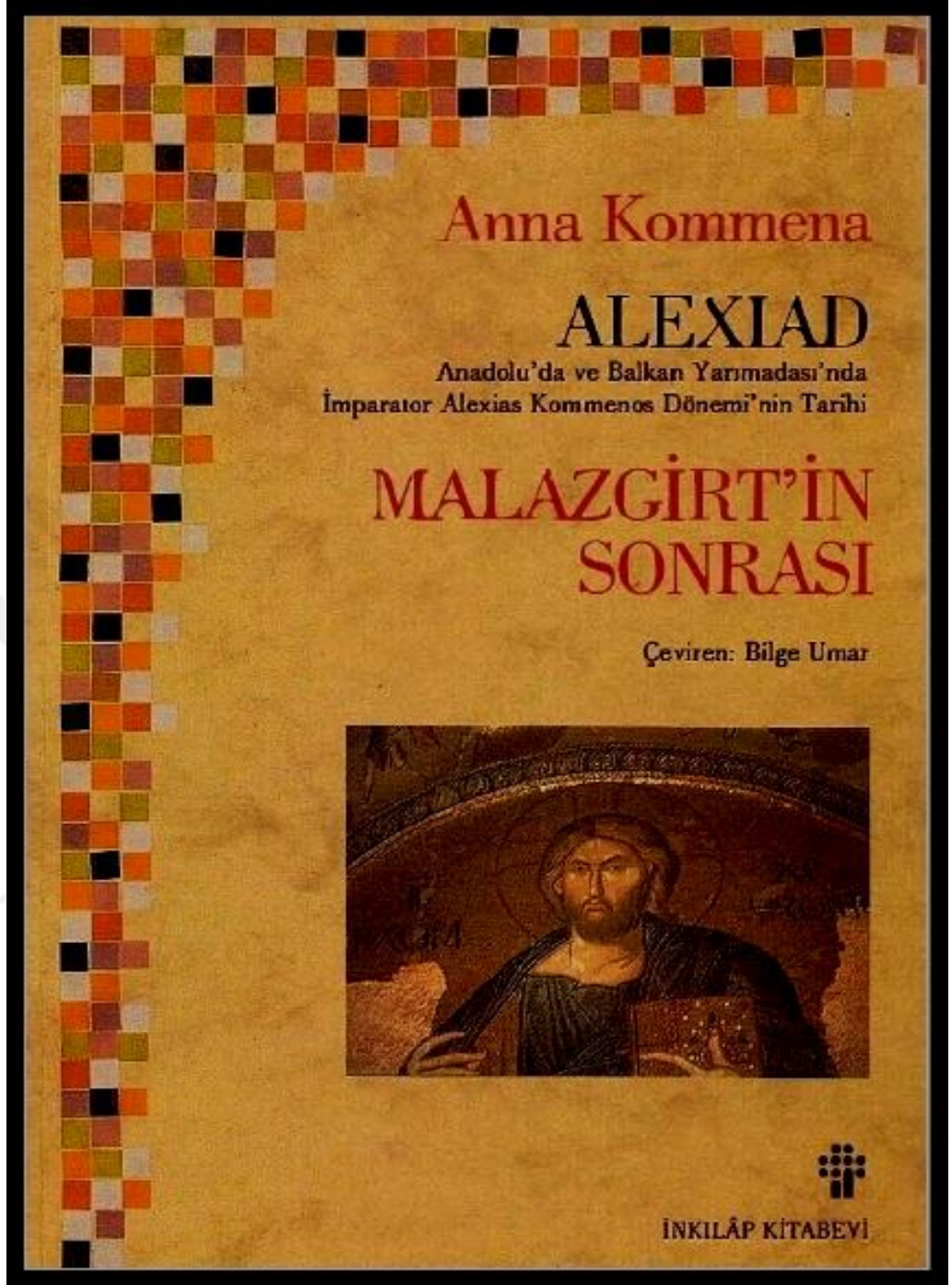

EKLER

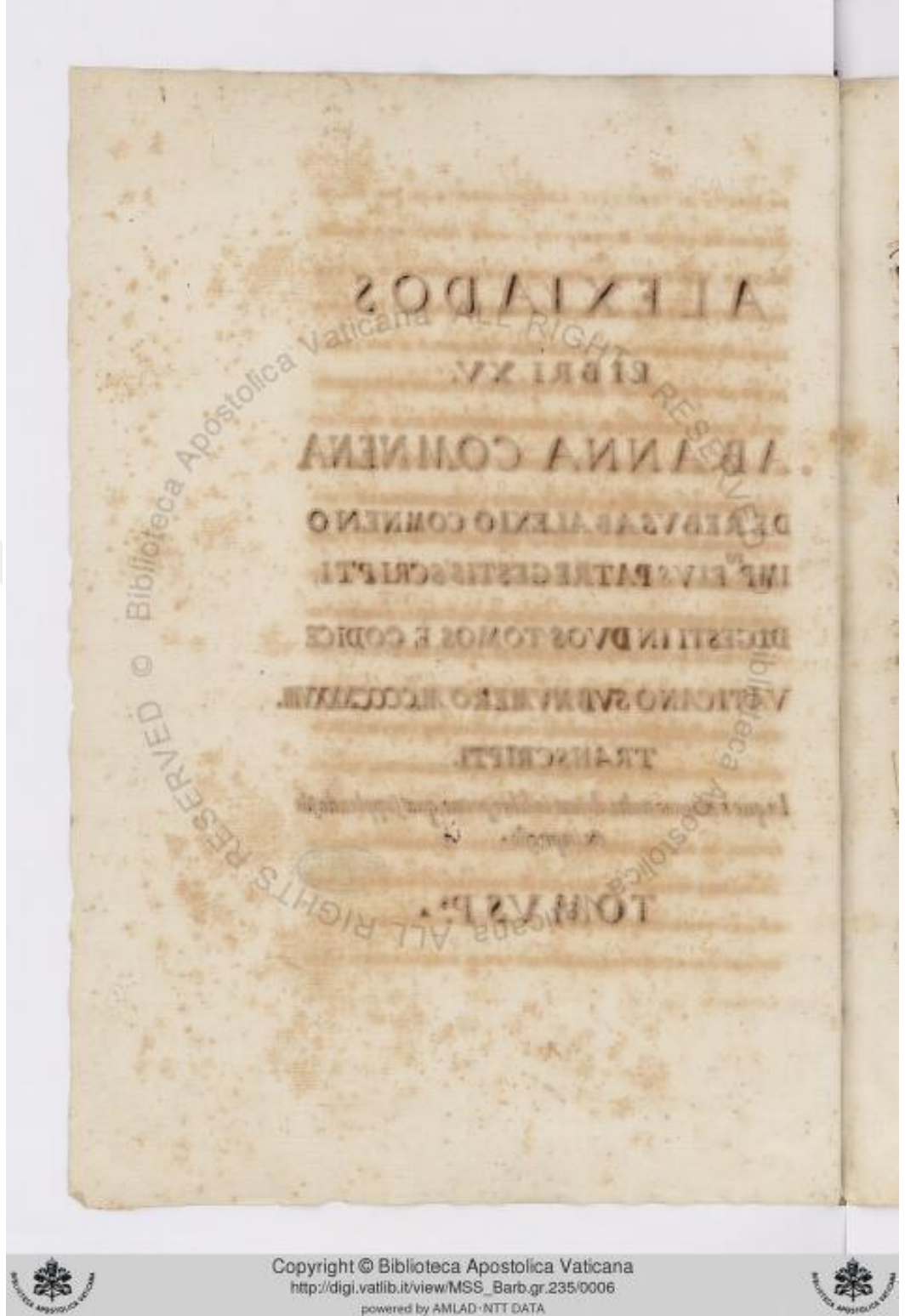
Ek 1: Anna Komnena'yı Temsilen Bir Gravür

(Altınay, *Bizans İmparatoriçeleri*, s.76.)

Ek 2: Alexiad'ın Türkçe Çevirisinin Kapak Sayfası

(Anna Komnena, *Alexiad*, çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, Ankara, 1996)

Ek 3: Alexiad Eserinin Bir Nüshasından Görünüm

(Codex Barberinianus 235 Numaralı Yazma Nüsha)

DİZİN

A

- Akkad.....69
Akropolites.....4, 92, 95, 96, 114
Alexios ...IV, V, 1, 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11,
12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20,
21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30,
31, 32, 33, 37, 41, 42, 43, 44, 51,
53, 55, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63,
64, 65, 78, 82, 85, 91, 96, 99, 106,
107, 110, 113, 117, 119
Alp Arslan6
Anakronik.....74
Anatolikanthema7
Andronikos Doukas.....8
Anna Dalassene.....9, 28, 40, 65
Antakya25, 31, 62
Antik Yunan 34, 35, 36, 37, 39, 46, 50,
52, 69, 70, 71, 72, 75, 94, 111, 114,
119
Apulia Dukalığı.....14
Aristofanes83
Aristoteles36, 38, 79, 83
Attaleiates.....4, 91, 92, 114
Avrupa...21, 22, 23, 24, 34, 65, 89, 91,
99, 111, 118, 119

B

- Bailleul7
Balkan7, 107
Barbar.....13, 24, 82, 99
Bari.....7
Biyografi83, 86, 90, 91, 108, 111
Bogomiller60
Bohemond15, 24, 25, 63
Bryennios ..4, 7, 30, 31, 32, 33, 39, 42,
43, 44, 45, 55, 57, 66, 84, 91, 96

C

- Codex46, 47, 115, 124

Ç

- Çaka....17, 18, 19, 20, 61, 78, 104, 107
Çaka Bey17, 18, 19, 20, 61, 107

D

- Danışmend17
Diogenes33, 55, 61, 74, 120
Doğu Roma İmparatorluğu14
Doukas .7, 8, 10, 13, 19, 26, 29, 30, 58
Dyrrhakhion.....7, 15, 16

E

- Edebiyat84, 121
Ephesoslu Mihail35
Euripides52, 114

G

- Gregorius15, 57
Guiscard 12, 14, 15, 16, 24, 57, 60, 80,
99
Günah çıkarma.....13
Güney İtalya.....7, 16

H

- Haçlı IV, 21, 22, 23, 24, 25, 31, 62, 65,
66, 67, 78, 107, 115, 118
Haçlı Seferleri. 21, 22, 23, 24, 65, 115,
118
Heinrich57
Helen.....34, 76, 79
Herodotos....53, 70, 71, 72, 73, 75, 76,
77, 84, 88, 89, 116, 117
Homeros 36, 38, 50, 51, 52, 70, 80, 81,
82, 83, 84, 85, 88, 114, 117
Hristos Pantepoptes29

I

- I. Kılıç Arslan ..17, 18, 19, 20, 21, 116
Ioannes..4, 7, 9, 10, 11, 19, 26, 29, 31,
32, 41, 42, 43, 44, 45, 60, 63, 64,
91, 98, 99, 106, 117, 118, 120
Irene8, 9, 13, 26, 28, 29, 30, 32, 33,
37, 38, 39, 41, 42, 43, 45, 55, 59,
63, 64, 65
IV Henry16
IV. Heinrich15

i

İlyada..36, 50, 51, 70, 80, 85, 114, 117
 İncil53, 54, 105, 117
 İstoria.....72
 İtalya.....14, 16, 25
 İzmir Türk Beyliği.....17
 İznik.....21, 25, 62, 78

K

Kaisar7, 9, 10, 11, 13, 14, 31
 Kallikles64
 Keltler.....23, 58
 Khoniates4, 31, 36, 43, 44, 75, 92,
 106, 117, 119
 Kılıç Arslan19, 20, 21, 61
 Kinnamos .4, 7, 39, 66, 84, 91, 96, 106
 Konstantinapolis.....6, 7, 11, 26, 99
 Körler alfabesi.....61
 Kudüs21, 22, 23, 24, 25, 32, 62
 Kumanlar.....12, 17
 Kültürel Rönesans34

L

Larissa15
 Latin21
 Lombardiya63

M

Macarlar7
 Malazgirt6, 12, 25, 29, 57
 Mangana Manastırı.....14
 Maria ...8, 9, 13, 14, 28, 29, 30, 41, 58,
 65
 Modern tarih.....103, 107

N

Nedensellik.....100, 105
 Nesnellik ..2, 86, 93, 94, 95, 97, 98, 99
 Nikephoros Melissenos11, 14
 Nilos62
 Ninos53
 Norman..12, 14, 15, 24, 35, 57, 63, 99,
 107, 114
 Normanlar7, 16, 60

O

Odysseus51, 70, 80, 85

P

Peçenekler.....7, 12, 17, 18, 61
 Pierre.....21, 22
 Platon36, 50, 51, 79, 119
 Polykleitos53
 Pragmatik89, 90, 91, 93
 Prinkipo Adası29
 Proto-feminist1, 40, 74
 Protonobilissimos17
 Psellos...4, 5, 7, 39, 55, 66, 77, 84, 91,
 119

R

Robert Guiscard14, 107
 Romanos6, 77
 Rum.....20, 31, 39, 55, 57, 58

S

Selçuklu ...2, 6, 12, 17, 18, 19, 20, 22,
 57, 78, 107, 114, 116, 117, 120
 Sicilya14, 15, 16, 55
 Sicilya Krallığı.....14
 Sinop54
 Skhiza10
 Süleyman Şah7

T

Tarihin Özü.....4, 31, 55
 Teodoros Prodromos.....33
 Tevrat54
 Theodora41
 Theotokos Keharitomene.....44
 Thukydides75, 89
 Tutuş57
 Türk. IV, VI, VII, 2, 3, 4, 7, 17, 18, 19,
 21, 22, 31, 39, 48, 57, 75, 78, 79,
 82, 94, 105, 107, 109, 111, 115,
 117, 118, 119, 120
 Türkmen Beyleri.....19

U

Urbanus.....21, 22, 23

V

Venedik 15, 16
VII. Mikhael 8, 14, 30, 41

Z

Zoe 41
Zonaras 4, 7, 11, 12, 17, 30, 42, 43, 44,
91, 106, 120

